

Гуріненко Н.О.
Кожевнікова Т.Є.

*Виховання в процесі
навчання природничих
дисциплін*

Навчально-методичний посібник

м. Полтава

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

кафедра екології та охорони довкілля
кафедра природничих і математичних дисциплін

*Виховання в процесі
навчання природничих
дисциплін*

**Навчально-методичний посібник
для студентів та вчителів**

Полтава 2012

УДК 37.09:5-028.31(072)(075)

ББК 74.200+74.261.1

Виховання в процесі навчання природничих дисциплін. Навчально-методичний посібник для студентів та вчителів/Укладачі гуріненко Н.О., Кожевнікова Т.Є. – Полтава, 2012. – 120 с.

Навчально-методичний посібник «Виховання в процесі навчання природничих дисциплін» ставить за мету сформувати в майбутніх вчителів високий рівень професійної компетентності шляхом набуття методичних знань і вмінь здійснювати особистісно-орієнтоване виховання на уроках природознавства, біології, екології та основ здоров'я. Дати студентам основні уявлення про принципи організації виховної роботи при вивченні природничих дисциплін.

Посібник знайомить із змістом і завданнями виховних технологій, теоретичними основами організації виховної роботи вчителів.

Рецензенти:

І.О. Козак – методист біології ПОППО

Н.М. Пивовар – доцент ПНПУ

Рекомендовано до друку вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол №.....від «.....» грудня 2012 року)

Зміст

Передмова.....	
Розділ I. Сутність, концептуальні основи та принципи організації виховної роботи при вивченні шкільної біології. Особистість учителя і учня як суб'єкти та системотворні чинники виховання.	
Розділ II. Організаційно-методичні засади виховної роботи вчителя природознавства, біології, екології та основ здоров'я.....	

Додатки

1. Вихованість. Критерії вихованості. Ступені вихованості. Методи діагностики вихованості.....	
2. Дидактичні матеріали до уроків.....	
Список використаних джерел.....	

Розділ I. Сутність, концептуальні основи та принципи організації виховної роботи при вивченні шкільної біології. Особистість учителя і учня як суб'єкти та системотворні чинники виховання

Сутність, концептуальні основи та принципи організації виховної роботи при вивченні шкільної біології.

В умовах творення Української держави особливої актуальності набуває проблема виховання та самовиховання творчої особистості. Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від вчителів, психологів, створення такої моделі виховання людини, яка б дозволяла їй оптимально вирішувати складні питання життя, досягати вирішення поставленої мети. На сучасному етапі вчитель біології, класний керівник використовують методи виховання не тільки як засіб подолання негативних тенденцій у розвитку особистості, але і як засіб формування позитивних властивостей і якостей. Використання для виховання і розвитку особистості ідеї особистісно зорієнтованого виховання, яке втілює демократичні, гуманістичні положення, є потребою часу.

Для успішного здійснення виховного процесу слід використовувати **внутрішні умови навчального закладу**, а саме:

- максимальну реалізацію виховного потенціалу кожного навчального предмету;
- здійснення виховання відповідно до мети та завдання;
- раціональне планування виховної діяльності всіх підрозділів;
- цілеспрямована робота щодо підготовки вчителя біології, класного керівника та психолога для проведення виховної діяльності з учнями;
- розвиток учнівського самоврядування.

Основні напрями здійснення виховного процесу визначені Концепцією виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Державною національною програмою "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національною програмою патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства.

Основними напрямами виховної роботи в школі є:

- патріотичне і громадянське виховання яке здійснюється з метою формування в учнівської молоді рис громадянина України, вироблення національного патріотизму, глибокого розуміння громадянського обов'язку, пошани до Конституції України, державних символів;
- правове виховання спрямоване не тільки на поінформованість учнів про міжнародні та державні акти, що гарантують і забезпечують права і свободи людини, але й на вироблення стійких навичок застосування цих законодавчих положень. З розповсюдженням таких злочинів проти особи, як торгівля дітьми, жінками, втягнення їх до сексбізнесу, набуті навички

захисту власних прав можуть стати дієвим зняряддям у попередженні протиправних дій. Разом з тим, правове виховання має сприяти також попередженню протиправної поведінки молоді;

- трудове виховання, яке має важливе значення в умовах нових суспільних відносин і провідним завданням якого є соціалізація особистості, вироблення активної позиції у набутті трудових навичок. Усвідомлення необхідності вибору і здобуття професії;
- моральне виховання, мета заходів якого є у виробленні потреби поводити себе згідно з моральними нормами, прийнятими в суспільстві, наслідування кращого досвіду попередніх поколінь, традицій сім'ї, родини, народу з усвідомленням загальнолюдських пріоритетів;
- художньо-естетичне виховання передбачає ознайомлення учнів ліцею з народним мистецтвом, пісенним та поетичним фольклором, звичаями та традиціями українського народу та інших народів України. Велике значення в художньо-естетичному виховання має збереження і розвиток місцевих традицій народного мистецтва;
- екологічне виховання, завдання якого є формування в учнів усвідомлення того, що людина — частина природи, почуття відповідальності за стан навколишнього середовища, виховання культури поведінки, формування практичних вмінь та навичок дбайливого ставлення до природних багатств. В умовах урбанізації екологічний стан в Україні потребує уваги не тільки з боку державної влади, але й кожного громадянина, в тому числі й учнів;
- фізичне виховання, має на меті утвердження принципів здорового способу життя, що впливає на загальне підвищення стану здоров'я українського суспільства та без якого повноцінний розвиток учнівської молоді неможливий. Цьому сприяє пропагування культу здорової особи на прикладах життя вітчизняних спортсменів, видатних діячів держави. У зв'язку із складною демографічною динамікою в Україні важливого значення набувають дії держави, спрямовані на збереження репродуктивного і фізичного здоров'я громадян України. Діяльність в цьому напрямі має бути спрямована на виконання відповідних актів уряду.

Аналіз стану виховної роботи шкіл свідчить, що найбільш вживаними *формами організації виховного процесу* є:

- словесні (інформація, роз'яснення, зустрічі, збори, конференції, заочні екскурсії);
- практичні (екскурсії, походи, конкурси, Олімпіади, спартакіади);
- наочні (творчі виставки, книжкові стенди, стінгазети).

Організація дозвілля школярів потребує певної системи і підбору тем для ознайомлення та обговорення, якими зацікавлені самі учні. З цією метою треба проводити опитування учнів, в розгляді яких питань вони мають потребу.

Виховна робота в школі здійснюється загальними для навчально-виховної діяльності методами, а саме:

- методи інформації (візуально-слуховий, словесний, метод пошуків);
- сугестивні методи (від лат. навчаю, навіую) (метод прикладу, авторитету);

- метод організації практичної діяльності, стимулювання та гальмування певної поведінки (громадська думка, заохочення, покарання).

Серед методів і форм виховання учнівської молоді пріоритетна роль належить активним методам, що базуються на демократичному стилі взаємодії.

До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, “мозкові атаки”, метод аналізу соціальних ситуацій з моралістичним характером. Крім цих методів доцільно долучити і традиційні: бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книжкою, періодичною пресою та інші.

Предмет технології виховання. Педагогічне керівництво виховною роботою має бути спрямованим на розвиток у вихованця свідомості, яка відповідає загальнолюдській моралі, формування та розвиток стійких моральних звичок, виховання волі та позитивних якостей характеру.

Основною виховного процесу є система стосунків, яка визначає взаємодію між вчителем, вихователем і вихованцем. Виховання є вплив, дія з боку педагога на учня з метою організації життя дитини, але цю дію слід розуміти не як механічну або словесну, а як глибинну внутрішню роботу вихователя і вихованця, яка спричиняє активність обох сторін. Будуючи стосунки між вихователем і вихованцем на основі поваги, підтримки гідності учня, зацікавленості його особистістю, реалізуються гуманістичні відносини, гуманізація та демократизація виховання в цілому.

До найбільш вагомих *принципів виховної роботи* слід віднести:

- принцип гуманізації та демократизації виховного процесу, який передбачає рівноправність, але різнозобов'язаність учасників педагогічної взаємодії, їх взаємоповагу, що викликає у вихованців позитивну налаштованість, відкритість до сприймання громадянських цінностей: щирості, доброти, справедливості, доброзичливості, співчутливості, милосердя тощо;
- принцип самоактивності й саморегуляції, який сприяє розвитку у вихованця об'єктивних характеристик, формує здатність до самокритичності, до прийняття самостійних рішень, і формує громадянську позицію особистості, почуття відповідальності;
- принцип комплексної і міждисциплінарної інтегрованості передбачає встановлення в національному вихованні тісної взаємодії та поєднання навчального та виховного процесів, зусиль сім'ї, дитячих та молодіжних об'єднань, організацій;
- принцип культуровідповідності передбачає органічну єдність з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, що забезпечують наступність і спадкоємність поколінь;
- принцип інтеркультурності передбачає інтегрованість національної культури в контексті загальнодержавних. Європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру;
- принцип гармонізації родинного і суспільного виховання полягає в об'єднанні і координації виховних зусиль усіх суспільних інституцій, організації педагогічного всеобучу батьків;

- принцип безперервності і наступності сприяє підготовці свідомої інтелігенції, оновленню і збагаченню інтелектуального геноциду нації, створенню необхідних умов для розвитку особистості, її мислення, загальної культури, пропагування здорового способу життя.

Проблема педагогічної технології у сучасній загальноосвітній школі стала чітко усвідомлюватись і розроблятися в сфері професійної майстерності і “педагогічної техніки”, викликана кризовими явищами, які відбувались в шкільній системі. Ця проблема вела до реформування професійної освіти вчителя. Особливу цікавість до питань педагогічної техніки і майстерності проявили І.П.Зязюн, Л.І.Рувінський, М.А.Верб, В.Г.Куценко, Ю.І.Турчанінова.

Посилилась увага педагогів та психологів до проблеми педагогічного спілкування. Стали розроблятися питання театральної педагогіки.

У 90-ті рр. ХХ ст. у вітчизняній педагогіці почав розвиватись самостійний напрямок – *технологія виховання*. Він базувався, перш за все, на досвіді вітчизняної педагогіки 20-30-х рр.

Узагальнюючи сучасні дослідження в галузі педагогічної технології, можна виділити *характерні риси технології виховання*: цілепокладання, процесуальність, поділ процесу, його послідовність, безперервність, раціональність і стабільність, гарантованість педагогічного результату на основі постійної корекції і зворотного зв'язку, індивідуальна майстерність педагога.

Науковий термін “технологія виховання” вперше ввів в педагогічну науку А.С. Макаренко, а Я.А. Коменський бачив технології в ідеалі, як досконалий метод виховання.

В педагогіці вдавались до багатьох спроб зробити виховання схожим на добре налагоджений механізм. Однак, зробити це дуже складно, бо єдиний механізм для реалізації різноманітних цілей виробити дуже важко. Тому предмет технологій виховної роботи – це конструювання системи виховного процесу, виходячи із заданих виховних установок (виховні орієнтири, цілі і зміст виховання).

Таким чином, особливостями технології виховного процесу є корекція та зворотній оперативний зв'язок.

Основні ознаки розвитку виховної системи:

- концептуальне обґрунтування виховної системи;
- створення системи педагогічного моніторингу виховання;
- активна, чітко організована взаємодія різних суб'єктів виховного процесу;
- розвиток органів самоврядування;
- програмно-цільове управління виховною системою;
- єдність і різноманітність виховних заходів і подій.

Результат виховної роботи – ідеал випускника: духовно-моральна, громадська, практично-орієнтована, фізично і психічно здорова особистість. Випускник сучасної школи, який буде жити і працювати в наступному тисячолітті, постіндустріальному суспільстві, повинен володіти певними якостями особистості, а саме:

- гнучко адаптуватися до життєвих ситуацій, які постійно змінюються, самостійно отримувати необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем, щоб протягом всього життя мати можливість знайти своє місце;
- самостійно, критично мислити, вміти бачити труднощі, які виникають в реальному світі, і шукати шляхи раціонального їх вирішення, використовувати сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином отримані ними знання можуть бути використані в оточуючій дійсності; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- грамотно працювати з інформацією (вміти збирати необхідні для дослідження певного завдання факти, аналізувати їх, висувувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, співставлення з аналогічними або альтернативними варіантами, які розглядаються, встановлювати статистичні закономірності, формулювати аргументовані висновки і на їх основі виявляти і вирішувати нові проблеми);
- бути комунікабельними, контактними в різноманітних соціальних групах, попереджувати конфліктні ситуації або вміло виходити з них;
- займатись самовихованням, самовдосконаленням.

Як бачимо, система виховної роботи в школах різного типу повинна базуватись на ідеях гуманізму, демократичності і передбачає ряд основних аспектів:

- вплив на вихованців у трьох напрямках: на свідомість, на почуття, на поведінку;
- позитивний результат досягається при органічному з'єднанні виховання (зовнішнього педагогічного впливу) і самовиховання особистості;
- координація зусиль школи, сім'ї, соціального середовища;
- позитивні якості особистості формуються через систему конкретних виховних заходів, справ, ігор.

“Будь-яка діяльність, підкреслює вчений В. Беспалько, може бути або технологією або мистецтвом виховання. Мистецтво засноване на інтуїції, технологія – на науці. З мистецтва все починається, технологією завершується, щоб потім все почалося спочатку”.

Інновації у виховних системах. Становлення інновацій у виховних системах це дидактичний аспект інноваційної школи. У педагогіці одночасно співіснує кілька різних визначень категорії «виховання». Одним із поширених визначень є розуміння виховання як спеціально організованого процесу по передачі найбільш важливого соціального досвіду наступному поколінню. Звідси логічно зробити висновок, що ядром будь-якого виховного процесу фактично є навчання. У даному випадку процес виховання починає будуватися дидактичними засобами, а саме поняття виховної системи втрачає свою автономність і специфіку розгляду і виявляється «втягненим» усередину дидактики.

Специфіка виховної системи в тому, що вона впливає на школярів не тільки як дидактичний фактор (через учителів, уроки, підручники, домашні

завдання, класні години тощо), але і як соціальний фактор – через «включеність» дітей у навколишнє середовище; через відносини, що складаються між батьками, вчителями і дітьми; через доброзичливий психологічний клімат, що обов'язково повинен бути у будь-якій освітній установі.

Поняття «дидактична система» сформувалося в педагогіці досить давно. Дидактична система школи характеризується метою освіти, змістом навчання, методами і формами його організації. Безперечно, виховні цілі реалізуються також і в процесі навчання через визначений зміст досліджуваного матеріалу, форми і методи його передачі тощо, але в логіку другого визначення виховання дидактична система сама включається у виховну, тобто є її підсистемою.

Кожен освітній заклад, на думку цих авторів, має як навчальну, так і окрему виховну функцію.

Виховна функція освітньої установи пов'язана насамперед із формуванням у школярів ціннісного відношення до світу, культури, навколишнього середовища, з усвідомленням себе в цьому світі і знаходження свого місця серед інших людей. Ця функція не може бути реалізована тільки в процесі навчання; вона стосується також гри, трудової й творчої діяльності, сфери дозвілля, пов'язаних з задоволенням і розвитком індивідуальних інтересів.

Таким чином, з'являється реальна можливість дослідження інновацій власне виховної системи. У процесі її створення і розвитку щоразу необхідно вирішувати низку конкретних задач.

Виділяють п'ять основних задач:

- Формування у дітей цілісної і науково обґрунтованої картини світу.
- Формування громадянської самосвідомості, відповідальності за долю Батьківщини.
- Прилучення дітей до загальнолюдських цінностей, формування в них правил поведінки, адекватного цим цінностям.
- Формування у підростаючого покоління креативності, творчої ініціативи як риси особистості.
- Формування самосвідомості, допомога дитині в самореалізації.

Можливо список задач можна продовжити, але в будь-якому випадку навіть вони вказують на значимість виділеної вище виховної функції.

Філософський аспект розгляду виховної системи припускає обґрунтування визначеної мети, її конкретизацію і зв'язок з відповідним змістом виховання.

Сьогодні в системі виховання існують два різних концептуальних (багато в чому прямо протилежних) підходи. Один підхід ґрунтується на тому, що виховання – це соціальне визначений і цілеспрямований вплив на дитину, що має свій специфічний зміст (філолофсько-педагогічний, ідеологічний, психолого-педагогічний, моральний тощо). Таке виховання здійснюється у визначених формах (фронтальних, групових, індивідуальних) і визначеними методами.

У парадигмі «виховання як вплив» вчитель покликаний усіма засобами домагатися ефективності виховного впливу. Він (педагог) мимоволі стає в цій системі головним суб'єктом, без рівноцінної участі дітей і батьків Дитина виступає як «предмет виховання», і заяви про суб'єктність як активність дитини в даному підході завжди носять характер «активного засвоєння належного», або так званої адаптивної активності.

Цей підхід прямо пов'язаний із прийнятою раніше категорією соціалізації, під якою розуміють процес засвоєння людиною історично вироблених соціальних норм, цінностей, відносин, способів спілкування з духовною і матеріальною культурою. Виховати дитину – значить увести її у світ дорослого співтовариства, навчити жити «як усі», дотримуючись загальноприйнятих законів.

Таким чином, соціалізація припускає знаходження людиною здатності до «адаптивної активності» і здійснюється як під впливом цілеспрямованих процесів (навчання і виховання) у дошкільних і шкільних установах, так і під впливом стихійних факторів (родина, засоби масової комунікації, спілкування, творчість тощо).

Ця виховна система впливу (або соціалізація людини) не може однозначно оцінюватися як антигуманна, тому що вона не обов'язково реалізується авторитарними засобами. У ній цілком можуть існувати гуманні відносини між дітьми і вчителями, пропагуватися гуманітарні цінності, впроваджуватися елементи групової й індивідуальної творчості.

Більш того, ця виховна система впливу сама зобов'язана вносити (разом із змінами в навколишньому житті) демократичні норми і цінності в процес виховання: освоєння демократичних способів організації життя (починаючи з дитячого співтовариства), засвоєння і дотримання прав і обов'язків стосовно інших.

Але фактично цей підхід у вихованні усе-таки виявляється пов'язаний з несвободою молодшої людини, тому що життя дитини в цьому випадку цілком визначається зовнішніми силами, у неї не залишається можливості для реалізації власного вибору. Якийсь виховний зміст, який необхідно передати, соціально-педагогічний контроль, що впливає з цього виховного стандарту - усе це диктує методи, орієнтовані не стільки на внутрішнє «хочу» дитини, скільки на зовнішнє «треба». Тому така виховна система не може існувати без якихось санкцій і примуса.

Інший підхід у вихованні тісно пов'язаний зі створенням гуманістичної виховної системи.

Цей підхід насамперед співвідноситься з процесом індивідуалізації, але не потрібно його плутати з індивідуальним підходом до дитини з тією метою, щоби вона якнайкраще засвоїла задачі соціалізації. Нагадаємо ще раз, що індивідуалізація в даному випадку - це діяльність дорослого і самої дитини щодо підтримки і розвитку того одиничного, особливого і своєрідного, що закладено в дитині або що вона придбала завдяки власному досвіду.

Індивідуалізація припускає: по-перше, індивідуально орієнтовану допомогу дітям у реалізації первинних базових потреб, без чого неможливе

відчуття природної індивідуальності; по-друге, створення умов для максимально вільної реалізації заданих природою фізичних, інтелектуальних, емоційних здібностей і можливостей, характерних саме для даного індивіда. І, нарешті, третя і може бути головна риса індивідуалізації - підтримка людини в автономному духовному, творчому самовтіленні («неадаптивної активності», за Петровським), здатності до життєвого самовизначення.

Індивідуалізація особистості, розвиток її «самості», таким чином, і визначає зміст гуманістичної виховної системи. Метою такого підходу у вихованні є допомога дітям у конструюванні їх «суб'єктивної реальності». Для цього в даній виховній системі розробляються спеціальні засоби, що допомагають людині в самовизначенні і самореалізації.

Суб'єктом гуманістичної виховної системи є вже не тільки педагог, але і самі діти; у цьому і є одна з головних відмінностей від виховної системи впливу, де дитина ви-ступає переважно як об'єкт виховання. У цій парадигмі і педагоги, і діти разом конкретизують, чого варті нові цілі й задачі, переводять їх у ранг практичних і здійснюють у процесі спільної діяльності. Важливою умовою ефективності гуманістичної виховної системи школи є об'єднання дітей і дорослих у загальний колектив (хоча і різнорідний за своїми функціями - діти, педагоги, батьки). Діяльність і спілкування дітей між собою, дітей і дорослих породжують певні відносини, що, у першу чергу, і визначають виховний потенціал системи. Такі відносини стають предметом особливої турботи педагогів.

Будь-яка гуманістична виховна система є відкритою системою. У її становленні, функціонуванні і розвитку велику роль відіграє середовище, причому не тільки як зовнішній фактор, але і як компонент цієї системи.

Виховна система впливу і гуманістична виховна система розрізняються також у своєму предметному змісті. Перша вивчає насамперед соціальну картину світу, друга – способи вивчення людиною самого себе. Передаючи певні соціальні норми, цінності, відносини, виховна система впливу не ставить перед собою задачу розвитку в дітей здатності до самопізнання – це не є її предметом.

Інновації в рамках кожного з представлених вище підходів (виховна система як вплив і гуманістична виховна система) будуть щоразу пов'язані з якоюсь новою ідеєю, хоча б конкретизацією, що є одним із підходів.

Так, наприклад, обговорюючи гуманістичну парадигму виховання, О.С. Газман пов'язував мету виховання насамперед з ідеєю саморозвитку і педагогічною підтримкою.

Більшість сучасних авторів, що дотримуються у своїх дослідженнях гуманістичної парадигми розвитку особистості, підходять до поняття саморозвитку (або розвитку власної «самості») з різних сторін. Одні автори виходять із широкого тлумачення цього слова: «добудувати себе до загального», «відповідати усьому, що властиво для всіх людей», тобто виходять за контекст ідеологічних вимог того або іншого соціуму, підкреслюють значимість загальнолюдського в процесі саморозвитку.

Друга ж група авторів загострює свою увагу на іншому: людина розвиває свою індивідуальність, свою «самість» (що часто включає індивідуально виражені способи прояву загальнолюдського).

Уявлення про дитину як про істоту не тільки соціальну і біологічну, але і вільну вимагає доповнення принципів культуродоцільності і природодоцільності принципом свобододоцільності.

Свобододоцільне виховання інтегрує в собі два процеси: забезпечення «волі від», що припускає захист дитини від придушення, гноблення, у тому числі й від власних комплексів, і виховання «волі для», що означає створення максимально сприятливих умов для творчої самореалізації і розвитку.

У цьому контексті поняття «воля дитини» звучить парадоксально: дитинство, отроцтво по визначенню є віком залежності від дорослих (харчування, житло, безпека тощо). А дорослішання є рух від залежності до незалежності, тобто боротьба за волю. Дорослі люди дають дитині духовні і фізичні сили для саморозвитку, але вони ж і протидіють прагненню дітей до волі.

Таким чином, поява в педагогічній свідомості й освітній практиці гуманістичної виховної системи надає зовсім нове розуміння саморозвитку. Реалізація цих нових цінностей вимагає виконання нових задач: поглиблення розуміння індивідуальності кожної дитини; розробки психологічного обґрунтування специфіки педагогічної підтримки; психолого-культурних основ її технології, методів і прийомів; орієнтації виховання на турботу про дитину.

Технологія педагогічної підтримки – це фактично система використання засобів, що сприяють усвідомленню молодою людиною власної відмінності від інших, своєї слабості і сили – фізичної, інтелектуальної, моральної, творчої. Це необхідно для самостійного й успішного просування в навчанні, у виборі власного сенсу життя і життєвого шляху.

Реалізація даної технології починається з питання школяра: ким бути? яким бути, саме мені? Спільне обговорення цих питань з педагогом породжує й інше питання: як жити?

Через спеціально організовані консультації поступово вибудовується властивий саме цьому школяреві індивідуальний спосіб життя, вибір оптимального режиму інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень. Школяр за допомогою педагога знаходить адекватний для себе спосіб реакції на удачі і негоди, визначає необхідний тип трудової діяльності, форми проведення вільного часу, характер відносин з людьми.

Семантичний зміст поняття «педагогічна підтримка» полягає насамперед у тім, що підтримувати можна лише те і допомагати тільки тому, що вже мається в наявності, але на недостатньому рівні. Коли у самої дитини виникає бажання прилучитися до чогось і у нього виникають реальні труднощі - набирає сили педагогічна підтримка.

Таким чином, технологія педагогічної підтримки являє собою насамперед реакцію на ситуацію. У свою чергу, ця технологія передбачає різні прийоми.

Один із них - оціночно-алгоритмічний. Корекція й оцінка діяльності дитини: «погано», «неправильно», «можна-неможна» на визначеному віковому етапі задає дітям рамки поведінки. Цей прийом виявляється досить ефективним для учнів молодшого шкільного віку, на яких дуже впливає авторитет учителя. Використання даного прийому вимагає від вчителя строгої професійної етики.

У середній і старшій школі більш ефективним прийомом стає використання суспільствознавства, природознавства.

Але цей прийом працює за умови, що вчитель орієнтований не на передачу знань, а на людський, проблемно-дослідницький підхід, розрахований на психологію сучасного підлітка, юнака або дівчини.

Ще одним прийомом для реалізації технології педагогічної підтримки є цілеспрямоване введення курсу соціальних навичок. Цей курс може бути представлений такими предметами, як етична культура, соціальна взаємодія, міжособистісне спілкування, технологія прийняття рішень, самопізнання. Принципово важливо, щоби ці предмети будувалися не академічно, а за принципом лабораторно-практичних занять або занять з колективної творчості для саморозкриття і набуття досвіду взаємодії і співробітництва.

Наступний прийом у здійсненні педагогічної підтримки – допомога педагога в створенні дитячої спільноти й організації самоврядування.

Тут ми повертаємося до старої відомої позиції: колектив і особистість. Але в даному випадку ми розглядаємо створення дитячого співтовариства не як самоціль, а як умову соціальної, творчої самореалізації кожного школяра. Самоврядування не виникає за наказом, а виростає з інтересів дітей і підлітків і їхньої потреби самим захищати свої інтереси і права громадянина школи. Це самоврядування з'являється (і саме тут потрібна допомога педагога), коли є об'єднуючі дітей інтереси в рамках школи і сама школа улаштована як цивільне суспільство. Якщо підліткам захочеться об'єднатися, щоби провести дискотеку, піти в похід або провести який-небудь конкурс, то в цій ситуації і буде з'являтися локальний досвід самоврядування. А дорослі можуть стати в цій ситуації помічниками.

Обов'язковим елементом самоврядування є нормотворення. Важливе значення норм, законів, правил поведінки, що створюють самі діти, було помічено в педагогіці вже давно (завдяки роботам Дьюї, Шацького, Макаренка, Сороки-Росинського).

Створені самими дітьми правила об'єднують їх, дозволяють більш демократично вирішувати проблеми шкільного життя. Але головне полягає в тім, що такі правила задають рамки волі і відповідальності. Сприймаючи цей факт як могутній засіб розвитку самодисципліни, багато шкіл створюють власні Закони, Статути товариства, Кодекси честі.

Але цей прийом також таїть у собі певну небезпеку. Педагогам необхідно стежити, щоби одні діти не перетворилися в наглядців над

іншими. У цьому випадку в дитячому колективі може виникнути ворожнеча і поділ дітей на тих, хто виконує закони, і тих, хто проти них.

Таким чином, сукупність описаних вище прийомів (список їх звичайно може бути подовжений) визначає технологію для виконання нової мети - педагогічної підтримки, і в цьому змісті являє собою інноваційну технологію. У цілому відновлення будь-якої виховної системи здійснюється за рахунок інновацій. Причому відбуватися це може двома шляхами – революційним і еволюційним.

Перший, як правило, виникає внаслідок надзвичайних обставин у власному житті, у школі або суспільстві.

Другий шлях можливий при ефективному педагогічному керуванні виховною системою, тому що механізми відновлення закладені в самій системі. Добре поставлена об'єктивна інформація про стан і функціонування системи, спрямованість педагогів і учнівського колективу на постійний творчий пошук роблять відновлення виховної системи процесом планомірним і керованим.

Особистісно зорієнтовані виховні технології як джерело самоповаги особистості. Академік Бех І.Д. вважає, що саме особистісно зорієнтовані виховні технології започатковують і підтримують уявлення вихованця про себе як особистість, що перш за все проявляється в інших людях – і настільки, наскільки він змінює їх духовне життя. За такого підходу вихованець усвідомлює, що він може стати розвиненою особистістю лише через свої добродійні вчинки.

Вправляючись у них вихованець переконується, що ніякого власного особистісного розвитку без значущого іншого не може бути, так само як його не може бути поза значущістю себе для іншого. Тепер моральна поведінка дитини будується з неодмінним врахуванням можливих впливів її на інших людей. І що важливо – оцінка вихованцем себе як особистості відбувається не лише з огляду на те, що значить та чи інша якість для нього, а й що вона може значити для інших. Це означає, що дитина мусить навчитись почути людину. Така здібність може виникнути і розвинути у дитини у міру того, як дорослі чують її саму, як живуть самі, постійно проявляючи співчуття, співпереживання, прагнення допомогти один одному.

Інтенсивність включення дитини в конкретну виховну ситуацію, яка створюється відповідною технологією, залежить від того, наскільки вона здатна скласти чітке уявлення про те, ким вона може і хоче стати. Йдеться про ідеальну модель, ідеальний образ себе. Це уявлення мусить бути реалістичним, тобто узгодженим з природним розвитком даного індивіда і тому досяжним. Отже, вихованець має ставити мету створення індивідуального фонду «можу» і «хочу». При цьому всі психологічні утворення мають виступити сумісно, підтримуючи одне одного і переходячи одне в одне. У практичному плані ця єдність проявляється в тому, що суб'єкт знає, чого він бажає, має в своєму розпорядженні відповідну схему дій, і, крім того, діє, а не просто мріє.

Формування ідеальної моделі, ідеального образу себе стає орієнтиром особистісного становлення, надає вихованцеві сил. Ідеальна модель не є моделлю граничної досконалості. Вона представляє собою модель наступного кроку вихованця по шляху його саморозвитку, наприклад, виховання якоїсь якості чи ряду якостей. Таким чином, це реалістична модель можливого внутрішнього і зовнішнього життя, модель, до здійснення якої можливо наблизитися, і яку можливо в міру росту поступово змінювати і розширювати. Тут доцільними будуть спеціальні вправи з ідеальною моделлю.

Можливості особистісного самовизначення вихованців у особистісно зорієнтованому вихованні розширюється саме за рахунок збільшення ступенів свободи їх дій і внутрішньої активності, лише за таких умов дитина в змозі відчувати, що вона не просто перебуває, а повноцінно живе у атмосфері високої людяності, яка має наповнити її своїм гуманним змістом. Тут потреба і почуття «бути Людиною» реально пронизує кожен дію чи вчинок дитини. При цьому вона не повинна відчувати штучність ситуації, створеної педагогом для досягнення своїх цілей. За особистісно зорієнтованого виховання дитина перебуває у природних взаєминах з дорослим – доброю, чуйною людиною, яка своїм життям одухотворяє і її. Існуючи для дітей і заради дітей, вчитель тільки за такої позиції може успішно олюднити взаємини з ними.

У виховуючому середовищі, де відсутні грубий примус, дитина постійно відчуватиме «смак» вільного вибору - цього одного з найдійовіших психологічних механізмів особистісного розвитку людини. Адже між виконанням вимог дорослого і їх вибором для вихованця відкриваються дві принципово відмінні стратегії особистого самотворення. Саме від цього залежатиме буде він існувати як людина за принципом пристосування чи житиме за законом відповідальної свободи, що вона не просто перебуває, а повноцінно живе у атмосфері високої людяності, яка має наповнити її своїм гуманним змістом. Тут потреба і почуття «бути Людиною» реально пронизує кожен дію чи вчинок дитини. При цьому вона не повинна відчувати штучність ситуації, створеної педагогом для досягнення своїх цілей. За особистісно зорієнтованого виховання дитина перебуває у природних взаєминах з дорослим – доброю, чуйною людиною, яка своїм життям одухотворяє і її. Існуючи для дітей і заради дітей, вчитель тільки за такої позиції може успішно олюднити взаємини з ними.

У виховуючому середовищі, де відсутні грубий примус, дитина постійно відчуватиме “смак” вільного вибору – цього одного з найдійовіших психологічних механізмів особистісного розвитку людини. Адже між виконання вимог дорослого і їх вибором для вихованця відкриваються дві принципово відмінні стратегії особистого самотворення. Саме від цього залежатиме буде він існувати як людина за принципом пристосування чи житиме за законом відповідальної свободи.

Таким чином особистісно зорієнтовані технології створюють, поперше, простір, для прояву особистих проблем вихованців, з сукупності яких

складається їх власне життя, і без яких вони не уявляють себе особистостями.

По-друге, у такому виховуючому середовищі особисті проблеми вихованців вирішуються найбільш психологічно оптимальним для них чином. Це означає, що дитина не зазнає таких дій педагога, за яких буде принижена її гідність.

Особистісно руйнівними виявляються такі взаємини, за яких вихованці відчують з боку педагога тягар недовіри до їх можливостей чи здібностей. Якщо це явище перетворюється у відповідний педагогічний стиль, дитина болісно це переживатиме; їй буде психологічно важко існувати, не говорячи вже про блокування її соціального оптимізму, без якого не буде повноцінного майбутнього життя.

Виховуючись в умовах особистісно зорієнтованих технологій, діти переживатимуть радість від позитивних педагогічних очікувань, які активізують її сутнісні сили, викликають до життя невикористовувані психічні резерви. Віра вихователя у можливості вихованця є запорукою того, що вони не будуть втраченими ще в дитинстві. Навіть за наявності сучасних психолого-педагогічних знань педагогу важко уявити характер світовідчуття дитини за умови постійного прояву до нього так званого авансового особистісного оптимізму, коли до нього ставляться за критеріями вищого рівня його духовного розвитку.

Практично втілюючи особистісно зорієнтовані виховні технології, педагог у стінах школи моделює майбутнє суспільство. Досягнення цієї мети безпосередньо пов'язано з його виховною установкою – синтезом професійних і індивідуальних рис особистості вихователя.

Основна лінія поведінки: не грубо підтягувати вихованця до деяких задалегідь відомих стандартів, а координувати свої очікування і вимоги з задачею максимально повно розгорнути можливості особистісного зростання вихованця, котрі помічаються в ході спілкування.

Отже особистісно зорієнтовані виховні технології вбачають у дитині повноцінного партнера педагога, не учня, а людину, допомагають їй знайти себе.

Зміст і завдання виховних технологій. Технології виховної роботи в школах різного типу (їх налічується на Україні 22 тис.) включають наступні компоненти:

- постановка мети, цілей, їх максимальне уточнення;
- чітка організація всієї виховної роботи;
- орієнтація виховних цілей і виховної роботи на досягнення конкретних результатів;
- корекція результатів виховання;
- остаточна оцінка результатів.

Якщо метод – це певна дія, то технологія – самий метод, але наукомісткий. Це вже метод нового покоління, який спрацює лише за сучасних умов особистісно-орієнтованої педагогіки. Зміст технологій виховної роботи – це внутрішній контакт між вчителем-вихователем і

вихованцями, характер особистісних зв'язків, в основу яких покладено розуміння учнями мотивів педагогічного впливу, дій і вимог вихователя.

Завдання виховних технологій:

- Виховати інтелектуально розвинуту особистість (цінувати людину за розум, її ділові та людські якості).
- Формувати творчу особистість для праці в ринкових умовах, з почуттям особистої гідності, розумінням суті приватної та державної власності.
- Виховувати почуття потреби для отримання високих професійних якостей у майбутньому, вміння при необхідності змінювати професію.

Отже, технології виховної роботи передбачають самостійний вибір і використання доступних для сприйняття різноманітних форм і методів виховання, врахування вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей особистості, будуватись на історично обумовлених традиціях виховання людини.

Гуманістична виховна система, це коли людина виступає як суб'єкт вибору, мається на увазі, що людина здійснює цей вибір стосовно себе, а виходить, без процесу самопізнання реалізація цієї системи неможлива. Тому різні гуманістичні виховні системи розвиваються сьогодні саме в цьому напрямку.

Розділ II. Організаційно-методичні засади виховної роботи вчителя: природознавства, біології, екології та основ здоров'я.

Мета й зміст виховання в процесі навчання природознавства, біології, екології та основ здоров'я. Проблема виховання в аспектах педагогіки й методики навчання біології нині стає дедалі актуальнішою, оскільки внаслідок глибоких трансформацій в ідеології суспільного життя й системи виховання в сучасному світі суттєво змінюються пріоритети цінностей. Значну увагу звернено на розцінок людини як особистості, формування її наукового світогляду, менш літету, моральності, гуманності, естетичного смаку, екологічної кулі, тури, стичного ставлення до природи,

Шкільна освіта спрямована на виховання всебічно розвиненої й гармонійно сформованої особистості, готової до життя та праці в сумнівних умовах. Кінцевою метою виховання особистості є підготовка її до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання нею ролі громадянина України та Землі, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша тощо. Відповідно до цієї мети у виховний процес входять розумове, моральне, естетичне, трудове й фізичне виховання.

У сучасних умовах шкільна освіта, поряд із відродженням громадянського й національного виховання, націлена на гуманізацію, що передбачає формування в особистості впевненості в собі, самостійності, толерантності. Метою виховання, ґрунтованого на ідеях гуманізму, є прийняття учня як особистості, усвідомлення ним власних інтересів. При цьому в змісті освіти закладено принципи поваги до особистості вихованця, врахування його духовного потенціалу, прилучення до культури в аспекті соціального досвіду. Суть виховання полягає в цілеспрямованому перетворенні соціального досвіду на досвід особистісний і прилученні його до багатства людської культури.

Виховання є глибоко національним за суттю, змістом і характером, що означає виховання дітей на культурно-історичному досвіді свого народу, його звичаях, багатовікових традиціях і духовних ідеалах через пошану до свого народу в дітей виховується повага до інших народів.

В шкільному курсі біології є великі можливості для реалізації вищезазначених основних напрямів виховання: розумового, морального (зокрема таких його аспектів, як етичне, чи патріотичне, громадянське, екологічне та статеве), естетичного (формування естетичної культури), трудового, фізичного (особливо санітарно-гігієнічного).

Виховання, пов'язане з навчанням, дуже важливе й вимагає певної самостійності й систематичності. Воно полягає не в запам'ятовуванні знань виховного характеру, а в перетворенні їх на переконання, які врешті формують світогляд молодої людини. Ця переконаність проявляється і в ставленні до навколишнього світу, до людей, в її інтересах, поведінці, мотивах, життєвих цілях.

Виховання вимагає певної системи, планомірної роботи не тільки на уроках, а й під час екскурсій, на позаурочних і позашкільних заходах. Усі елементи системи виховання в процесі навчання біології взаємопов'язані між собою: формування світогляду — з екологічним й ціннісним ставленням до живої природи й довкілля; трудове виховання — з культурою та естетикою праці; моральне виховання — з її ідеологією, з колективною працею; естетичне виховання — з патріотичним і громадянським; гуманістичне — з естетичним та екологічним.

Зміст основних напрямів виховання в сучасній школі в процесі виховання природознавства, біології, екології передбачає цілеспрямовану й систематичну діяльність в урочних та позаурочних робіт.

Розумове виховання — це розвиток пізнавальних здібностей і мислення учнів для прищеплення їм культури розумової праці. Особливе значення для розумового виховання має формування наукового світогляду — цілісної системи понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до навколишньої дійсності та самої себе.

Моральне виховання — це цілеспрямоване формування в учнів моральної свідомості, розвиток морального почуття, навчання нормам, правилам суспільного життя та вироблення навичок моральної поведінки.

Громадянське виховання — це формування громадянськості як інтегративної якості особистості, що дає змогу людині відчувати що вона є юридична, соціальна, морально й політична дієздатною,

Громадянськість — це усвідомлення особистістю своїх прав і обов'язків що до держави, суспільства; почуття відповідальності за їхнє становище.

Екологічне виховання — це формування в людини свідомого сприйняття навколишнього світу, почуття особистої відповідальності за діяльність, що так чи інакше пов'язана з перетворенням довкілля, впевненості в необхідності дбайливого ставлення до природи, розумного використання її багатств.

Естетичне виховання — формування здатності сприймати й ретворювати дійсність за законами краси, тобто естетичної культури та свідомості. Естетична культура — сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей та естетичного сприйняття та явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в навколишній світ, оберігати природну красу. Естетична свідомість, форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичне сприйняття, почуття, судження, смаки і дії й виражається в естетичних поглядах і мистецькій творчості.

Трудове виховання — формування свідомого ставлення до праці через прищеплену звичку та навичок активної трудової діяльності

Фізичне виховання — система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, формування життєво важливих рухових навичок і вмінь.

Санітарно-гігієнічне виховання — вироблення гігієнічних навичок, підвищення санітарної культури учнів для зміцнення їхнього здоров'я.

Статеве виховання — процес, що забезпечує нормальний статевий розвиток дітей і молоді та оволодіння ними нормами взаємин із представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі

Статеве виховання нерозривно пов'язане з фізичним, розумовим, моральним та естетичним розвитком особистості.

Усі розглянуті напрями виховання пов'язані з пізнавальною діяльністю, зміст і методи якої безпосередньо впливають на реалізацію виховних завдань. Пізнавальна та виховна діяльності у взаємозв'язку становлять систему виховного навчання з біології.

Формування наукового світогляду. *Науковий світогляд — це цілісна система уявлень, поглядів, переконань і почуттів людини через яку вона сприймає, осмислює й оцінює навколишню дійсність і саму себе. У світогляд входять також ідеали, життєва й науково-теоретична орієнтація, система цінностей, які зумовлюють напрями діяльності та способи розуміння світу.*

Формування наукового світогляду — складний процес розумового виховання, яке відбувається впродовж усього життя людини (найінтенсивніше в шкільні роки, в період систематичного опанування основ наук, набуття суспільного досвіду). При цьому становлення світогляду визначається насамперед, змістом навчальних дисциплін у школі.

Формування наукового світогляду в учнів—найважливіше завдання навчально-виховної роботи школи.

Роль біології як однієї з провідних наук про природу у формуванні наукового світогляду учнів величезна: власне на це й спрямовані зміст шкільного предмета, а також методи, форми й способи його вивчення.

Найважливішими структурними елементами наукового світогляду є знання, погляди й переконання особистості.

Основи наукових знань становлять фундамент світогляду: з їх засвоєння починається процес формування світогляду. Щоб висловлювати

Своє ставлення до чогось, бути в чомусь переконаним, насамперед треба про це знати.

найістотнішою вадою учнівських знань є те, що зазвичай вони чітко не структуровані й не систематизовані. Учні часом не розуміють, що головне, а що — другорядне, де основна теза в тексті підручника, що є причиною, а що — наслідком, що належить до фактів, а що — до їх теоретичного пояснення, що є означенням поняття, а що — законом. Вони вчать усе підряд, через що дістають безсистемний набір відомостей. Натомість здобуті учнями знання мають бути не сукупністю, а системою, яка розкриває взаємозв'язки між різними елементами зміни.

В учнів необхідно сформувати уявлення про базові наукові біологічні поняття й забезпечити якісне засвоєння основних закономірностей розвитку живої природи. Однак ні поняття, ні теоретичні моделі закони ще не забезпечують системи знань: це дає лише теорія. Тому посилення ролі теорії в навчанні біології — нагальна потреба. Теоретичні знання, що розкривають

сутність процесів і явищ, розтлумачують факти, мають яскраво виражений світоглядний характер.

Для розкриття світоглядних проблем необхідно виділяти насамперед ті фундаментальні біологічні поняття й ідеї, які забезпечують формування в учнів узагальненого уявлення про природу з погляду біологічної науки. На кожному етапі розвитку біології вчені прагнуть систематизувати нагромаджені знання, об'єднати їх спільними ідеями чи принципами. Особливою зовнішньою формою зведення знань у систему виступає *біологічна картина світу* — цілісна система фундаментальних ідей, понять і законів біології.

У результаті вивчення біології у випускників середньої школи має сформуватися така біологічна картина світу:

- Жива й нежива природа має єдину матеріальну основу — хімічні елементи. Внаслідок їх взаємодії за певних умов виникла найвища форма існування матерії — життя й почалася біологічна еволюція.
- Між живою й неживою природою існує постійний взаємозв'язок у вигляді обміну речовин та енергії. Кожен організм має свою програму розвитку й діяльності, записану у вигляді певної сукупності генів — генотип. Ця програма реалізується в характерних, притаманних лише даному організмові зовнішньому вигляді, фізіологічних і біохімічних властивостях, у поведінці. За рахунок фенотипу – сукупності всіх ознак та властивостей, що визначаються генотипом, організм пристосовується до зовнішнього середовища.
- За спадкової передачі генетичні програми під впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів середовища можуть змінюватися.
- Випадкові зміни генетичних програм, виражені у фенотипі, зазнають природного добору. Деякі з цих змін можуть виявитися корисними для організму й закріпитися в спадковості.
- Унаслідок природного добору з'явилися численні представники чотирьох царств живої природи: дроб'янок, грибів, рослин і тварин. Сучасна система органічного світу є результатом його еволюції.
- Для живої природи характерна складна підпорядкованість рівнів організації систем: молекулярного, клітинного, організмового, популяційно-видового, біогеоценотичного й біосферного.
- Всі біологічні системи є цілісними, відкритими, взаємозалежними, здатними до саморегуляції й самовідтворення. Втрата біологічною системою хоча б однієї з цих властивостей спричинює її руйнування.
- На певному етапі біологічної еволюції з'явилася людина. Вона відрізняється від інших живих істот здатністю до мислення, творчості, уяви. Ці якості розвинулися в людини під впливом колективної праці й спілкування за допомогою мови. Поява людини знаменує діалектичне перетворення біологічної еволюції на соціальну, а біосфери її ноосферу.

- Однією з найважливіших умов перетворення біосфери в ноосферу є біологічна грамотність усього людства, гармонійне співіснування природи й людини.

Таким чином, біологічна картина світу — це модель живої природи, відповідає даному історичному етапові розвитку біології. Це і є світоглядні знання. Біологічна картина світу є складовою частиною природничо-наукової картини, що формується комплексом природничих наук та загальної картини світу — цілісного його образу, який вбирає в себе живу й неживу природу та людське суспільство.

Визначальною умовою формування наукового світогляду є перетворення знань у погляди, а поглядів — на переконання.

Щоб знання перетворились у погляди, їх треба не лише осмислити, а глибоко відчувати. Формування поглядів зазвичай починається з емоційної оцінки фактів, яка найчастіше є результатом яскравого образного представлення подій, що викликає співпереживання.

У процесі формування світогляду треба шукати такі способи, прийоми впливу, які збагачують, перебудовують емоційний світ учнів, розвивають уяву, особистісне ставлення до дійсності. Цьому сприяють насамперед небайдуже ставлення вчителя до викладання змісту навчального матеріалу, широке використання ним історико-наукової інформації, найкращої навчальної і популярної літератури, завдяки чому в учнів виникають зацікавленість світом і бажання пізнати його.

Погляди є першим ступенем формування світогляду. Вони є оцінювальними судженнями особистості й впливають на її поведінку. Але не завжди правильні погляди підкріплюються відповідними діями та вчинками. Погляди — це лише потенційна готовність до дій.

Черговим ступенем формування світогляду є *переконання*, які по стають у ролі спонукальних стимулів до діяльності й тісніше пов'язані з поведінкою

Переконаність — це впевненість людини у своїй правоті, підтверджена відповідними аргументами й фактами. Переконаність формується на основі синтезу наукових знань і життєвого досвіду самих учнів і проявляється в оцінках, ставленнях, учинках, поведінці. Переконаність є ядром і організуючим началом світогляду. Світогляд оснований на переконаннях, зумовлює активну життєву позицію людини.

Складність перетворення знань у переконання полягає в тому, що переконання, хоч і формуються на базі знань, проте не є вищим рівнем засвоєння наукових понять і природних закономірностей.

Про переконаність людини можна казати лише тоді, коли до кінця пройдено такі етапи:

- наукові знання;
- особистісне ставлення до них;
- потреба в їх обстоюванні, використанні;
- уміння використовувати, обстоювати, доводити, спростовувати, оцінювати наукові факти, поняття, закони, теорії тощо. Обов'язковою умовою перетворення знань учнів на переконання є розвиток діалектичного

мислення. Для цього необхідне вироблення спеціальних інтелектуальних умінь: розглядати досліджуване явище із різних точок зору, у взаємозв'язку з іншими, за дії різних факторів у конкретних умовах і часі, в розвитку й перспективі.

Крім діалектичного мислення, перетворенню знань на переконати! сприяють:

- послідовне виділення головного (генералізація знань);
- правильне тлумачення фактів;
- доказовість, логічна переконливість і несупречність теоретичних висновків та узагальнень;
- використання доказів із дослідів і спостережень;
- розкриття способів здобуття знань у науці, дотримання принципу
- історизму;
- розвиток пізнавальної активності й самостійності учнів;
- присудження емоційного сприйняття учнями досліджуваного матеріалу;
- зв'язок навчання з життям;
- особистість учителя.

Переконаннями стають зазвичай ті світоглядні ідеї, які людина може застосувати в повсякденному житті. Тому необхідно залучати учнів до аналізу цих ідей в обговореннях, вправах, дискусіях, трудовій діяльності.

Не можливо сформувати світогляд па одному уроці, однак на кожному занятті потрібно створювати тенденцію до цього. Оскільки процес формування світогляду пов'язаний із постійними й безперервними змінами в загальному розвитку учнів, то система уявлень, понять та ідей про навколишній світ па різних етапах шкільного навчання неоднакова.

Рівень сформованості наукового світогляду в учнів перевіряється на узагальнюючих уроках, де ставляться спеціальні запитання, під час диспутів, у творах на вільні теми, індивідуальних бесідах, учинках учнів, у школі й за її межами,

Показниками переконаності учнів є:

- разова ідентична оцінка ними тих чи інших фактів і положень;
- сталість висловлюваних думок;
- інтенсивність і категоричність суджень;
- самостійне оцінювальне ставлення до явища;
- емоційність обстоювання власної думки;
- відповідність висловлюваних суджень і вчинків.

Складність процесу формування наукового світогляду полягає в тому, що на нього впливає (і не завжди позитивно) багато чинників, зокрема шкільне й домашнє середовища, навчання й виховання в школі, засоби масової інформації тощо.

Формування світогляду досягається послідовним здійсненням морального, екологічного, естетичного, трудового та інших видів виховання. Науковий світогляд є основою для розв'язання всіх виховних завдань.

Завдання, зміст і методи екологічного виховання. Мета екологічного виховання — формування відповідального і дбайливого ставлення до природи, що базується на екологічній свідомості. Це передбачає дотримання моральних і правових принципів природокористування (і пропаганду ідей щодо його оптимізації, активну діяльність із вивчення й охорони природи своєї місцевості).

Екологічна вихованість — це єдність екологічної свідомості та екологічної поведінки. На формування екологічної свідомості впливають, екологічні знання й переконання. *Екологічні знання* здобуваються на уроках біології і, розширюючися й уточнюючися протягом багатьох занять, перетворюються на *переконання* в необхідності жити в гарнії з природою.

Екологічна свідомість — це глибоке розуміння нерозривного зв'язку людини з природою, залежності добробуту людей від цілісності її порівняної незмінності їхнього середовища проживання. Це найвищий рівень усвідомлення людиною свого місця та значення в еволюції (біосфери у зв'язку з бурхливим розвитком науки і технологій).

Екологічно свідома людина додержується правил раціонального природокористування, піклується про поліпшення стану довкілля, бореться проти його забруднення й руйнування.

Екологічна поведінка складається з окремих учинків (сукупність, відносин, конкретних дій, умінь і навичок) і ставлень людини до них, на формування ставлень впливають цілі й мотиви особистості, й формуються вони з роками, і не так на уроках, як у поза класній і поза шкільній діяльності.

Екологічне виховання безпосередньо пов'язане з екологічною освітою. *Екологічна освіта* — це елемент загальної освіти, спрямований на засвоєння учнями наукових основ взаємодії суспільства й природи для формування усвідомлення тісного взаємозв'язку всіх природних і соціальних процесів, необхідності захисту довкілля та його поліпшення, раціонального природокористування.

Нині екологічну освіту й виховання розглядають як аспект гуманізації шкільної освіти, що передбачає засвоєння суспільних духовних цінностей, оскільки духовність немислима без усвідомлення єдності людини й природи. Це почуття є органічним для гармонійно розвиненої особистості, а його брак означає неповноцінність людини як члена суспільства, оскільки є першопричиною хижацького ставлення до природи.

Результатом екологічного виховання є формування екологічної культури кожної людини й суспільства загалом. *Екологічна культура* — це поведінка й життя людини й суспільства на основі пізнання та використання законів розвитку природи з урахуванням близьких і віддалених наслідків змін природного середовища під впливом людської діяльності.

Екологічна освіта нині розвивається на принципах єдності, історичного взаємозв'язку природи й суспільства, соціальної зумовленості відносин людини й природи, гармонізації цих відносин. Багатоаспектність взаємодій

суспільства й природи визначає *основні принципи екологічної освіти та виховання*:

- Міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної культури школярів;
- цілеспрямованість, систематичність і безперервність спілкування школярів із довкіллям у процесі пізнавальної, ігрової, трудової та інших видів діяльності;
- єдність інтелектуального та емоційно-вольового начал у діяльності учнів із вивчення й поліпшення стану довкілля;
- взаємозв'язок локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем;
- прогностичність, поетичність, що передбачає відповідальність за збереження середовища життя для майбутніх поколінь.

Чільне місце в системі екологічної освіти й виховання належить проблемі, змісту діяльності учнів, що вбирає в себе чотири *аспекти взаємодії суспільства та природи*:

1. усвідомлення мети й способів раціонального використання природи людиною;
2. розуміння не лише практичної, а й пізнавальної, естетичної, морально-етичної, гуманістичної, економічної, національно-патрістичної й гігієнічної цінності навколишнього природного середовища;
3. усвідомлення негативних наслідків використання природних систем (виснаження природних ресурсів, забруднення природного середовища, зникнення еталонів та пам'яток природи тощо);
4. оволодіння школярами теорією та практикою побудови власних стосунків у системі «людина—природа».

Формування екологічної культури можливе за умови, що до змісту шкільної освіти входять такі головні елементи: система знань, про взаємодію природи й суспільства; ціннісні екологічні орієнтації; система норм і правил ставлення до природи; вміння та навички з її вивчення та охорони.

Одним із провідних понять у системі знань про взаємодію природи і суспільства є *охорона природи*. Елементи знань про охорону природи розглядаються в шкільному курсі біології в кількох аспектах:

- 1) збереження видової різноманітності біосфери загалом та рідкісних видів зокрема. У зміст навчального предмета входять питання правового й морального регулювання поведінки в природі, розвитку заповідної справи, збереження умов природного відтворення популяцій, селекції;
- 2) оцінка стану популяцій і їх використання людиною;
- 3) захист навколишнього природного середовища від забруднення.

Наукові знання допомагають передбачати наслідки впливів людини на природне середовище, усвідомити недопустимість споживацького ставлення до природи, тобто лише як до джерела матеріальної вигоди.

Ціннісні екологічні орієнтації як настанови й мотиви діяльності передбачають усвідомлення школярами значення природи як універсальної цінності. Формуються такі мотиви: *громадянські та національно-патріотичні*, які ґрунтуються на бажанні примножувати багатства природи й пов'язані із почуттям обов'язку перед суспільством щодо охорони природи своєї батьківщини; *гуманістичні*, що виражаються в прагненні виявляти доброту, співчуття й милосердя до живого, бажанні захистити й допомогти; *естетичні*, які проявляються в потребі зберегти красу природного середовища; *науково-пізнавальні*, пов'язані з розумінням складних зв'язків суспільства, людини й природи, прагненням пізнавати її закони; *гігієнічні* - які впливають із розуміння значення природи для здоров'я людини й бажання зберегти її оптимальні біофізичні й хімічні параметри; *економічні*, які ґрунтуються на виченні природи як джерела ресурсів для розвитку продуктивних сил суспільства, науково-технічного прогресу.

Нормативні аспекти змісту екологічної освіти охоплюють систему моральних і правових принципів, норм і правил, дозволів і заборон екологічного характеру, непримиренність до будь-яких проявів не гуманної поведінки в природі. Вивчаючи основи наук, учень має усвідомити соціальні й природні причини, якими диктуються певні норми й правила професійної та індивідуальної поведінки в довкіллі. Дотримання цих норм і правил — суспільне необхідний акт, оскільки дає змогу зберегти природу для майбутніх поколінь.

Уміння й навички з вивчення та охорони навколишнього природного середовища становлять найважливіший компонент змісту екологічної освіти. Насамперед важливо сформувати в учнів уміння оцінювати довкілля, найближчого природного оточення: двору, вулиці, присадибної ділянки, парку, лісу тощо. Для цього проводяться спостереження під час екскурсій у природу, польові практикуми, суспільне корисна праця, аналіз літературних даних.

Практичне значення має й уміння захищати природне середовищезокрема, необхідно сформувати такі *вміння*:

- власного культурного поведіння в природі (не витоптувати рослини, не забруднювати довкілля побутовими відходами, не створювати шуму тощо);
- запобігати протиправним учинкам інших людей: різним видам дрібного браконьєрства (незаконне збирання дикорослих рослин, вилов птахів, риби), порушенню правил поведінки в природному середовищі (підпал сухої трави, вирубування дерев, витоптування лікарських трав);
- виконувати посильні дії з ліквідації небажаних явищ (гасіння лісової пожежі, порятунок тварин, яких спіткало лихо, протиерозійний захист ґрунту, збирання сміття в рекреаційних зонах тощо).

Завершується екологічна освіта школярів формуванням умінь навичок пропаганди сучасних екологічних проблем і заходів з охорони природи, оскільки вони спираються на теоретичні знання про довкілля та його охорону й практичні вміння та навички.

Теоретичні аспекти екологічної освіти та виховання значною мірою реалізуються на уроках біології. Великі виховні можливості має позакласна та позашкільна робота з предмета.

Вивчення біології починається в 6 класі з ознайомлення з царствами живої природи — Рослини, Гриби, Дроб'янки, й провідною екологічною проблемою курсу є збереження різноманітності видів кожного з царств. Сутність даної проблеми полягає в суперечності між необхідністю використання організмів і територій, які вони займають, та обмеженими можливостями виживання організмів та їх угруповань у нових умовах. У зв'язку з цим теоретичною основою комплексу заходів зі збереження різноманітності видів є закономірність фізіологічних процесів живлення, дихання, виділення зеленої рослини. Основним теоретичним поняттям, що дає змогу обґрунтувати як ресурсне значення рослин, так і їхню роль у довкіллі, є фотосинтез.

У курсі біології 7 класу провідною екологічною проблемою є збереження різноманітності видів царства Тварини. Теоретичні концепції, на основі яких розкриваються сутність проблеми й шляхи розв'язання, містять елементи екології угруповань та екології популяцій. У 7 класі поглиблюються поняття «жива природа», «різноманітність видів», «царства природи», «ланцюги живлення», «автотрофи», «гетеротрофи», «антропогенні фактори», «охорона природи».

У курсі біології 8—9 класів центральною екологічною проблемою є захист здоров'я людини від негативних наслідків антропогенної діяльності. Суть проблеми полягає в запобіганні порушенням пристосувальних функцій організму, які загрожують розладами здоров'я аж до захворювань у нових умовах існування: підвищення фонового рівня шумів, вібрацій, електромагнітних полів, радіоактивного випромінювання тощо. Проблема збереження здоров'я людини усвідомлюється на основі оволодіння знаннями про гіподинамію та необхідність збільшення навантажень на опорно-рухову систему, розвиток серцевої недостатності через перенапруження нервової системи й негативні емоції, патологічні зміни в органах дихання внаслідок хімічного забруднення повітря тощо.

Усвідомленню проблеми захисту здоров'я людини від негативних наслідків антропогенної діяльності сприяє розкриття її взаємозв'язку з глобальними екологічними проблемами, до яких належать: зростання чисельності населення Землі й пов'язана з цим нестача продовольства, збільшення захворюваності; дедалі сильніший руйнівний антропогенний вплив на природу.

У процесі вивчення розділу «Біологія людини» (8—9 класи) формується поняття «здоровий спосіб життя», що безпосередньо пов'язані з поняттям «екологія людини». Це передбачає засвоєння учнями профілактичних принципів, підвищення культури праці, побуту, відпочинку, споживання, поведінки тощо.

У курсі біології 10—11 класів однією з основних екологічних проблем є керована еволюція — виникнення під впливом антропогенних факторів

нових напрямів природного добору, що може мати непередбачувані катастрофічні наслідки. Перед людиною стоїть завдання навчитися керувати чисельністю популяцій, зменшувати інбридинг (близькоспоріднене схрещування) під час розведення диких видів у неволі, визначити мінімальний рівень чисельності видів, що зникають, уточнити напрям і швидкість еволюції видів в умовах дії антропогенних факторів. Основна теза полягає в тому, що жива природа, вся різноманітність видів — необхідна умова існування людства, оскільки саме жива природа визначає естетичні й гігієнічні параметри середовища є основним джерелом продуктів харчування й ресурсів.

У курсі біології 10—11 класів даються знання про різноманітність видів, що визначають тенденції еволюції і розвиток природних угруповань, унікальність і принципову незамінність кожного виду як продукту еволюції, особливу цінність реліктів та ендеміків. Екологічна небезпека вбачається в загрозі зменшення видової різноманітності, спонтанної загибелі угруповань.

Теоретичні концепції біологічної організації, еволюції, антропогенезу розкриваються як наукові основи керування еволюцією. В 10—11 класах провідною є також теоретико-екологічна проблема ноосфери, яка розглядається «дається через основну суперечність у взаємодії суспільства й природи: з одного боку, зменшення людиною безпосередньої залежності стихійного прояву сил природи, а з іншого — дедалі тісніший взаємозв'язок людини з природою. Ця суперечність має об'єктивні біологічні аспекти, які розкривають сутність екології людини: прискорені темпи перетворення середовища життя й повільний темп природної еволюції; необмеженість прогресу людини в духовній сфері на основі соціального успадкування й відносна обмеженість фізичного прогресу на базі генетичного успадкування; безмежність зміни природи й обмеженість біологічних можливостей людини пристосовуватися до умов навколишнього середовища. Екологічна небезпека вбачається в порушенні самоочищення біосфери, зменшенні площ лісів і зелених насаджень, непередбачуваній зміні напрямів природного добору. До антропогенних факторів відносяться всі види діяльності людини, що спричиняють як позитивні, так і негативні зміни в навколишньому природному середовищі.

Раціональне природокористування вивчається на прикладах інтенсивних технологій вирощування культур, застосування досягнень генної та клітинної інженерії, які дають змогу оптимізувати процеси виробництва лікарських препаратів, створення нових високопродуктивних сортів рослин і порід тварин, стійких до захворювань і несприятливих кліматичних умов.

Природоохоронні заходи, в тому числі збереження генетичного фонду планети за допомогою необхідної кількості заповідників, заказників, природних парків, характеризуються як акти національного та світового значення.

Формування морально-екологічних понять є однією з умов ефективності екологічної освіти й виховання. Для цього необхідне залучати учнів до різних видів діяльності: навчально-пізнавальної, наукової дослідницької,

туристично-краєзнавчої, пропагандистсько-пресвітницької, природоохоронної тощо. Слід зазначити, що тільки за органічного поєднання різних видів діяльності можна забезпечити розв'язніші всіх завдань екологічної освіти й виховання учнів.

Доцільність будь-якої з форм екологічної освіти й виховання визначається дидактичною метою, змістом, методами навчальної діяльності та обсягами конкретної природоохоронної роботи учнів у довкіллі.

За дидактичною метою виокремлюють такі *форми лозакласної та позашкільної роботи з екологічної освіти й ті хованая учнів*:

- *теоретичного навчання* (предметні гуртки, факультативи, лекції, бесіди, конференції, семінари, конгреси, симпозіуми, кінолекторії);
- *комбінованого навчання* (клуби, гуртки, факультативи, колоквіуми, олімпіади, школи юного еколога, учнівські наукові товариства, малі академії наук, домашні роботи);
- *навчально-практичні* (спостереження, лабораторно-практичні роботи, експерименти, практикуми, дослідницька діяльність, рольові ігри, прес-конференції, екскурсії, походи, експедиції, екологічний моніторинг);
- *масової роботи* (конкурси, виставки, свята, ранки, презентації, акції та рухи екологічного, суспільно корисного та природоохоронного спрямування — «Пролісок», «Конвалія», «Джерело», «Ялинка», «Сад», «Лелека» та ін.);
- *конкретної природоохоронної роботи* («зелені» й «голубі» патрулі, екологічні й лісові варти, сигнальні пости, трудові десанти «Живе срібло», «Зернятко», «Зелена аптека», «Бджілки» тощо, створення екологічних стежин, шкільні лісництва, проекти чи програми з охорони як окремих об'єктів довкілля, так і біогеоценозів або екосистем у цілому);
- *активні* (дають необмежені можливості для організації навчально-пізнавальної і дослідницької діяльності та конкретної природоохоронної роботи учнів саме в довкіллі — «Екологічний майданчик», «Ентомологічний мікрозаказник», «Програма охорони прісних водойм України», «Екологічний табір-скепеднція» тощо).

Ефективність екологічної освіти й виховання школярів залежить не лише від обгрунтованого добору змісту навчального матеріалу, а й від особистої орієнтації педагогічних технологій, яка досягається такими шляхами:

- зосередження уваги під час вивчення матеріалу екологічного змісту та корекції наявного в учнів екологічного досвіду та відповідних ціннісних орієнтацій, оскільки вони досить часто мають споживацький характер;
- розгляд проблем довкілля не в загальному плані, а як таких, що стосується кожного й на які кожен впливає в повсякденному житті;
- використання інформаційного й комунікативного «вибухів», котрі спричиняють духовне потрясіння, емоційне переживання: зіставлення кожним учнем свого «Я» з «Я» своїх ровесників. Для цього доцільно зменшити тривалість спілкування вчителя з вихованцями й надати їм можливість частіше спілкуватися між собою та обмінюватись інформацією. Спілкування має бути відкритим, тобто таким, що

гарантує кожному право на висловлювання власної думки й на вільне обговорення міркувань інших;

- створення ситуацій, за яких екологічна проблема обговорюється й всебічно й якомога об'єктивніше, висувається кілька можливих способів її розв'язання, і учень сам приймає якесь рішення. Таким чином, під час розгляду екологічних питань залучається емоційно-чуттєва сфера особистості, виявляються мотиви, ставлення, почуттів учнів, завдяки чому посилюється пізнавальний інтерес.

Оскільки компонентами процесу виховання особистості є її свідомість емоційно-почуттєва сфера, навички й звички, то заняття екологічного змісту мають базуватися на реалізації таких психоемоційних властивостей людини, як співпереживання, співчуття, радість, любов, відчуття гармонії тощо. Тому необхідно шукати ефективніші форми екологічного виховання молоді.

Новітні, неординарні й ефективні технології пропонує сучасний екофілософський напрям — «глибинна екологія». Як напрям екологічної освіти й виховання вона почала розвиватися в 1973 р. на базі школи екологічної філософії, заснованої А. Наессом. *Глибинна* — нова парадигма екологічного мислення, яка нині формується в кількох аспектах. Це світогляд, що наголошує на перевазі цілого над частиною. В глибинній екології як філософській течії сформульовано основні поняття екологічної етики.

З психологічної точки зору глибинна екологія — це шлях формування психоемоційного погляду на себе крізь призму системи, частиною якої людина уявляє себе.

З педагогічної точки зору глибинну екологію розуміють як систематичну педагогічну діяльність, спрямовану на формування в учнів системи цінностей, поглядів і переконань, які впливають на їхнє ставлення до екологічної дійсності, через співчуття та співпереживання ушкодженим елементам природи, а також на прищеплення учням навичок і звичок, передумовою яких є непрагматична взаємодія зі світом природи.

У процесі екологічної освіти й виховання перевагу слід віддавати активним та інтерактивним методам, методам оцінкової діяльності, які базуються на психолого-педагогічних методах ідентифікації, емпатії та рефлексії.

Метод екологічної ідентифікації полягає в педагогічній актуалізації особистої причетності людини до того чи іншого природного об'єкта, ситуацій, обставин, в яких цей об'єкт перебуває. Цей метод стимулює процес психологічного моделювання стану природних об'єктів. дає змогу краще зрозуміти цей стан, що поглиблює уявлення школярів про даний об'єкт і сприяє формуванню ціннісного ставлення до об'єктів живої та неживої природи.

Метою методу екологічної емпатії є педагогічна актуалізація співпереживання людини за стан природного об'єкта, а також співчуття йому. Це стимулює проєкцію особистих станів на природні об'єкти через ототожнення з ними, а також переживання особистих емоцій і почуттів із

приводу стану природних об'єктів. Таким чином формується суб'єктивне сприйняття природних об'єктів.

Метод екологічної рефлексії полягає в стимулюванні самоаналізу людиною своїх дій і вчинків з погляду їхньої екологічної доцільності. Цей метод сприяє усвідомленню того, як поведінка людини «виглядає» з точки зору природних об'єктів, яких вона стосується.

Ефективність *активних методів* екологічної освіти й виховання зумовлена тим, що вони передбачають самостійну пізнавальну діяльність школярів із використанням різноманітних джерел інформації, орієнтовані на пошукову та дослідну роботу, яка сприяє прояву власної ініціативи та зацікавленості.

Інтерактивні методи базуються на спілкуванні як життєвій потребі людини, створюють умови для діалогу чи полілогу для всіх учасників навчання, виробляють уміння працювати в групі для відшукування спільного погодженого рішення шляхом обговорення висунутих пропозицій, поступово формують екологічні знання та відповідні ставлення через сенсорне сприйняття, дискусію, рольові та імітаційні ігри, життєву практику.

Активні та інтерактивні методи екологічного виховання передбачають роботу в малих групах, дискусії, диспути, мозкові штурми, рольові та ділові ігри, трепінги, розробку екологічних проектів, екскурсії в природу, екологічні польові практикуми, організацію екологічних стежок, дослідну роботу на заповідних територіях тощо.

До методів оцінкової діяльності, які доцільно застосовувати для екологічного виховання, належать розв'язання проблемно-оцінкових завдань, з аналізу певних висновків, уміщених у підручниках, порівняння та узагальнення кількох оцінювальних суджень, вирішення ситуацій альтернативного вибору.

Враховуючи специфіку психолого-педагогічних методів і психологічні особливості старшокласників, у навчально-виховний процес у 10-11 класах доцільно впроваджувати такі *комплексні форми й засоби з екологічної освіти та виховання*: еколого-психологічний тренінг; інтегрально-пошукові групові та рольові ігри; творчу «терапію»; імітаційне моделювання.

Схарактеризуємо деякі із сучасних методів екологічного виховання.

В екологічній освіті та вихованні особливо пінним є *метод екологічних проектів*, під яким розуміють конкретне творче завдання, індивідуальне або групове виконання якого забезпечує поетапний рух до визначеної та усвідомленої мети. Цей метод сприяє формуванню не лише екологічної культури та екологічної свідомості, а й екологічної поведінки, оскільки передбачає застосування теоретичних знань на практиці, та реалізацію їх у конкретних результатах (проекті екологічно чистого міста, моделюванні способів утилізації побутового сміття та відходів, модернізації системи водопостачання тощо).

Мозковий штурм — форма колективної роботи, що характеризується спільною спрямованістю мислення на розробку ідей і підходів для розв'язання певної проблеми. Його можна розглядати як особливий тип

дискусії, що сприяє творчому вирішенню проблеми. Передбачаються вислуховування всіх ідей без обговорення, як таких, що сприяють генерації нових. Мозковий штурм — досить ефективний спосіб пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем, оскільки кожен його учасник робить свій особистий внесок у спільну справу, а оригінальність і неповторність пропозицій підвищують емоційність навчально-виховного процесу.

Еколого-психологічний тренінг ґрунтується на методології соціально-психологічного тренінгу й спрямований на корекцію екологічної свідомості особистості. В екологічному вихованні можна використовувати також структурні вправи та елементи тренінгу, які добираються вчителем відповідно до специфіки аудиторії та інформаційної наповненості заняття. Виокремлюють два варіанти тренінгових вправ згідно з їхньою спрямованістю: співпереживання й самоусвідомлення причетності до природи та актуалізація готовності до розв'язання екологічних проблем.

Інтегрально-пошукові групові та рольові екологічні ігри ґрунтуються на проектуванні соціального змісту екологічної діяльності, а їхня специфіка полягає в ототожненні людиною себе з іншими живими істотами або природними об'єктами. Це дає змогу учням вийти за межі їхнього нормального сприйняття проблеми й поставити себе на місце іншої живої істоти, щоб краще зрозуміти її почуття в даній ситуації. Таким чином, намагаючися робити висновки та прийти до конкретних рішень, базуючися саме на своїх пережитих почуттях, учні більше дізнаються про поставлену проблему та шляхи її розв'язання.

«Творча терапія» — це відображення людиною довкілля й почуттів викликаних ним, засобами мистецтва. Досить широко можна використовувати засоби образотворчого мистецтва, ліплення (з глини, пластиліну, моделювання за допомогою природних матеріалів, музику. Доцільно використовувати творчу «терапію» в межах еколого-психологічного тренінгу. Творча «терапія» вдало інтегрується в структуру уроку на будь-якому його етапі залежно від інформації, яку подає вчитель.

Імітаційне моделювання — це прогнозування й демонстрування природних процесів або фрагментів екологічної реальності за допомогою створеної моделі через особистісну включеність у неї. Моделювання крізь призму особистісних ставлень і почуттів, що стимулює екоатрибутивну поведінку людини, є ефективним засобом формування екологічного мислення учнів у процесі їх екологічного виховання на уроках або позакласних заходах із біології. В процесі імітаційного моделювання беруть участь усі учні класу. Прикладами можуть бути: імітація дощу (під час пояснення кругообігу води), складання оповідань слідами звірів і птахів на снігу (під час екскурсії в природу), створення дітьми дерева та імітація його росту й розвитку. Особливого сенсу тут набувають почуття, які дуже важливі у формуванні екологічної свідомості учнів.

Використовуючи технологію «глибинної екології» необхідно враховувати вік учнів. Для старших школярів перевагу слід віддати тренінгам співпереживання та моделюванню конкретних дій, практичним

семінарам та екскурсіям екологічного змісту, для молодших —груповим і рольовим іграм. Крім окремих екологічних заходів доречними є декади та тижні екології.

ТИЖДЕНЬ ЕКОЛОГІЇ

Одна з поширених форм позакласної роботи в школах – проведення предметних тижнів. Такі заходи добре зарекомендували себе, оскільки вони розвивають інтерес і нахили учнів до того чи іншого предмету, сприяють узагальненню знань,отриманих з різних джерел,формують у школярів бажання до самостійної роботи.

Темою тижня екології може бути «Охорона оточуючого середовища», що проходить під девізом: необхідно розвивати почуття прекрасного, формувати високий естетичний смак, вміння розуміти і цінити твори мистецтва, красу і багатство рідної природи.

Програма тижня включає різноманітні види пізнавальної, пошукової і дослідницької роботи, суспільно-корисної і пропагандистської праці.

В якості прикладу наведемо програму проведення тижня екології.

перший день

Проводиться загальношкільна лінійка, на якій учитель біології розповідає про мету, завдання тижня, пояснює девіз,знайомить учнів з програмою. По класах проводяться тематичні бесіди з проблеми охорони природи.

У 4-6 класах – «Як поводити себе в природі», «Як ходити в гості до природи», «Чому потрібно охороняти природу».

Тематика бесід для школярів 7-11 класів більш складна: «Повітря і його охорона», «Вода на землі і її використання», «Охорона лісів» та інше.

другий день

Учням пропонуються бесіди на зазначені теми:

5-6 класи

1. Заходи, що застосовуються для збереження чистоти повітря:
 - а) у класній кімнаті;
 - б) вдома;
 - с) в селі.
2. Грунт, як середовище існування живих організмів. Необхідність охорони ґрунтів.
3. Об'єкти природи, що знаходяться під особливою охороною держави.

7-9 класи

1. Забруднювачі атмосферного повітря.
2. Очищення питної води на водоочисних станціях. Способи очищення води.
3. Заходи захисту водойм від забруднення.
4. Яка ваша особиста участь в охороні оточуючого середовища?

10-11 класи

1. Умови транспортування і зберігання мінеральних добрив, способи внесення їх в ґрунт.

2. Проблеми утилізації сміття
3. Які види меліорації ви знаєте. Чому меліорацію називають потужним способом відновлення родючості ґрунтів?
4. Вплив побутової техніки на здоров'я людини.

третій день

Присвячується екскурсіям у природу та на виробництво.

Для учнів 4-5 класів проводяться екскурсії в природу.

Школярі 6-7 класів знайомляться з особливостями пристосування до умов існування синантропних тварин (музей природи).

четвертий день

Школярі займаються суспільно корисною трудовою діяльністю. Учні приймають участь в благоустрої міста, приводять в порядок пам'ятки природи, заповідні місця, цінні породи дерев і кущів. Старшокласники проводять пошукову роботу: збирають матеріали для доповідей і рефератів про стан ґрунтів, проводять обстеження в природі, збирають дані про конкретні заходи, спрямовані на охорону оточуючого середовища.

п'ятий день

Учні виступають у ролі пропагандистів ідей охорони природи на виробничих об'єктах місцевого значення, серед населення. Така форма роботи має особливе значення в сфері просвітницької і пропагандистської роботи.

шостий день

Завершує екологічний тиждень вечір «Біосфери вчора, сьогодні і завтра». До вечора готують виставку малюнків, плакатів, фотографій, творів на теми охорони природи, запрошують учнів з інших шкіл, вчителів, спеціалістів, батьків. На вечорі підводять підсумки проведених конкурсів, виступають гості.

Моральне, етичне, гуманістичне, патріотичне й громадянське виховання. Найбільшим надбанням гармонійно розвине ної особистості є її морально-духовні цінності, які формуються в процесі морального виховання.

Моральне виховання полягає в цілеспрямованому формуванні в учнів моральної свідомості, звичок і навичок моральної поведінки, розвитку морального почуття.

Мораль — система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Складовими моралі є моральна діяльність (учинки, поведінка), моральні відносини, моральна свідомість. Норми й принципи моралі, моральні ідеали, почуття (обов'язку, відповідальності, справедливості тощо) становлять систему моралі, яка визначає життєву позицію людини. *Почуття обов'язку* — це усвідомлення особистістю громадських та моральних вимог. *Відповідальність* — якість особистості, що

характеризується прагненням та вмінням оцінювати поведінку з точки зору суспільства, жити за суспільними нормами й законами.

Моральне виховання ґрунтується на загальнолюдських морально-духовних цінностях, морально-духовних надбаннях попередніх поколінь, людства, які визначають основу поведінки й життєдіяльності окремої людини або певних спільнот.

Національні моральні цінності —це історично зумовлені й сформовані народом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але вирізняють, певні національні прояви, своєрідності в поведінці й є основою соціальної діяльності людей певної етнічної групи.

На основі загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей сформувалося коло якостей особистості, які становлять зміст морального виховання. Це доброта, чесність, повага, чуйність, милосердя, доброзичливість, справедливість, дисциплінованість, скромність, ввічливість, працелюбність, відповідальність, інтелігентність, почуття колективізму, материнства й батьківства, екологічна й правова культура.

Прикладом заходів з морально-етичного виховання є розв'язання ситуаційних задач і вправ та тренінг-семінарів для учнів 10-11-х класів

«Толерантність»

Мета: *Освітня:* показати значущість толерантної поведінки під час взаємодії з іншими, навчити взаєморозуміння.

Ціннісно-орієнтовна: сформувати навички безоціночного спілкування.

Стимулюючо-дійова: дати можливість учням перевірити власний рівень умінь слухати, формувати у дітей норми поведінки під час спілкування.

Вид діяльності: виховна.

Форма проведення заходу: тренінг-семінар

Орієнтовний вік учнів: 15-16 років

Тривалість проведення заходу: 1-1.20 хв

Місце проведення : класна кімната.

Матеріально-технічне забезпечення: дошка, папір, ручки, картки з ситуаціями, тестові завдання, картки з визначеннями рис толерантної людини.

Особливості підготовки: вчитель повинен заздалегідь приготувати картки з ситуаціями, тестові завдання, та картки з визначеннями рис толерантної людини, щоб розмістити їх на дошці під час обговорення теми, та розробити схему по типізації людей для подальшого запису на дошці.

План

Вступне слово вчителя.....	5 хв
I. Толерантність в світі. Ознаки толерантної людини.....	10 хв
II. Чи добре бути толерантним?	10 хв
III. Типізація людей.....	10 хв
IV. Ситуації.....	20 хв
V. Уміння слухати та спілкуватися.....	20 хв
VI. Підбиття підсумків виховного заходу.....	5 хв

Хід проведення

Коли буду я навіть сивою,
і життя моє піде мрякою,
Я для тебе буду красивою,
А для когось, може, н ніякою.
А для когось лихою, впертою,
Ще для когось відьмою, коброю.
А, між іншим, якщо відверто,
То була я дурною і доброю,
Безборонною, несинхронною
Ні з теоріями, ні з практиками.
І боліла в мені іронія
Всіма ліктиками й галактиками,

І не знало міщанське кодрло,
Коли я захлиналась лихом,
Що душа між люди виходила
Забинтована білим сміхом.
І в житті, як на полі мінному, -
Я просила в цьому сторіччі
Хоч би той магазинний мінімум:
- Люди, будьте взаємно ввічливі!
І якби на те моя воля, Написала б я
скрізь курсивами:
- Так багато на світі горя.
- Люди, будьте взаємно красивими!

Вступне слово вчителя : ми з вами на нашому заході розглянемо значущість толерантної поведінки під час взаємодії з іншими людьми, засвоїмо навички безоціночного спілкування, ви зможете перевірити власний рівень уміння слухати, навчимося нормам поведінки під час спілкування.

1. а)Активізація учнів.

Вправа 1. “Створи собі настрій”.

Викладач:

Сьогодні ми продовжимо розмову про спілкування.

Готові? Поверніться один до одного і посміхніться, скажіть один одному: “Доброго дня, друг!”.

Знову поверніться один до одного і скажіть : “ Ти поганий”.

Так, добре. Що ви відчули під час першого спілкування і під час другого?

А тепер ще раз посміхніться один одному і побажайте що-небудь доброго. Добре, дякую.

Б) Актуалізація знань студентів

Скажіть мені, що є найважливішим у спілкуванні?

Студенти :

- бути доброзичливими!
- частіше посміхатися!

Викладач: Тобто бути толерантними. А що ви розумієте під толерантністю?

2. Чи добре бути толерантним?

Повідомлення “Толерантність”

Завдання: За допомогою діалогу “питання – відповідь” скласти повідомлення про толерантність.

Толерантність

Поняття толерантності вперше зустрічається у 18 столітті. У своєму “Трактаті про віротерпимість” відомий французький філософ Вольтер писав, що “безумством є переконання, що всі люди мають однаково думати про певні предмети”.

Розуміння толерантності не однакове в різних культурах, тому що залежить від історичного досвіду народів. У англійців толерантність розуміється як готовність і здатність без протесту стримати особистість, у французів – як певна свобода іншого, його думок, поведінки, політичних та релігійних поглядів. У китайській мові бути толерантним означає дозволяти великодушність по відношенню до інших. В арабському світі толерантність – прощення, терпимість, співчуття іншому, а в персидському – це й готовність до примирення.

Зараз толерантність розуміється як повага і визнання рівності, відмова від домінування та насилля, визнання прав інших на свої думки та погляди. Отже, толерантність, перш за все, має на меті прийняття інших такими, якими вони є, і взаємодію з ними на основі згоди.

*Здатність поводити себе толерантно може стати особистісною рисою, а відтак – забезпечити успіх у спілкуванні. Толерантні люди більше *знають про свої недоліки та переваги*. Вони критично ставляться до себе і не прагнуть у своїх бідах звинуватити інших. Вони не перекладають відповідальність на інших. Толерантна людина не ділить світ на два кольори – чорний та білий. Вона не акцентує на розбіжностях між “своїми” та “чужими”, а тому готова вислухати та розуміти інші точки зору.*

Почуття гумору і здатність посміятися над своїми слабкими сторонами – особлива риса толерантної людини. У того, хто здатний до цього, менша потреба домінувати та зверхньо ставитися до інших.

Отже, толерантна особистість *знає і правильно оцінює себе. Її добре ставлення до себе співіснує з позитивним та доброзичливим ставленням до інших.*

Під час діалогу всі учні слухають і записують риси толерантної людини.

ОЗНАКИ ТОЛЕРАНТНОЇ ЛЮДИНИ **ТОЛЕРАНТНА ЛЮДИНА:**

- ДОБРЕ СПІВПРАЦЮЄ З ІНШИМИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА.
- ГОТОВА СПРИЙМАТИ ДУМКИ ІНШИХ.
- ПОВАЖАЄ ПРАВА ІНШИХ.
- ПОВАЖАЄ ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ.
- СПРИЙМАЄ ІНШОГО ТАКИМ, ЯКИМ ВІН Є.
- ЗДАТНА ПОСТАВИТИ СЕБЕ НА МІСЦЕ ІНШОГО.
- ПОВАЖАЄ ПРАВО БУТИ ІНШИМ.
- ВИЗНАЄ РІЗНОМАНІТНІСТЬ.
- ВИЗНАЄ РІВНІСТЬ ІНШИХ.
- ТЕРПИМА ДО ЧУЖИХ ДУМОК, ВІРУВАНЬ, ПОВЕДІНКИ.
- ВІДМОВЛЯЄТЬСЯ ВІД ДОМІНУВАННЯ Й НАСИЛЬСТВА.
- ВМІЄ СЛУХАТИ І СПІЛКУВАТИСЯ

Вправа 2. “ Плакат”

А зараз ми практично з’ясуємо, чи добре бути толерантним у спілкуванні .
Викладач.: Що зображено на плакаті ?

Доведіть. (Грають 2 учні):.

1-й учень: це шість.

2-й учень: ні, це дев’ятка.

1- Та ні, це шістка.

2- Яка це шістка коли це дев’ятка

1- Це сама справжня шістка.

2- Ти щось плутаєш. Це справжня дев’ятка.

1- Ти що. не при розумі? Дивишся і не бачиш !

1 - Скоріше за все це тобі треба лікуватися .

Викладач: Що відбувалося між учнями?

Хто правий із хлопців?

Підсумок:

Тобто, небажання зрозуміти іншого, впевненість, що ваша думка єдино правильна, невміння зняти свої “стереотипні окуляри” - найкоротший шлях до непорозуміння, а часто й до виникнення конфлікту.

Отже, якщо ми прагнемо продуктивного спілкування, необхідно поводитися так, якби не ображати партнера, поважати точку зору іншого та його особистість, незалежно від соціального статусу, національності, індивідуальних уподобань тощо. Таке спілкування і називається толерантним.

3. Типізація людей

Пасивні люди – порушують свої права через:

- ігнорування особистих інтересів;
- розповідь про свої потреби невпевнена, із почуттів провини перед іншими;
- придушення власних почуттів;
- бояться висловлювати власні думки;
- підкоряються іншим думкам та бажанням.

Таким чином вони намагаються заспокоїти інших, уникнути конфліктів та неприємностей. За будь-яку ціну.

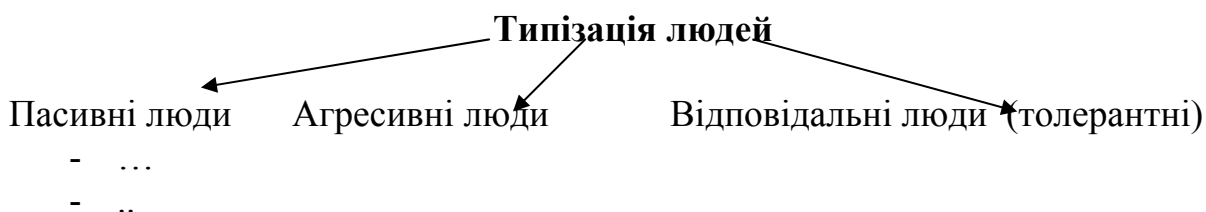
Агресивні люди висловлюють свої думки, переконання, почуття, порушуючи права інших, почуваяться з ними ніяково. Вони поведуться зверхньо, принижуючи інших, знаходячи їхні вразливі сторони. Вони ніби кажуть : “Я так думаю, я так хочу, я так відчуваю, і мене не хвилює, що з тобою”.

Таким чином вони прагнуть домінувати, вигравати, наказувати, змушувати інших програвати, щось втрачати.

Відповідальні люди (толерантні) :

- виражають свої думки, переконання та почуття прямо та відкрито, поважаючи права інших;
- діють певним чином, не тому, що відчувають провини чи тривогу, їхні дії природні;
- відповідають за свої вчинки, не перекладаючи відповідальність на інших;
- розуміють власні потреби і можуть прямо про щось попросити;
- якщо їм відмовляють, вони можуть бути невдоволені, розчаровані. але розуміють, що інші люди можуть мати особисті бажання;
- можуть допомагати іншим, але за їхнім бажанням і проханням, не нав'язуючи своєї допомоги або свого світосприйняття.

Під час пояснення рис кожного типу викладач записує на дошці інформацію у вигляді схеми (для подальшої роботи).

4. “Ситуації”

Вчитель: Я пропоную кожній групі розглянути деякі ситуації і вибрати один із зразків вирішення її.

1 ситуація.

Батьки Антона переїхали на нову квартиру, і він перейшов в іншу школу. Спочатку Антон почувався ніяково в компанії однокласників, які поводитися досить впевнено і здавалися старшими, ніж його друзі. Але потім він потоваришував з однокласниками і вони часто зустрічалися.

І ось одного разу, коли вони зібралися, Антону запропонували спробувати сигарету... Антон ніколи не палив ...

Зразки вирішення питання:

-Ви не думаєте, що робите! Це небезпечно для здоров'я. Я ніколи не палив і вам не раджу!

-За півгодини я повинен іти на карате, а там – залізна дисципліна.

-Я не хочу пробувати палити.

2 ситуація.

Оксана дружить з Сергієм, але він багато і часто палить. Оксані неприємно дихати димом, і вона вирішила сказати Сергію про це.

Зразки вирішення проблеми:

-Мені не подобається дихати димом. Не пали, будь ласка, поряд зі мною.

-Чому ти так багато палиш? Адже це шкідливо. перестань палити, якщо хочеш зі мною дружити.

- Знаєш, я недавно хворіла, і тому в мене болить горло, коли я дихаю димом. Ти не міг би не палити в моїй присутності.

3 ситуація.

Подруга Ліля запросила Оксану на день народження, де зібралися знайомі хлопці та дівчата. Деякі із юнаків того самого віку, що й дівчата, а деякі із запрошених – старші. Вони принесли з собою вино і запропонували Олені і Лілі. Ліля випила бокал, а Олена ніколи раніше не пила так багато вина. Якось спробувавши невелику кількість, вона відчула легке сп'яніння і зараз не хоче пити.

Зразки вирішення проблеми:

- Дякую, але мені треба зараз зателефонувати (і виходить із кімнати)

- Дякую. Я не хочу вина.

- Ліля не пий тієї гидоти. Я п'ю тільки дуже гарно вино.

4 ситуація.

Руслан дружить з Олегом. Одного разу Олег запросив Руслана у компанію незнайомих хлопців, які були старші за віком.

Вони запропонували йому спробувати наркотичну речовину. Думаючи про безпеку і не маючи бажання пробувати наркотик, Руслан хоче піти.

Зразки вирішення проблеми:

- Ви що робите, це ж дуже небезпечно!

-Я займаюся спортом, і це мені не потрібно. До того ж, у нас дуже суворий тренер.

-Я взагалі не хочу це пробувати.

Оцінка та обговорення ситуацій.

Кожна група не тільки розглядає ситуації, а й дає оцінку діям інших учасників заняття за планом:

1.Яке рішення вибрано: герой виявився пасивною, агресивною чи відповідальною людиною?

2.В чому проявилася толерантність (чи не проявилася),чому?

Як інший варіант виконання завдання, картки з ситуаціями можна роздати студентам, попередньо поділивши їх на мікро групи.

5. Уміння слухати та спілкуватися.

Викладач: *На жаль, не всі люди вміють вести діалог та бесіду, дотримуючись певних правил. Однією з головних проблем, яка виникає під час спілкування, є те, що багато людей не вміють слухати свого співрозмовника. Відомий фахівець у галузі управління П.Мицич у книзі «Як вести ділові бесіди» наводить такі цифри: якщо задумане повідомлення прийняти за 100%, то висловлене становитиме 70% від задуманого, почуте — 80% від висловленого, зрозуміле — 70% від почутого, а запам'ятається лише 60% від зрозумілого. Слухати, на думку психологів, не вміють приблизно дев'ять чоловік із десяти.*

Старенький вчитель повторював настанови, які давав далеко не вперше. Його мова була розміреною і неквапливою. Один з учнів поступово почав нервувати. Крутився на своєму місці, голосно зітхав, демонструючи незадоволення. Але вчитель продовжував говорити, незважаючи на реакцію. Не витримавши, учень роздратовано вигукнув: “Спасибі, учителю, але ми це чули вже багато разів. Чи не можна швидше перейти до наступного пункту?” На що вчитель спокійно відказав: “Чути-то чули, а от чи зрозуміли?”

Чи вміємо ми по-справжньому чути свого співрозмовника? Адже вміння слухати передбачає розуміння іншої людини на смисловому рівні, розуміння її бажань, емоцій, які вона сама часто буває не в змозі чітко виразити. Напевно, не усі можуть похвалитися вмінням слухати і чути. Хоча саме ця здатність є запорукою взаєморозуміння.

Навіщо два вуха і один рот?

Навіть будова людського організму передбачає, що ми маємо більше слухати, ніж говорити, інакше у нас було б навпаки два великих рота і одне маленьке вухо. Уважне слухання змушує нас розмірковувати, слідувати за ланцюжком роздумів і емоцій співрозмовника. Це – наче антена, яка працює на прийом, а не на постійну передачу своїх новин в ефір. Людина не може слухати і говорити одночасно, хоча найчастіше саме так і відбувається. Адже навіть якщо Ви мовчите, ніщо не заважає Вам крутити внутрішні

монологи. “Як я сьогодні втомився, навіщо мені Ваші проблеми?”, “Скільки вже можна про це?” і так далі. Хіба потрібен Вам співрозмовник, якщо всередині вже є один, а слухати двох одночасно – важко. Відключіть внутрішній монолог, тоді Ви зможете почути інших, а не лише себе.

. Уміння слухати складається, на думку Ладанова, із трьох складових: уваги, дружжелюбності й активності.

а) Увага

1. Поважайте того, хто говорить, цінуйте його бажання повідомити про щось нове.
2. Не ховайте очей, дивіться на співрозмовника.
3. Не переривайте. Наберіться терпіння і дайте людині можливість сказати те, що вона хоче. Не поспішайте з висновками.

б) Дружелюбність

1. Намагайтеся не пригнічувати співрозмовника авторитетом, інформацією або довгою розмовою. Інакше ви погано зрозумієте його, а він, у свою чергу, думатиме не про свої аргументи, а про психологічний захист.
2. Стримуйте емоції, а коли відчуваєте, що не можете їх контролювати, уявіть себе на місці співрозмовника.
3. Не поспішайте із запереченнями. Перебивши людину, яка не все сказала, ми викликаємо в неї гнів, роздратування, і ця людина ніколи не погодиться із запереченнями. А коли вона вже висловилася, то слухатиме вас більш охоче.
4. Не демонструйте своїм виглядом зневагу до того, що сказав або збирається повідомити співрозмовник. Так ви ні про що не домовитесь.
5. Робіть паузи. Стримуйте свій запал і дайте висловитись іншому.

в) Активність

1. Не будьте мовчуном, час від часу подавайте сигнали, що ви розумієте, про що йдеться, і виявляйте певне ставлення до цього.
2. Стриманість — це гарна риса людини, але й тут повинна бути міра. Інакше співрозмовник вважатиме, що ви до нього погано ставитесь.
3. Не намагайтеся здобути славу розумника. Надмірне «мудрування» не сприяє взаєморозумінню.
4. Тримайте себе спокійно, але не розслабляйтеся цілком, інакше співрозмовник утратить бажання спілкуватися з вами.
5. Якщо ви втомилися, то краще попросити вибачення і перенести розмову на інший час. «Непомітні» позіхання та потягування можуть усе зіпсувати.

. Тести

№ 1. Уміння слухати

Багато із нас не вміють слухати и не чують, що їм говорять. Є у тебе таке вміння. Дай відповіді на питання цього тесту.

1. Чи не чекаєш ти нетерпляче, поки співрозмовник скінчити говорити і дасть висловитися тобі?
2. Чи не поспішаєш ти прийняти рішення до того, як зрозумієш проблему?
3. Чи не чуєш ти лише те, що тобі подобається?
4. Чи не заважають тобі слухати виникаючі по ходу бесіди емоції?
5. Чи не починаєш ти думати про стороннє, коли говорять інші?
6. Чи не запам'ятовуєш ти замість основних моментів бесіди що-небудь несуттєве?
7. Чи не заважає тобі слухати упередження проти співрозмовника або теми бесіди?
8. Чи припиняєш ти слухати, якщо тобі важко зрозуміти предмет розмови?
9. Чи займаєш ти негативну позицію, коли слухаєш?
10. Чи буває, що ти тільки прикидаєшся, що слухаєш?
11. Чи ставиш ти себе на місце співрозмовника, щоб зрозуміти, що змусило його розповісти це?
12. Чи враховуєш ти, що ви зі своїм співрозмовником можете обговорювати те саме питання з різних аспектів?
13. Чи розумієш ти, що для тебе і твого співрозмовника слова можуть мати різний сенс?
14. Чи намагаєшся ти зрозуміти, чи викликана суперечка розходженням точок зору або ж різною постановкою питання?
15. Коли ти слухаєш іншого, чи уникаєш ти його погляду, чи не дивишся ти в кут або по сторонах?
16. Чи виникає в тебе нездоланне бажання перервати співрозмовника, почати говорити за нього, зробити за нього висновки?

Якщо на всі питання, крім питань 11-14, ти щиро відповів «ні», ти - гарний слухач.

Якщо ж у тебе були інші відповіді – тобі потрібно вчитися слухати співрозмовника! Як потрібно слухати? Питання тесту і були переліком порад.

№ 2. Уміння спілкуватися

1. Чи любиш ти слухати більше, ніж говорити?
2. Чи завжди ти можеш знайти тему для розмови навіть з малознайомою людиною?
3. Чи завжди ти уважно слухаєш співрозмовника?
4. Чи любиш давати поради?
5. Якщо тема розмови не цікава тобі, чи покажеш ти це співрозмовникові?
6. Чи дратуєшся ти, коли тебе не слухають?
7. Чи є у тебе власна думка з будь-якого питання?
8. Якщо тема розмови тобі мало знайома, чи станеш ти розвивати її?
9. Чи любиш ти бути в центрі уваги?

10. Чи є хоча б три предмети, у яких ти добре розбираєшся і маєш міцні знання?

11. Чи гарний ти оратор?

Постав собі по одному балу за відповідь «так» на питання 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Підрахуй результати:

1-3 бала

На жаль, спілкуватися з тобою у край важко і неприємно. Чи ти мовчун, з якого не витягнеш ані слова, чи ти, навпаки, такий товариський, що оточуючі тебе друзі намагаються уникати с тобою спілкування... Прийми це до уваги!

4-9 балів

Ти, здебільшого, приємний і уважний співрозмовник, хоча іноді буваєш і досить розсіяним. Найчастіше це відбувається тоді, коли ти не в дусі, однак адже в цей час ти і не вимагаєш особливої уваги до своєї персоні...

9-11 балів

З тобою на рідкість приємно спілкуватися! Друзі просто не можуть без тебе обійтися. Ти - душа будь-якої компанії! От тільки постає питання – чи щирий ти с друзями або просто відіграєш роль?

Тест. Чи гарний ти учень?

1. До школи ти приходиш за 10-15 хвилин до початку занять?

2. Ніколи не запізнюєшся на заняття?

3. Не пропускаєш занять без поважних причин.

4. Не жуєш на уроці жувальну гумку.

5. На уроці не порушуєш дисципліну, не заважаєш іншим займатися.

6. Ніколи не списуєш. Завжди покладаєшся на власні сили.

7. Не підказуєш й сам не користуєшся підказкою.

8. Не пишеш друзям записки під час занять, не займаєшся сторонніми справами.

9. Уважно, не відволікаючись, слухаєш викладача.

10. Якщо хочеш відповісти на запитання викладача, то піднімаєш руку і не викрикуєш із місця.

11. Не їси на уроці.

Постав собі 1 бал за відповідь «так» і 0 балів, якщо ти відповів «ні».

Підрахуй результати:

1-3 бала

На жаль, ти – поганий учень. Порушник дисципліни. Тобі треба багато працювати над собою. Прийми це до уваги!

4-9 балів

Ти, здебільшого, непоганий учень. Але відволікаєшся на сторонні справи. У тебе є шанс стати дисциплінованим учнем.

9-11 балів

Ти – гарний учень, майже відмінник. Так тримати!

6. Підбиття підсумків виховного заходу.

Основою морального виховання є *Етичне виховання*. *Етика* — це наука, що вивчає мораль, її місце в системі суспільних відносин, досліджує моральні категорії, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо.

Грунтуючися на ідеях і принципах етики, етичне виховання в процесі навчання ставить за мету формування в школярів моральних переконань, почуттів і звичок відповідно до певних моральних принципів.

До головних завдань етичного виховання належать: нагромадження позитивного морального досвіду й знань щодо правил суспільної поведінки, розумового використання вільного часу, розвиток таких якостей, як уважне ставлення до людей, відповідальність за доручену справу, чесність, принциповість, дисциплінованість, почуття честі та обов'язку, повага до людської гідності у школярів в процесі навчання біології виховується моральне ставлення до природи, до всього живого, до свого оточення. На уроках екскурсій, у кабінеті біології, на шкільній навчально-дослідній ділянці або в куточку живої природи є всі умови для реалізації етичного виховання учнів.

У процесі морального й етичного виховання широко використовуються методи переконання й залучення до моральних учинків. Велике значення мають моральне заохочення, схвалення позитивних і осудження негативних учинків, етичні бесіди, особистий приклад і демонстрування зразків моральної поведінки.

Важливим елементом формування особистості є *гуманістичне виховання* — розвиток гуманістичних поглядів та виховання гуманності *Гуманізм*— це система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на щастя, вільний вияв природних почуттів і здібностей. Поняття «гуманізм» відображує в концентрованому вигляді всі аспекти ціннісного ставлення до людини. Важливою стороною гуманізму є звернення до сутнісних природних основ людини, її внутрішнього світу, духовності для досягнення гармонії між соціально детермінованими структурами особистості та структурами, які виражають її глибинну сутність.

Нині, коли переважає ексцентричне мислення, традиційний зміст поняття «гуманізм» доповнюється природною складовою. Тому слово «гуманізм» вживається не тільки щодо відносин «людина—людина», а й «людина—природа». Це зумовило появу нового напрямку виховання *біоетичного*, сутність якого полягає у формуванні в учнів чуйного та

дбайливого ставлення до всього живого на основі визнання права всіх організмів на життя й усвідомлення життя як найвищої цінності.

Вирішальним фактором виховання чуйності до об'єктів живої природи (здатності співчувати, співпереживати їхній стан) є спільна діяльність (колективна робота над завданнями за інтересами, спілкування її спеціалістами), що передбачає співробітництво учнів із дорослими та своїми ровесниками. Саме це створює умови для спільних емоційних переживань і формує в школярів чуйне ставлення спочатку до людей, потім — і до всього, насамперед до тварин і рослин. Поступово учні досягають рівня більш усвідомленого ставлення до природи, зумовленого, активною взаємодією з нею, та відкривають для себе категорію «гуманність».

Гуманність — риса особистості, що передбачає усвідомлене співчуття, яке реалізується в сприянні, співучасті, наданні живій природі практичної допомоги. Гуманність, на відміну від чуйності, виявляється не тільки в переживаннях особистості, а й у практичних діях щодо вираження свого ціннісного ставлення до живої природи.

Розуміння свого внутрішнього світу разом з усвідомленням найвищої цінності людини як поєднання її соціальної та біологічної природи — важливий аспект розвитку гуманістичних поглядів у підростаючого покоління. Це безпосередньо стосується духовності й особистості поняття духовності також розглядається в тісному зв'язку з природно-соціальними відносинами. Завдяки духовності людина може сприймати й усвідомлювати себе частиною всього й усього реального. Це дає змогу осмислити весь історичний досвід людства, а також взаємозв'язки людини й природи, передбачити їхні майбутні взаємодії і розвиток.

У процесі вивчення біології здійснюється й *патріотичне виховання* — шкільний курс біології значною мірою сприяє формуванню в учнів патріотичних почуттів: поваги й любові до батьківщини, її людей та землі на якій вони народилися й вирости, прагнення зберегти, прикрасити й захистити її.

Нині патріотичному вихованню підростаючого покоління варто приділяти особливу увагу. Це зумовлюється багатьма економічними, соціальними, політичними й культурними змінами, що відбуваються в нашій країні й не завжди адекватно й правильно сприймаються школярами. Часом це призводить їх до нігілізму й заперечення принципів патріотизму. Допомогти школярам у важливий період їхнього соціально-соціального розвитку усвідомити патріотичні принципи — актуальне завдання школи.

Природа є потужним фактором виховання поваги й любові до своєї Батьківщини. Для успішного розв'язання завдань патріотичного виховання рекомендується використовувати на уроках біології історико-наукову інформацію та краєзнавчий екологічний матеріал. Це дає змогу на прикладі свого регіону обговорювати особливості природи та проблеми всього й сприяє формуванню в школярів почуття дбайливого господаря свого краю.

Розуміння того, що глобальні екологічні й природоохоронні проблеми можна розв'язати лише за консолідації зусиль народів усього світу,

зумовлює необхідність здійснювати патріотичне виховання в єдності з інтернаціональним і гуманістичним.

Виховання почуття поваги до своєї Батьківщини, любові до рідної природи тісно пов'язане з *громадянським вихованням* школярів, основна мета якого полягає у формуванні в людини моральних ідеалів суспільства й почуття громадянського обов'язку, тобто вихованні самосвідомості й відповідальності за свого країну, готовності захищати свою Батьківщину, обстоювати принципи моралі, почуття національної гордості, відповідальності за збереження й примноження як національних, так і загальнолюдських цінностей, потреби в праці на благо суспільства.

Одним із заходів громадянського виховання може бути гідна спілкування «Сімейне дерево проблем».

Сімейне дерево проблем

На сцені прикрашений рушниками центральний плакат зі словами:

В щасливі і сумні години,
Куди б нам не стелився шлях,
Не згасне вогнище родинне
В людських запалених серцях

Д. Білоус

Символічне дерево, на якому висять червоні, зелені яблука. На них написані відповідно позитивні та негативні риси, які батьки виховують у своїх дітей. На магнітній дошці – плакат, на якому зашифровано вислів із Біблії: «Кожне дерево з плоду свого пізнається».

Вчитель.

Батьки і діти. Діти і батьки.
Нерозділиме і одвічне коло.
Ми засіваємо життєве поле.
І не на день минуций – на віки.

У народі кажуть, що гарна та сім'я, де виростають гарні діти. І це справедливо, бо врешті-решт долю дітей визнають не слова та мрії, а загальний мікроклімат у сім'ї. Сім'я, де батьки живуть не заради дітей або заради себе, а живуть усі разом цілеспрямованим, радісним життям маленького колективу, де всі люблять один одного, де панує атмосфера взаємодопомоги, тепла, турботи, там ростуть щасливі діти. А які батьки не хочуть бачити своїх дітей щасливими? Який учитель не хоче бачити щасливі очі своїх вихованців? А чи знають батьки, з якого коріння росте щастя їхньої дитини?

Школа, звичайно, відіграє не останню роль у вихованні дітей, але, погодьтеся, вона переважно переконує, спонукає, повчає, а сім'я – це практична школа духовності.

Спробуйте прочитати зашифроване повчання з Біблії. (Батьки складають вираз: «Кожне дерево з плоду свого пізнається»).

Давайте ж сьогодні разом поміркуємо, які плоди дає дерево сім'ї, з якого коріння живиться сімейне дерево проблем, які якості виховує в дітях.

Та спочатку нехай самі маленькі учні нашої школи своїм добрим гумором нагадають усім, що добре мати велику, дружню сім'ю, де всі турбуються один про одного.

(Інценування казки «Ой, чи живі, чи здорові всі родичі гарбузові»).

Учень.

Як мені вас не любити,
Рідні батько й ненько?
Та ви ж мене доглядали
І дбали про мене,
Та ви ж мене згодували
Щирими руками.
Ой, нема та ніде в світі
Рідніших, як батько й мати!
Батько розуму навчає,
Мати приголубить.
Ніхто мене так на світі,
Як ви не любить.
Дай же, Боже, щоб я виріс,
В школі гарно вчився,
Щоб я батькові і неньці
Добре відплатився.

Вчитель. Синівська вдячність... Скільки гірких дум і скорботних хвилин переживають материнське і батьківське серця, відчуваючи, що син або донька байдужі, безсердечні до чужого горя, що вони забули все те добро, яке зробили для них батьки. Немає гіршого докору, ніж: «Хіба цього я тебе вчила? Все для тебе а ти!..» І немає більшої радості для людини, яка відчуває наближення приречення свого життя, ніж радість від любові і вдячності дітей.

В.О. Сухомлинський не втомлювався повторювати: «Дитину потрібно вчити робити добро». А інколи наші дії і слова роблять душу дитини черствою.

(Інценування оповідання В.О. Сухомлинського «Жорстокість»).

Вчитель. Так. Всіх, може, й не спасеш, але свою власну дитину врятувати від сліз, бездушності, жорстокості та егоїзму – обов'язок батьків. (У залі гасне світло, на сцену виходить дівчинка, тримаючи в руках запалену свічку. Під музику вона читає молитву).

Дівчина. Є в мене найкраща у світі матуся.
За неї до тебе, Пречиста, молюся.
Молюся устами, молюся серденьком
До тебе, небесна Ісусова ненько.
Благаю у тебе щирими словами
Опіки та ласки для любої мами.
Пошли їй не скарби, а щастя і долю,

Щоб дні її минали без смутку, без болю.
Рятуй від недуги матусеньку милу,
Даруй їй здоров'я, рукам подай силу;
Щоб вивела діток у світ та й у люди,
Щоб нами раділа, пишалась усюди.
За це я складаю в молитві долоні
До тебе, Царице, на сонячнім троні.

Вчитель. «Очі матері всебачучі. Це вони відкривають дитині світ. Руки матері невтомні. Це вони дають перші уроки праці. Серце матері – доброта і мудрість. Це воно вчить любити людей, боротися за їхнє щастя, забуваючи про себе», - писала Леся Українка. Зпам'ятайте ці мудрі слова. Прийміть від щирого серця в подарунок пісню.

(Старшокласники співають із вчителькою пісню «Рідна мати моя»).

Про материнську любов народ склав легенди. Вона безмежна і красива. А які плоди дає любов із заплученими очима? Послухайте притчу В.О. Сухомлинського «Любов із заплученими очима».

Не забувайте, матері, мати – найвміліший майстер на землі, бо вона творить людину.

(Вчитель-ведучий розповідає про результати анкети, яку провели серед учнів школи на передодні зборів. В анкеті було 2 питання: чого мене навчила мама? Чого мене навчив тато?)

Вчитель. Роль батька у вихованні дітей особлива. Кожній дитині хочеться, що її батько був людиною сильною, справедливою, яскраво виявленою, мав почуття відповідальності. Якби кожен батько зрозумів, як переживають за нього діти, приймаючи його невдачі та падіння, як особисте горе! Якби чули. З якою гордістю розповідають діти про уміння своїх батьків. І хай маму, звичайно, тато замінити не може, та без нього немає щасливої дитини.

(Звучить пісня «Тато може все що завгодно»).

Вчитель. Старість неминуча. Старість невблаганна. І добре роблять у тих сім'ях, де вчать поважати найстарших у сім'ї – бабусю і дідуся., вчать цінувати їх поради, прислуховуватись до їх думок, де не ділять, не розривають любов дітей до себе і до бабусі.

(Учні інсценують жартівливу історію про бабусю «Бабушки-старушки»).

Дві сестрички.

Свою бабусю знаємо
Із давніх-давніх пір,
Її обличчя любе, її ласкавий зір.
Та над усе найбільше
Подобаються нам
Ласкаві руки ваші,
Бабуся дорога.
Оцій руці хорошій
Робота не важка,

Бо в'яже, варить, пише
Бабусина рука.
Буває щось пошиє,
І скажем ми : краса,
І просто чудеса!
Побажаєм вам сто років жити,
Без горя, сліз і без журби!
Хай з вами буде щастя і здоров'я
На довгі роки, назавжди!

Вчитель. 11 найголовніших років життя дитини та сім'ї пов'язане зі школою і її проблемами. Якщо дитина з радістю іде у школу, із задоволенням отримує знання, для батьків – це щастя. Школа – це праця. Праця важка, невтомна. І якщо в сім'ї навчили дитину поважати працю, де самі батьки невтомно працюють, виховують без докорів та образ, дитина легше долає шкільні труднощі. Бо вона знає з прикладу батьків: якщо наполегливо працювати – обов'язково досягнеш мети.

Вчитель. Хочу побажати вам, шановні батьки, і вашим дітям бачити на своєму сімейному дереві тільки добрі плоди. А пісня хай стане добрим плодом нашої сьогоднішньої розмови.
(Звучить пісня «Смерекова хата»).

Трудове, естетичне, санітарно-гігієнічне й статеве. До головних завдань *трудового виховання* в сучасній школі належать; розвиток готовності до праці, формування сумлінного, відповідального й творчого ставлення до різних видів трудової діяльності як найважливішої потреби й обов'язку людини, набуття досвіду самообслуговування, навичок навчальної праці, досвіду професійної діяльності.

Для методики навчання біології особливо важливе положення про те, що праця є головним фактором у відносинах людини й природи. Вивчення живої природи спрямоване на розуміння цієї специфіки праці. Так, у курсі біології 6 класу учні знайомляться з культурними рослинами, прийомами їх вирощування, догляду за ними, пророщуванням насіння, вегетативного розмноження; в курсі біології 7 класу — стають уявлення про роботу з охорони рідкісних видів і видів, що зникають, вирощування свійських тварин; у розділі «Людина») (8—9 класи) — знайомляться з питаннями охорони здоров'я людей; у курсі біології 10—11 класів — з працями вчених-біологів із вивчення закони природи, прийомами роботи селекціонерів і біотехнологів. На цій основі формується уявлення проте, що праця людини є не лише продуктивним, а й творчим, цікавим процесом.

Однак школа не ставить за мету формування в учнів професійних умінь і навичок. У процесі навчання школярі засвоюють культуру праці й опановують її певні елементи, дізнаються про деякі способи трудової діяльності, здобувають практичні вміння раціональної організації праці й знайомляться з деякими аспектами профільного навчання (в старшій школі).

Виховання культури праці передбачається в процесі виконання різних навчальних робіт, починаючи з найпростіших. Велику увагу слід звертати на культуру виконання індивідуальних робіт, спостережень і дослідів, завдань із порівняння результатів досліду з контрольними даними, здійснення вимірювань, запису й оформлення результатів досліду гербаризації, виготовлення препаратів, оформлення колекції, підготовки доповіді або реферату.

Навички виконання завдань треба систематично розвивати в процесі навчання біології. Оволодівши культурою виконання навчальних завдань молодших і середніх класів, учні легко впораються зі складнішими роботами в старших класах. Це особливо проявляється на конкурсах дослідних робіт, підготовлених школярами до олімпіад із біології або екології. Роботи деяких учнів за актуальністю проблеми, гіпотезою, планом роботи, методами її виконання, проведенням дослідження (досліду або спостереження), висновками, теоретичним обґрунтуванням, практичним значенням наближаються до наукових праць. Такі роботи супроводжуються схемами, таблицями, картами, замальовками й оформленим фактичним матеріалом (гербарій, колекції, фото). Це свідчить про те, що в школах, які підготували таких учнів розвитку культури праці приділялася належна увага.

У процесі навчання біології є можливість виховувати культуру розумової праці, формувати вміння виступати з повідомленнями, доповідями, використовувати наочні засоби. Для виховання культури розумової фізичної праці на біологічному матеріалі слід використовувати всі форми організації навчального процесу — уроки, екскурсії, позаурочну та позакласну, домашню роботу й масові суспільно корисні заходи.

Всі роботи учнів мають бути не лише точними, науково правильними, а й акуратно виконаними й гарно оформленими. Тож культура праці тісно пов'язана з естетичним вихованням.

Естетичне виховання полягає у формуванні естетичних почуттів, смаків суджень, художніх здібностей, розвитку здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Естетичне виховання школярів спрямоване передусім на виховання гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в усіх його проявах переплітається з емоційним вихованням.

Сприйняття краси природи має бути пов'язане з її науковим пізнанням розвитком інтересу до неї, до науки й праці. Тому надзвичайно важливо в дітях естетичне почуття, сприйнятливості до природи прекрасне. Вивчаючи живі об'єкти, школярі можуть навчитися бачити красу «непривабливих» рослин (колючих, опушених) або тварин (звичайної жаби, гадюки, кобри, паразитів, хижаків, жуків). Для цього вчитель повинен не тільки звертати увагу на їхній зовнішній вигляд, а й розкривати сховану красу й гармонію (пропорційність і доцільність форм тіла), спосіб життя, пристосованість організмів до середовища проживання, складність взаємодії з іншими об'єктами, з довкіллям тощо. Найбільше такого матеріалу в курсі біології

тварин: спів птахів, різноманітність звукових сигналів у звірів, доцільність рухів, взаємини з дитинчатами, шлюбні ігри й т. д.

Деякі вчителі для демонстрації об'єктів природи й аналізу наукових питань використовують твори образотворчого мистецтва, літератури, відеозаписи, фотографії, музику, фольклор, звертаючи увагу на точність відображення в них природних явищ.

Завдання естетичного виховання — навчити дітей бачити й пізнавати, творити й охороняти красу в усьому.

Гарний вигляд як запорука успіху

Мета: ознайомити учнів з гігієною нижнього і верхнього одягу, історією розвитку одягу, культурою та стилями сучасного одягу, сформуванню умінь одягатися відповідно до умов та соціальних обставин, виховати естетичний смак та розуміння сучасної моди.

Форма проведення заходу: тренінг-семінар

Орієнтовний вік учнів: 15-17 років.

Тривалість проведення заходу: 1 год 20 хв

Місце проведення : актові зала, класна кімната.

Матеріально-технічне забезпечення: дошка, фрагменти моделей сучасного одягу для тренінгу (паперові зразки), презентація «Розвиток стилю у 20-му сторіччі», набір аксесуарів для практичної частини (намиста, хустинки, сережки, деякі види косметичних засобів і т.д)

Особливості підготовки: вчитель разом з учнями заздалегідь готує фрагменти моделей сучасного одягу для тренінгу, розробляє презентацію з теми «Розвиток стилю у 20-му сторіччі», готують набір аксесуарів для проведення практичної частини заходу, запрошують на захід гостей.

План

Вступне слово учителя.....	5 хв.
I. Історія розвитку одягу	20 хв
II. Культура сучасного одягу	20 хв
III. Особливості стилів сучасного одягу.....	15 хв
IV. Уміння добре виглядати, як запорука успіху.....	25 хв

Підсумок проведеного заходу.....5 хв

Хід проведення

Девіз заходу: «Успіх має не сукня, а попелюшка в сукні»

Актуалізація і мотивація.

Вчитель ставить питання:

- Скажіть будь-ласка навіщо нам потрібен одяг?
- Чи могли б ми жити без нього?
- Чи приємно нам буде спілкуватися з людиною яка неохайно виглядає?
- Що ми можемо дізнатися про людину з її зовнішнього вигляду?

I. Історія розвитку одягу (розповідь вчителя з презентацією)

Протягом тисячоліть люди спілкувалися між собою спочатку мовою одягу. Тим, в що ми одягнені, повідомляємо оточуючим важливу інформацію про свою стать, вік, приналежність до якогось класу, рід занять, походження, тип особистості, погляди, смаки тощо. У такий спосіб й нині є можливість до вступу в розмову поспілкуватись один з одним стародавнішою і універсальнішою мовою.

Твердження, що одяг - це Мова, не нове. Так, Бальзак в своєму романі «Дочка Єви» (1839 р.) зазначив, що жіноча сукня являє собою «безупинний прояв глибоко особистих думок, мову, символ». Сьогодні, коли семіотика стає модною, соціологи кажуть, що й мода є мовою знаків, несловесною системою спілкування.

Одяг є одним з предметів першої необхідності в житті людини і належить до предметів особистого використання.

Швейна промисловість щорічно виготовляє велику кількість різноманітних швейних виробів.

Сучасний одяг є результатом багатовікового досвіду людини, одним з його найстародавніших винаходів, складовою частиною матеріальної та духовної культури суспільства.

Історія одягу.

Поява одягу сягає найдавніших часів людського суспільства. Одяг має дуже давню Історію, він поступово удосконалювався, ускладнювався і ставав дедалі різноманітнішим. Проте всі типи одягу, безперечно, виникли від двох основних найпримітивніших прототипів:

- плечевого одягу - у вигляді накинutoї на плечі шкури
- поясного одягу - шкури, пов'язаної навколо бедра.

Перший породив величезну різноманітність форм: плащі, сорочки, каптани, піджаки тощо.

З другого розвинулися форми одягу притримувані на стегнах: фартухи, спідниці, штани та ін.

Археологічні розкопки показують, що одяг з'явився на самих ранніх етапах розвитку людського суспільства. Людина в епоху палеоліту (40-25 т. років тому) вже вміла користуючись костяними іглами зшивати, сплітати, та зв'язувати різні натуральні матеріали - листки, соломку, тростник, шкури для тварин для надання їм бажаної форми.

В якості головних уборів також використані природні матеріали: видовбаний гарбуз, шкарлупа кокосового горіха, або страусячі яйця, панцир черепахи.

Захищаючи тіло людини від холоду та спеки, атмосферних опадів та вітру одяг виконує практичну функцію, прикрашає його естетичну функцію.

Одяг виник спочатку як засіб прикраси та становної різниці людини, історики, археологи, мистецтвознавці запевняють також, що із зміною клімату та образу життя людини значно посилюється захисна практична функція одягу.

Згодом узор татуїровки переносились на тканину. Наприклад різнокольоровий клітчатий узор татування стародавніх кельтів залишився національним узором шотландської тканини.

Проте в широкому значенні "одягом" слід називати всі види прикриття, що укріплюється на тілі або одягаються і служать захистом від зовнішніх дій навколишнього середовища, незалежно від того, як: частину тіла вони прикривають. Все, що ми носимо на собі з цією захисною метою, є одягом у широкому розумінні цього слова. Отже, до одягу належать:

а/ натільний одяг, або власне одяг, що прикриває торс і верхні частини кінцівок;

б/ головні убори /хустки, чепці, капелюшки, шапки, капюшон;

в/ взуття, в тому числі й прикриття для гомілки /панчохи, гетри/;

г/ рукавички, муфти.

Одягом, щоправда, далеко не вичерпується все те, що людина на с одягає і що становить її костюм. Серед речей, які носить людина, починаючи з ранніх етапів розвитку суспільства, велику роль відіграють прикраси, які з'явилися майже водночас з одягом. Це виходить із самої суті слова, має прикрашати людину, робити її красивішою, наряднішою. Проте спочатку прикраси мали більше практичне, утилітарне призначення і тільки згодом вони перетворилися на власне прикраси, на наряд. Наряд або прикраси, могли виникнути як свідчення, як визнання, як від знака спритності, сили, хоробрості і хитрості мисливця воїна (таким були наприклад, мисливські та воєнні трофеї - зуби, кігті, пір'я), як "вивіски", "ярлики" - ознаки забезпеченості й багатства (наприклад, численні залізні браслети, намиста), як засіб привабливості протилежної статі, а також внаслідок багатьох інших причин, але завжди як щось таке, що викликає почуття подиву, поваги, захоплення, симпатії, як таке, що подобається, приваблює. Естетичне почуття є вродженим.

Та яким би не було походження прикрас і нарядів на досить ранній стадії суспільного розвитку, вони з корисних предметів поступово ставали просторо красивими, викликаючи естетичне захоплення поєднанням кольорів

і форм, художньою виразністю, незалежно від їх безпосередні користі й первісного призначення. Як складовий компонент костюма поряд з одягом ці прикраси мали суттєве значення.

Прикраси, що фіксуються на самому тілі - дуже давнього походження. До них належить, по-перше", розмалювання тіла та обличчя, дуже характерне для малорозвинених народів. Історичною спадщиною такого розмалювання є поширена в усі часи і в усіх народів косметика обличчя - білення та пудрення, вживання рум'ян нанесення тіні і тілесних рисочок навколо очей, фарбування губ тощо.

По-друге, татування яка досягла високої досконалості, наприклад у японців - рубцювання і спотворення окремих частин тіла, як-от забинтування ніг у китайок, що перетворювало ступню на мініатюрне потворне "копитце", або відтягування мочок вух до плечей у негритянських племен Верхнього Нілу. По-третє - зачіски, так звана укладка на голові волосся (власного чи париків/ - улюблена прикраса майже на всіх стадіях розвитку людського суспільства /зачіску часто супроводжує і фарбування волосся). До цього типу прикрас слід віднести й різні способи і види відрощування борід та вусів, або "наприклад" часткове або цілковите їх усунення /гоління, вищипування тощо.

Ще поширеніше й численніше начіпні або рухомі прикраси, які безпосередньо надівають на окремі частини тіла /браслети, персні, обручі намиста, декоративні пояси чи прикріплюють на тілі й одяг зав'язками, ланцюжками, застібками, брошки, пряжки, сережки, а такє прикраси які входять до складу головних уборів ободи, діадеми, вінки, гребенці, пір'я тощо.

Багато таких прикрас виконують разом з тим і допоміжну, утилітарну функцію - притримують, укріплюють і стягують одяг чи волосся.

Значно більший інтерес для історії костюмів становлять прикраси першого типу, що фіксуються на самому одязі й перетворюються на невід'ємну частину з історичним розвитком костюмів прикраси самого одягу поширюються дедалі більше і більше, стають надзвичайно різноманітна й перетворюються на характерні властивості майже будь-якого костюма, насамперед зумовлюючи його нарядність.

Покриття одягу прикрасами - його декорування - має на меті зробити одяг красивим, а вся розмаїта сукупність прикрас і забарвлення одягу становить його декор.

Говорячи про естетику костюма слід пам'ятати, що моменти народності в ньому не обмежується, лише прикрасами та декором: він виявляється також у самому крої, конструкції одягу визначаючи поряд з утилітарними міркуваннями основні лінії і форми костюма.

В кожен історичну добу, на кожному етапі розвитку суспільства основні форми і лінії костюмів створюються значною мірою залежно від панівних у певній відрізок часу і в певному класовому середовищі понять про красу і привабливість фігури.

Ідеали фізичної краси суттєво відмінні у різних народів і на різних шарах суспільства. Відповідно до відносного й мінливого "ідеалу"

видозмінюється загальна форма костюма, співвідношення його частин, характер й спрямування обмежувальних ліній конструкція і крій - усе те, що становить так званий силует костюма.

Це дуже важлива властивість наряду, роль якої історично і постійно зростає, набуваючи виняткового значення в сучасному костюмі.

Як тільки (поряд із звичайним вбранням" яке носить людина в умовах щоденної праці) ми зустрічаємося з нарядом - однією з вираженою у його формах і декорі метою прикрашування, з метою естетичною перед нами вже постає нове явище - костюм.

Костюм насамперед і відрізняється від одягу тим, що він включає в себе, крім одягу ще й наряд у найширшому значенні цього слова, то він завжди тією чи іншою мірою є нарядом.

Костюм - це одночасно одяг і наряд в ньому поєднується і практичність і утилітарність, то впливають із суті костюма як одягу, й естетичність, пов'язана з його призначення як наряду.

Але співвідношення практичності й естетичності костюма їхнє „питома вага” в окремі Історичні епохи і в різних суспільних класів дуже відмінна, вона є однією з важливих ознак, що вказують на особливості розвитку костюма.

Костюм стає тоді незручним, непрактичним, то заважає в русі, виявляється цілком непридатним до повсякденного життя, навіть обтяжливим і шкідливим (наприклад, жіночий дворянський костюм XVIII ст. у стилі рококо з його величезними штучними каркасами - паньє і не менш грандіозними високими зачісками, чоловічі черевики з дуже довгими гострими носками до 20-30 см так звані пулени що їх носила західноєвропейська феодална знать у XIV-XV ст. занадто вузьке до їм по подолу і довгі спідниці модниць середини першої чверті XX ст.

До складу костюма прийнято також відносити ряд різноманітних дрібних предметів, які безпосередньо не надівають на тіло або одяг. Це сумочки, віяла, муфти, парасольки та інші належності костюма. Вони часом відіграють настільки суттєву роль для характеристики особливостей того чи іншого костюма, настільки органічно з ним пов'язані, що при вивчанні історії костюма їх не можна залишити поза увагою. Важко уявити собі наприклад японський жіночий костюм національний без обов'язкового віяла, або вихідний костюм городянки другої половини XX XIX ст. без парасольки, абож костюм сучасної жінки без сумочки.

З історичним розвитком суспільства створювалася дедалі більша різноманітність у типах костюмів, які відрізняються за своїм призначенням або за основним заняттям тих, хто їх носить. Так з'явилися повсякденні (домашні, робочі, вихідні) костюми, парадні та святкові, костюми спеціального призначення (купальні, спортивні, військові), цивільні костюми різних класів, станів і груп.

Історичний розвиток костюмів

Оскільки костюм є елементом суспільно-побутового призначення частиною матеріальної культури галуззю ужиткового мистецтва він і розвивається в тісній залежності від розвитку суспільства.

Як кожне суспільне явище, костюм історично зумовлений способом виробництва матеріальних благ рівнем розвитку виробничих сил суспільства і соціально-економічною його структурою.

Диферентація костюмів за суспільним становищем тих, хто їх носить виявляється не тільки у своєрідності костюмів основних класів, а й усередині класів. Поступово костюм ставав яскравим зовнішнім виразником стану класової, професійної, релігійної приналежності людей.

Цілком зрозуміло, що безпосередньо визначаючи вид матеріалу, з якого шують одяг і виготовляють різні складові частини костюма, техніка текстильного виробництва (а також шкіряного, хімічного та ін.) відіграє суттєву роль у процесі формування костюма. Швидкий прогрес техніки прискорює зміну одних матеріалів іншими і породжує все нові засоби виготовлення різних елементів костюму починаючи з тканин і кінчаючи начіпними прикрасами. Вплив техніки текстильного виробництва, на костюм позначається й на крої та зовнішній формі одягу.

Безперечно бурхливий розвиток у ХХ ст. різних транспортних засобів відіграв неабияку роль у докорінній зміні буденного жіночого міського костюма. Зникнення шлейфів і значне укорочення спідниць, так само як і відмова від пишної, ліпної орнаменталі (мережив, оборок, рюшів, бантів тощо) певною мірою пояснюється зручностями користування внутрішнім транспортом (трамваем, автобусом, тролейбусом, метро).

Важко уявити собі як би сідали в сучасний автобус чи тролейбус модниці 1901-1906 р.р. у спідниці „вугор” з віялоподібним півшлейфом або фронтіха 1913-1914 р.р. у вузькій довгій спідниці „шантаклер”.

На формування костюму суттєво впливав також спосіб життя й основні заняття населення. Поява такого виду поясного одягу, як довгі штани, безперечно, пов'язана з кочовим способом життя, яке вимагає зручного для верхової їзди костюма.

Район початкового поширення штанів охоплює саме ті місцевості, де з давніх-давен велося кочове господарство. Це - сухі степи й напівпустелі Центральної та Передньої Азії: Монголія, Казахстан, Іран, Аравійський півострів. При цьому в багатьох кочівників штани носили кочівники штани носили як і чоловіки так і жінки.

Уявлення про пристойне і непристойне, про скромне і нескромне в усі часи і в усіх народів відіграло дуже важливу роль у процесі створення костюма. Суспільні норми поведінки, так само як моральні принципи, що лежать в основі цих норм, не тільки з'являються, видозмінюються, зникають у процесі загального історичного розвитку суспільства, а й відособлюються в тому чи іншому соціальному середовищі, формуючи класову, станову, а іноді навіть вузько групову мораль. Звідси те, що здається непристойним в одному суспільному колі, може не викликати ніяких нарікань і подиву в іншому середовищі, де панують свої власні поняття про мораль і норми поведінки. З

давніх-давен на Русі вважали непристойним для заміжньої жінки з'являтися на людях простоволосою. Тому і проста селянка, і бояриня повинні були ховати волосся, обов'язково прикриваючи голову, тоді як дівчатам дозволялося ходити з непокритою головою. Пізніше (наприклад в ХІХ ст.), цей звичай продовжував побутувати, хоч був уже менше поширений (лише в народі, серед селянок), а серед дворянок і навіть заможних городянок його давно забуто: носили вже різноманітні відкриті зачіски, запроваджені європейськими міськими того.

Модою ми називаємо нетривале поширення певних смаків, що виявляються в зовнішніх формах і насамперед у костюмі. Мода завжди з'являється саме в певному суспільному середовищі і формується під впливом властивих цьому середовищу умов життя і естетичних смаків. Проте мода не змінює суті костюма, що відповідає стильовим особливостям, усталеним у кожен історичну добу. Мода вносить у костюм лише часткові зміни, які стосуються, головним чином, деталей, урізноманітнюючи зовнішні форми костюма, в межах типу, виробленого панівним художнім стилем доби. Лише в перехідні періоди зміни стилів мода поступово об'єднує нові особливості костюма в певному напрямі, і готує, таким чином, становлення нового художнього стилю.

Не останню роль серед факторів, які впливають на характер костюма, особливо в ХХ ст відіграє вимога гігієни тіла та фізичної культури. З цілковитою впевненістю можна сказати, що зникнення жіночих корсетів, яке почалося в середині першої чверті ХХ ст., зумовлено прогресом „гігієнічного” підходу до костюма. Цим підходом позначена й сучасна тенденція до полегшення одягу та вивільнення тіла від зайвого прикриття з тим, щоб насамперед забезпечити його „аерацію” - доступ до нього повітря (оголення рук, ніг, відродження різноманітних видів сандалет, і сандалів, відмов од головних уборів тощо).

В усі епохи конкретні вияви впливу географічного середовища на костюм зумовлені рівнем розвитку виробничих сил суспільства та його соціальної структури. Цей вплив, ніби переломлюючись крізь призму суспільного ладу, стає історично мінливим, навіть тоді, коли саме середовище залишається незмінним.

Це стосується розвитку одягу в будь якій країні. Нещодавно минуло двадцять і настало двадцять перше сторіччя давайте прослідкуємо як змінювалася мода протягом 20 сторіччя і що модно вдягати зараз

Презентація з коментарями викладача

Слайд 1. В 1900 році жінки перейшли на менш пишні форми суконь, але силуети були досить жіночні, довжина суконь аж до землі, був модним «томний» погляд, такого ефекту досягали за допомогою товченого вугілля. Обов'язковими атрибутами були головні убори та рукавички, мережива.

В 1910 році відбулася відмова від корсетів і перехід на більш практичний але все ще елегантний жіночий одяг.

Слайд 2. Європа почала оговтуватися після війни. Починається боротьба жінок за рівні права. В моду входить жінка схожа за фігурою на чоловічу, маленькі груди та вузькі стегна. З'являються жіночі брюки, жінки починають публічно палити. З'являється мундштук. Стають модними короткі стрижки серед жінок. Сукні прямі, щоб підкреслити худорлявість і вуглуватість фігури. Яскравий макіяж.

Слайд 3. в 30 роки одяг стає більш відвертим . в моді сюрреалізм. Рівні сукні футляри. Незвичні малюнки на одязі. З'являються перші речі в яскраво-рожевому кольорі.

Слайд 4. Зійшли на нівець наслідки кризи 30-х років. Промисловість стала працювати налагоджено. Жінки починають переставати економити на одязі і шити довші спідниці, багат шарові. Також в моду входять рукава-ліхтарики, білі блузки з білими бантами (в полосу). Та з початком війни Європа починає вдягатися в стилі мілібарі. У костюмах білими стають лише комірці, бо виникає дефіцит білої тканини. З'являються штучні тканини, бо натуральні йдуть на потреби армії. Косметика стає розкішною. Після війни відразу повертаються спідниці плісе і олівці, білі блузки з воланами. Після 47 року з'явилась помада в тюбиках, що викручувалися.

Слайд 5. Макіяж стає однією з важливих деталей образу. Тіні повинні пасувати до сумочки і могли зовсім не співпадати з помадою. В моду входять стрілки, так звані оленячі очі, яскраві губи і мушка-родимка. Стають модними густі челки, шиньйони, сережки-пуговички. Шляпки замінюють хусточки а на талії з'являється широкий ремінь.

Слайд 6. «Одяг котрий змушує жінок тримати себе в формі і забути про вік, а чоловіків - втрачати контроль над собою». Так говорили про міні котре різко і надовго ввірвалося в світ моди. Почалося воно з Лондона і поширилось по всьому світі. А в Великобританії різко підвищилась народжуваність. Змінилась і мода на жіночу фігуру, замість пишних форм Мерлін Монро в моду ввійшли жінки з точеною фігурою.

Слайд 7. Розвиваються стилі диско і рок, відбувається рух хіпі та скінхедів. 70-роки це суміш всіх стилів, Етно і романтики, простоти ліній і шкіряні вироби. Спортивний стиль поширюється на піджаки і спідниці. З'являються – водолазка, пончо, сукня- сорочка. Шорти в жіночій моді стали сенсацією. Міні носиться з взуттям на широких каблуках. Виробляється велике різноманіття синтетичних тканин.

Слайд 8. Яскраві легенди, коротка ажурна спідниця, широкий топ з принтом, що злазить з плеча, джинсова чи шкіряна курточка до пояса, широкий ремінь на стегнах і туфлі лодочки. Образ завершувався великим бантом чи пов'язкою у волоссі. Особливого шарму додавали рукавички з обрізаними пальцями та пластмасові великі аксесуари. Зачіски ставали пишними, в моді завивки, мілірування.

Слайд 9. В 90-х роках модним стало фарбувати волосся в яскраві кольори. Різнокольорові джинси і люмінесцентний одяг. Фасони стилю уніс екс. В моду входить пірсинг. Жіноча фігура така ж худорлява.

II. Культура сучасного одягу (розповідь вчителя)

Індивідуальність — головне багатство особистості. Віра в себе, відчуття своєї неповторності — основне джерело самоповаги. Це відноситься не тільки до зовнішнього вигляду, але і до тому, як людина мислить. Треба приймати себе такими, як ми є і постаратися свої недоліки перетворити в достоїнства. Мода на одяг, зачіски і навіть спосіб життя була і буде засобом підкреслення індивідуальності людини. Саме головна тенденція в моді останніх років як чоловічої так і жіночої — постаратися знайти свій стиль в одязі, який би підкреслював достоїнства й індивідуальність особистості. Один відомий французький модельєр сказав: *«Мода — це те, що вам йде»*. Існують різні стилі одягу, що залежать від віку, зовнішності і манери поведінки людини. *Культуру людини підкреслює її одяг*. Вона тим доцільніше і ліпше, чим більше відповідає правилам етикету. Зі смаком підібраний одяг, охайний вид роблять людину упевненим, зібраним і енергійним. Щоб вдягатися красиво, не обов'язково мати повний гардероб речей. Тут слово за модою і смаком. *Мода – це сполучення законів стильової єдності, колірної гармонії*. Вона додає зовнішньому виглядові природність і респектабельність, мода вимагає почуття міри, обліку факторів часу, смаку, віку. Ще в старовину говорили: намагайся бути витонченим, але не чепуруном. Одяг не буває просто красивим. Його краса в призначенні: для роботи, будинку, свята, заміської прогулянки. Елегантний одяг є таким тільки з елегантним хазяїном, що має гідну поставу, володіє гарними манерами і красивою мовою. Гардероб жінки Кращі прикраси жінки – краса і природність. Програє та жінка, що завішує себе коштовностями. Є крилате вираження: *успіх має не плаття, а Попелюшка в платті*.

Гардероб жінки відповідає її способів життя, вікові, захопленості. *Головне гармонія*. Нині жіноча мода повстала проти довго пануючої ідеї: чим старше жінка, тим темніше кольору її одягу. Білий одяг тим більше потрібний дамі, що далеко переступила «бальзаківський» вік. Половиною своєї краси жінка, як говорять, зобов'язана кравчині – що має гарний смак. *А гарний смак - це розбірливість*. Потрібно не себе підганяти до речей, а речі до себе. Наші українські жінки – одні із самих привабливих жінок світу. Незважаючи на нинішній складний час, вони зуміли залишитися по-сучасному одягненими.

Одяг жінки поліпшують аксесуари - взуття, *шарфи, капелюхи, сумочки*. І чим різноманітніше вони, тим легше винайти варіант одягу, що личить, її гармонії. Головний убір – ведуча частина жіночого туалету. Оцінюють красу жінки і по тому, які в неї зачіска і взуття. В ансамблі важливий *каблук*. Стертий каблук – ворог елегантності. Гарне взуття для жіночої ноги – взуття зручне. Француженки говорять: «Нічого так сильно не відбиває на особі, як біль у ногах».

Завершують зовнішній вигляд жінки *тонкі парфуми*. Їхнє вживання – вкрай стримане, інакше може викликати підозру: немає чи тут прагнення заглушити інші запахи. Природа створила жінку гармонічної, творчої і красивої. І цю гармонію забезпечує її одяг. Правила етикету жадають від

жінки вдягатися елегантно, але не краще інших. Удягатися для того, щоб жити, а не жити, щоб удягатися.

Гардероб чоловіка

Одяг чоловіка скромний, модний, доцільний, без надмірностей і яскравих фарб. Сучасний костюм, свіжа сорочка, уміло підібрана краватка вже створюють гармонію чоловічого одягу. Один – два костюми, дві – три сорочки, спортивний костюм, куртка, пара туфель - це майже весь чоловічий гардероб. Це адже тільки французький дворянин XVI в. мав 300 костюмів, тобто майже щодня новий, щоб не повторитися і не випробувати в суспільстві почуття сорому. Але в народів Сходу є приказка: “Не витягай ніг далі ковдри”. Це наказ порівнювати свої бажання з можливостями, а можливості з розумною необхідністю. Чоловіки-модники створюють ансамбль із трьох предметів: сорочки, краватки і носків – і виглядають елегантно. До сірих, сіро-блакитних, синіх костюмів підходять сорочки білі, ясно-сірі, блакитні, однотонні і з дрібною смужкою, тоненькою клітинкою. До костюмів коричневих, бежевих, теракот – сорочки білі, беж, кремові, сірувато-рожеві. До чорних – сорочки білі.

Робота в мікро групах з моделювання сучасного костюму. Тепер щоб відточити свої знання і вміння правильно підбирати речі одна до одної відповідно до законів моди ми проведемо роботу в мікро групах. Вам треба буде скласти костюми з наданих паперових моделей.

III. Стилi сучасного одягу (розповідь з елементами бесіди)

. Габріель Шанель – видатний художник-модельєр. Головним принципом творчості якої стало спрощення форми одягу. Її повсякденні костюми відрізнялися не лише професійною майстерністю, а й точністю пропорцій, зручністю форми, художнього смаку, простотою і чіткістю ліній. Костюм Шанель підкреслював елегантність і декоративність. Саме тоді з'явилося гасло “Все є і нічого зайвого”!

У сучасному світі прийнято вирізняти чотири основні стилі: класичний, романтичний, фольклорний та спортивний, кожен з яких має свої особливі різновиди!

Класичний стиль.

Один із найстаріших і провірених стилів, його девізом є “Усе є і нічого зайвого”. Класика передбачає відсутність нефункціональних деталей, зайвих прикрас, яскравих кольорів. Зміна даного стилю характеризується в основному зміною тканин, кольорів, часткове вдосконалення моделей перевірених часом. Класичний стиль прийнято асоціювати з Шанель. Туфлі з мисом іншого кольору, контрастує з основним одягом і сумочка конверт із ланцюжком від Шанель стали символом класики...

Модні бренди приходять і йдуть, а справжній класичний стиль непідвласний часу старіння.

Розповідь модельєра:

- Ми хочемо розповісти вам про свій улюблений, перевірений часом стиль одягу і дати декілька порад всім дівчатам, які мають засвоїти одну мудрість - існують кращі способи проведення часу, ніж багаточасове простоювання

перед дзеркалом. Можливо, навіть юні модниці зможуть у нас дечому навчитися!

Отже, представляємо вашій увазі нашу колекцію нестаріючої класики ..

Класичний стиль:

Жакет. Один із секретів класичного стилю - завжди одягатися у відповідності з обставинами. Тому в гардеробі кожної яка поважає себе пані повинен бути як мінімум один жакет. Він додасть їй особливу чарівність і витонченість, яких іноді бракує юним дівчатам. Приталений однобортний жакет - завжди безпрограшний варіант. Він ніби ніжно обіймає вас, не підкреслюючи при цьому яку-небудь особливість фігури. Класичний крій залишає за вами вибір кольору, тканини та оздоблення. Без сумніву, любительки класики віддадуть перевагу нейтральним або пастельних тонів.

Порада:

Дуже нарядно виглядає жакет з шовку або атласу (ідеальний ансамбль з таким жакетом створить спідниця в тон - прекрасний варіант для весільної церемонії, випускного вечора або іншого святкового заходу). На кожен день рекомендуємо вибирати жакет з трикотажу або бавовни (бажано з додаванням стрейчової тканини, щоб запобігти утворення складок) ..

Туніка на всі часи. Класична Туніка або кафтан - зразок невимушеній елегантності з часів Клеопатра. Сьогодні ці речі можна зустріти скрізь - від вищого суспільства Манхеттена до невеликого провінційного містечка. Мешканки Нью-Йорка вибирають Туніку в магазині законодавиці стилю Tory Burch, де можна знайти останні модні новинки. Комбінований величними хвилями або текстурований Туніка з бавовни або трикотажу - ідеальний одяг для теплої погоди (взимку радимо вибирати Туніку з вельвету і вовни). Найбільш стильно виглядають Туніки із «дорогими» декоративними елементами, наприклад, обробкою стразами.

Порада:

Силует такої Туніки просто творить дива з більшістю фігур: подовжній виріз горловини зрительно подовжує шию, але не надмірно, а струящийся комбінований крій і довжина до стегна допоможуть приховати прикрі недоліки ..

Класичні брюки. Немає нічого більш ефектного, ніж прості приталені брюки. Не важливо, що сьогодні в моді, це дуже виграшний для фігури стиль ніколи не втратить популярність. Крім того, якщо у вашому гардеробі є пара-трійка брюк нейтральних відтінків, вам не страшно ніякі сезонні перипетії в світі моди (хоча на кожен день або для літньо-весняного сезону рекомендуємо трохи скоротити довжину, якщо дозволяє фігура).

Порада:

В якості варіанту розгляньте підігнаних по фігурі брюки, злегка розширюються ззаду. Такий силует буде виграшним для фігур самих різних типів, оскільки він візуально подовжує фігуру, особливо у поєднанні з верхом тої же колірної гами. Щоб досягти оптимального ефекту, не забудьте підібрати туфлі в тон одягу ..

Витончена простота сафарі. Стилю сафарі віддавали перевагу такі легендарні красуні і законодавиці моди, як Кетрін Хепберн і Лорен Хаттон. Чим пояснити цей вибір? Перш за все, колірною гамою - універсальні нейтральні тони кшталт кольору слонової кістки або хакі - основа всякого гардеробу, оскільки вони поєднуються з одягом будь-якого кольору. А крій! Куртка в стилі сафарі прикриває саме ті місця, які потрібно заховати, не більше і не менше. Різноманітність курток дозволяє вибрати модель, яку можна носити без сорочки або футболки, що додасть вам здорову частку привабливості, незалежно від віку.

Порада:

Довжина курток у стилі сафарі може бути найрізноманітнішою. Вибирайте скорочений варіант (трохи вище стегон), щоб підкреслити стрункі ноги, чи довшу модель типу кардіган, яка приховає зайві кілограми ..

Сувора спідниця до колін. Класична спідниця до коліна тому так і називається, що витримала випробування часом. В принципі, вибір не так вже багатий - А-образна спідниця, пряма або звужене, спідниця зі складками. Спідниці з бавовни з яскравим малюнком, витончені творіння з найтоншого шовку або моделі з міцного твід нейтральних тонів надовго задержатся у вашому робочому і вихідному гардеробі. Простроченням складки на животі та стегнах допомагають приховати проблемні ділянки фігури, а складки ззаду створюють при ходьбі хвилюючі коливання. Верх ви можете або заправити в спідницю, або надягти приталений жакет - цей динамічний дует чудово підійде як для робочого дня в офісі, так в для невимушеного вечора в компанії друзів.

Порада:

Чим щільніше тканина, там більш прямої буде здаватися спідниця. Вибирайте спідницю з спадаючому легкої тканини (наприклад, шовку) для весняно-літнього сезону, і спідниці з бавовни - для зими.

Романтичний стиль.

Однією із відмінностей від класичного стилю є те що романтичний стиль увібрав у себе весь комплекс прикрас та деталей... Різноманітна біжутерія, дорогоцінні прикраси, витончені вишивки та мережива, квіти, незвичайні фактури, кольори – це все романтичний стиль...

Представниками даного стилю називають Крістіана Діора його одяг відзначається жіночністю: похилі вузькі плечі, підкреслення грудей....

Фольклорний стиль.

Фольклорний стиль передбачає надання сучасному одязі рис національного, традиційного костюма. Даний стиль відрізняється у кожній країні своїми неповторними особливостями. Стиль Індії, Китаю або Японії, Шотландський стиль, Український...

Спортивний стиль.

Спочатку даний стиль будувався на основі одягу для професійного спорту, уніформи, пізніше він трансформувався в окремий стиль який ми сьогодні знаємо. Асортимент даного стилю включає практично усі види неформального одягу: куртки, джинси, майки, кепки, різної форми штани,

різноманітні тканини та кольори та їхні неймовірні на перший погляд поєднання, характерне є використання багато блискавок, гудзиків, гачків, кнопок, усе це і є спортивний стиль. Щодо фасону то він найрізноманітніший – від елегантного пальто до піджака з поясом....

IV. Уміння добре виглядати, як запорука успіху (практичне заняття з підбору аксесуарів до одягу різних стилів).

Клас поділяється на мікрогрупи по 4-5 учнів. Кожна мікрогрупа обирає картку з завданням – до певного стилю одягу підібрати набір аксесуарів та вдало їх використати. Завданням передбачається обґрунтувати доцільність аксесуарів данного стилю одягу.

Коли одна мікрогрупа демонструє своє завдання, інші розглядають та дають аналіз виконаній роботі. За результатами проведеної роботи кожна мікрогрупа отримує нагородження у відповідній номінації «Знавці класичного одягу», «Невиправні романтики», «Етностиль і сучасність» та «Спорт і краса». Кількість номінацій визначається кількістю мікрогруп.

Підсумком заходу може бути перегляд показу моделей шкільного театру моди або запрошених на захід представників спеціалізованих навчальних закладів із показом власних моделей.

Санітарно-гігієнічне виховання (так само як фізичне й статеве) має на меті забезпечити усвідомлення учнями необхідності здорового способу життя, сформувані наукові обґрунтування гігієнічних норм поведінки, зміцнити свідоме ставлення учнів до виконання гігієнічних норм у повсякденному житті, що зрештою спрямоване на збереження й зміцнення здоров'я школярів. При цьому слід ураховувати попередній життєвий досвід учнів. Виходячи з цього завдання, вчителю слід виділити систему санітарно-гігієнічних понять, визначити, па яких уроках їх необхідно сформувані, добрати відповідні методи й засоби навчання й організувати роботу з поняттями таким чином, щоб перекопати учнів у необхідності виконання гігієнічних норм, оскільки недотримання їх може мати негативні наслідки для їхнього здоров'я.

Санітарно-гігієнічне виховання учнів передбачає також боротьбу з їхніми шкідливими звичками: палінням, вживанням алкоголю та наркотиків. Робота ця непроста й має проводитися постійно, оскільки поодинокі заходи не даватимуть бажаного результату. В антинікотиновій та антиалкогольній пропаганді важливо спиратися на той фактичний науковий матеріал із змісту курсу, який повною мірою доводить негативний вплив шкідливих звичок на здоров'я. Фізіологічна грамотність учня — запорука його стійкості проти глибоких для здоров'я нахилів.

Наведемо основи формування санітарно-гігієнічних умінь та навичок в учнів.

Правильне оцінювання учнями свого життєвого досвіду з погляду гігієнічних вимог та фізіологічного обґрунтування гігієнічних правил сприяє формуванню в них свідомого ставлення до їх виконання.

Глибоке розуміння корисності гігієни для здоров'я дає змогу сформувати позитивне ставлення до власного здоров'я та гігієнічно правильної організації життя.

Закріпленню гігієнічних павичок істотно сприяє розуміння шкоди для здоров'я невиконання правил гігієни.

Позитивні результати дотримання гігієнічних вимог стимулюють подальше їх виконання.

Формування санітарно-гігієнічних звичок тісно пов'язане із самовихованням. Прагнучи до закріплення гігієнічних звичок, учні виховують свої вольові якості.

Основою фізичного й санітарно-гігієнічного виховання є анатомо-фізіологічні знання, які дають змогу учням свідомо впливати на стан свого здоров'я, правильно оцінювати власний досвід, розуміти необхідність виконання гігієнічних вимог. Одним із важливих напрямів санітарно-гігієнічного виховання є виховання культури харчування.

«Генетично модифіковані продукти – користь чи шкода?»

Мета:

- **Освітня, Ціннісно-орієнтовна:** виховати вміння аналізувати отриману інформацію та відстоювати власну думку з даної проблеми.
- **Стимулюючо-дійова:** Сформувати в учнів загальні поняття про ГМО та їх значення,

Вид діяльності: виховна.

Форма проведення заходу: семінар-дискусія

Орієнтовний вік студентів: 15-16.

Тривалість проведення заходу: 1-1,20 хв

Місце проведення : класна кімната.

Матеріально-технічне забезпечення: продукти, що містять ГМО, презентація в таблицях, схемах та фотографіях, словничок до дискусії (роздрукований на картках), науково-популярний фільм «ГМО: їсти чи не їсти?»

Особливості підготовки: вчитель повинен заздалегідь приготувати картки для словничка, презентацію, комп'ютер або мультимедійне забезпечення, науково-популярний фільм «ГМО: їсти чи не їсти?»

План

Вступне слово вчителя.....5 хв

1. Які продукти називають ГМО.....15хв
- 3.Памятка покупця5 хв
2. Генна інженерія: досягнення і перспективи10 хв
4. Переваги та недоліки ГМО30-35хв

Хід проведення

1. **Актуалізація знань і мотивація** (виставка продуктів, глосарій на дошці або картках).

Заняття розпочинається з виставки набору продуктів харчування, при цьому аудиторії пропонується запитання – *чим на їх погляд пов'язані всі ці продукти?*

Викладач: скажіть будь ласка, що на вашу думку може об'єднувати ці продукти?

Так, всі вони містять ГМО. Кожного разу купуючи їжу ми беремо участь в експерименті про який часто навіть не здогадуємося. Оскільки навіть на продуктах з маркуванням в складі, можна знайти напис «модифікований крохмаль» а зверху наліпка «без ГМО»...Справді парадокс, тож мова сьогодні піде про ГМО, способи їх отримання їх переваги та недоліки...І розпочнемо мо нашу бесіду з невеличкого глосарію для того, щоб всім присутнім були зрозумілі терміни, що будуть застосовуватись протягом заходу. (по мірі роз'яснення на дошці пишуться терміни або ж кріпляться картки з визначеннями).

Біотехнологія — комплекс біологічних методів, розроблених за допомогою фундаментальних досліджень, які застосовуються в даний час у медицині, розробці та виробництві споживчих товарів, продуктів тощо.

Генна інженерія - сукупність методів і технологій, зокрема технологій добування рекомбінантних РНК і ДНК, з виділення генів з організму, здійснення маніпуляцій з генами і введення їх в інші організми

Генетично модифіковані організми, ГМО — продукти харчування, а також живі організми, створені за допомогою генної інженерії. Наслідки від їх застосування недостатньо вивчені і, на думку авторитетних учених, можуть спричинити різні захворювання у людей.

Трансгенний організм – до якого за допомогою методів генної інженерії внесений чужорідний генетичний матеріал.

2. **Які організми називають ГМ? (розповідь).**

Це гібриди зі зміненим набором генів. Зміни роблять для того, щоб додати рослині деякі корисні властивості: стійкість до шкідників, морозостійкість, урожайність, калорійність і таке інше. Так, у Китаї ще в 1992 році

вирощували тютюн, який "не боюся" шкідливих комах. Але початок масовому виробництву модифікованих продуктів поклали США, коли в 1994 році з'явилися помідори, які не псувалися під час перевезення. І пішло-поїхало - генно-модифіковані продукти стали виникати один за іншим. У США трансгенна соя витиснула звичайну, з'явилася трансгенна кукурудза. Розробили вид картоплі, стійкий до колорадського жука, впровадивши в нього ген бактерії.

Тож існує два способи отримання ГМО:

- 1) за допомогою вірусів котрі мають здатність проникати у клітину хазяїна і вбудовувати свій ген в його для подальшого розмноження і поширення власного генетичного матеріалу. Такий вірус що містить певний ген вміщується в організм хазяїна а далі...
- 2) спосіб «бомбардування» - дуже маленькими вольфрамівими або срібними кульками з нанесеними на них потрібними генами бомбардується організм хазяїна і таким чином потрібний нам ген вбудовується.

Але існує одне «але» - жоден вчений не в змозі спрогнозувати куди саме вбудується ген і яким буде кінцевий результат....

Отже, що відрізняє трансгенні продукти?

Помідори - зовнішній глясовий бездоганний вид і нескінченна тривалість зберігання.

Банани - лікувальні властивості (виробляють вакцину проти поліомієліту).

Картопля - "незвичайна" стійкість до шкідників і підвищена врожайність.

Хліб з додаванням генетично модифікованих ферментів довго не черствіє.

Тютюн здобуває стійкість до отрутохімікатів.

"Генна модифікація може бути застосована з метою вироблення стійкості рослин до гербіцидів, хвороб і шкідникам, поліпшення живильної цінності й строків зберігання. У майбутньому можна пристосувати рослини до посухи й морозу й у такий спосіб збільшити врожай". Так якийсь час назад заявили вчені, що працюють в області генно-інженерної біотехнології, і фірми, що фінансують ці дослідження. На перший погляд, привабливі тези, але от що криється за цим у реальності.

Людство черпає засобу до існування із природної різноманітності диких і одомашнених видів рослин. Ця різноманітність є основою екологічної стабільності. Види усередині екологічного співтовариства внутрішньо взаємозалежні в суцільну мережу конкурентних взаємодій, що сприяє виживанню всієї системи. НА додаток до різноманітності зростаючих культур існує різноманітність за рахунок черговості їх посіву, що забезпечує круговорот живильних речовин і збереження родючості ґрунтів. Різноманітність сільськогосподарської продукції є основою для збалансованого харчування. От, видалося б, очевидні наукові істини. Навіщо ж тоді було створювати Гм- Рослини й продукти з них?

Відповідь проста. Повсюдне погіршення екології: вирубка лісів, будівництво більших гребель, осушення боліт, інтенсивне землеробство, - усе це привело до зниження обсягу сільськогосподарської продукції. Через істотну продуктову кризу й для підтримки сільського господарства було ухвалене рішення про розвиток біотехнології як шляхи виходу із ситуації. І от пройшло більш двох десятиріч після створення перших генномодифікованих рослин і продуктів з них. У цей час немає доказів, що підтверджують заяви біотехнологічної індустрії й органів нагляду про те, що генно-інженерна біотехнологія і її продукти безпечні. Зате, навпаки, з'являється усе більше даних про шкоду Гм- Продуктів.

Мабуть, що доречно отут згадати й слова з Євангелія: "...всяка рослина яку не отець мій створив – викоринюється..». Генно-інженерна біотехнологія уявляє світ фрагментами, заперечуючи його органічну цілісність як сукупність організмів, екосистем, співтовариств і співдружностей. Можна сказати, що вона розглядає природу й людей як об'єктів, якими можна маніпулювати з метою досягнення прибутків. Так, транснаціональні корпорації одержують величезні гроші, вкидаючи на ринок Гм- Продукти. Вони ж дають гроші за мовчання про їхню шкоду.

Генетик Травні-Wan Но затверджує, що у світі ведеться офіційна дезінформація відносно біобезпеки Гм- Продуктів. У нашій країні із приводу небезпеки Гм- Продуктів теж, м'яко кажучи, не б'ють на сполох. ОСТАННІМ часом , щоправда.

Зрозуміло, відомості про дійсний стан речей все-таки просочуються в пресу й стають відомими громадськості. Рух "Гринпис" у різних країнах, у тому числі в Росії, виступає проти просування генно-інженерних культур і використання Гм- Продуктів. Це починають розуміти й керівники держав. Природне, життєздатне сільське господарство було підтримано в Програмі З'їзду ООН по біорозмаїттю, підписаній більш ніж 140 країнами: потрібно протистояти кризі руйнування навколишнього середовища, втрати орних земель і природної видової різноманітності.

Згідно з доповіддю, опублікованою Нью-йоркською Академією Наук, дослідження показали продуктивність і життєздатність традиційних селянських методів господарювання. У Бразилії сотні сільських громад відреагували на існуючий кризу у виробництві продовольства організацією захисних банків насіння із метою відновлення традиційної природної різноманітності.

У нашій країні у Всеросійському інституті рослинництва існує найбагатша колекція сортів культурних рослин, зібрана академіком Н.І.Вавиловим із усього світу. Вона служила й здатна в майбутньому служити основним джерелом вихідного матеріалу для виведення нових хазяйновито коштовних сортів.

А поки... За інформацією Центру нормування й сертифікації МЗ РФ, на 26.02.01 г. у Російському федеральному реєстрі харчових продуктів значилося 81 найменування продуктів- мутантів. ДО 2007 року їх число різке зросло. Незважаючи на розпорядження Госсанэпиднадзора, як показали

перевірки в супермаркетах і магазинах, у якості генно-модифікованих маркується тільки незначна частина продуктів, причому рівень ГМИ перевищує не те що 0,9% (установлену норму), але навіть і 50%.
Основна боротьба із Гм-Продуктами попереду. А поки хотілося б дати кілька порад тим, хто прагне уникнути вживання генетично змінених продуктів харчування.

3. Пам'ятка покупця

ЧИТАЙТЕ ЕТИКЕТКИ НА ПРОДУКТАХ і уникайте компонентів на соєвій основі, таких, як соєве борошно, сир тофу, соєве масло, лецитин (E322) і гідролізований рослинний білок, компонентів на кукурудзяній основі - таких, як модифікований крохмаль, кукурудзяне борошно, кукурудзяний крохмаль, кукурудзяне масло й полента.

Цих компонентів треба уникати просто тому, що немає способу довідатися, чи містять вони похідні генетично змінених сої або кукурудзи.

КУПУЙТЕ ДЛЯ СЕБЕ ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ З НАДІЙНОГО ДЖЕРЕЛА. Сертифіковані органічні продукти мають набагато меншу ймовірність бути порушеними генною інженерією. По можливості віддавайте перевагу органічним, натуральним продуктам.

УНИКАЙТЕ ресторанів швидкого харчування й низкобюджетних продуктів, оскільки генетично змінені інгредієнти в першу чергу вводяться в більш дешеві сорти.

ХЛІБОБУЛОЧНІ ВИРОБИ: при покупці таких продуктів, як хліб, уникайте "добавок для поліпшення борошна" і "речовини для просочення тесту", які можуть являти собою суміш генетично змінених ензимів і добавок. Подібним чином "аскорбінова кислота" може бути генетично зміненою похідною.

УНИКАЙТЕ маргарину. Віддавайте перевагу органічному вершковому маслу.

ШОКОЛАД може містити лецитин з генетично зміненою сою, а також "рослинний жир" і "сироватку", порушені генною інженерією. Увесь лецитин являє собою соєвий лецитин. Його кодівий номер - E322.

ЩОДО ХАРЧОВИХ ДОБАВОК ДЛЯ ЗДОРОВ'Я, вітамінів і ліків: обертайте на них особлива увага, оскільки деякі компоненти можуть бути зроблені за допомогою біотехнологій і становити небезпеку. Генетично змінена харчова добавка "Триптофан" привела до смерті 37 споживачів і зробила інвалідами ще 1500 людей. Крім цього, за останні 10 років надходили повідомлення про генетично змінений варіант "людського інсуліну", що викликає проблеми у хворих діабетом, роками успішно польовувалихся "тваринам інсуліном".

МЕД. У декількох сортах меду вже були виявлені сліди ДНК генно-модифікованого олійного рапсу. Якщо на етикетці банки меду зазначене: "імпортований мед" або "виробництво декількох країн", то радимо уникати таких сортів. Віддавайте перевагу місцевому меду.

СУХОФРУКТИ. Багато сортів сухофруктів, включаючи ізюм і фініки, можуть бути покриті маслом, отриманим з генетично зміненої сої. Купуйте сорту сухофруктів, на етикетці в яких не зазначена наявність "рослинної олії".

Будьте пильні - сьогодні це теж заставка здоров'я.

Шоколад, печиво, цукерки:

Crispix (печенье),

Toblerone (шоколад, все види),

Mini Kisses (конфеты),

Kit-Kat (шоколадный батончик),

Kisses (конфеты),

Semi-Sweet Baking Chips (печенье),

Milk Chocolate Chips (печенье),

Reese's Peanut Butter Cups (арахисовое масло),

Special Dark (темный шоколад),

Milk Chocolate (молочный шоколад),

Chocolate Syrup (шоколадный сироп),

Special Dark Chocolate Syrup (шоколадный сироп),

Strawberry Syrup (клубничный сироп),

M&M's, Snickers,

Milky Way,

Twix,

Nestle,

Milk Chocolate Nestle (шоколад),

Nesquik (шоколадный напиток),

Cadbury (Cadbury/Hershey's),

Fruit & Nut,

Hanoi:

Coca-Cola,

Sprite,

Cherry Coca,

Minute Maid Orange,

Minute Maid Grape,

Pepsi,

Pepsi Cherry,

Mountain Dew,

7-Up,

Dr. Pepper,

Соуси, кетчупи

Heinz Ketchup (regular & no salt) (кетчуп),
Heinz Chilli Sauce (соус чили),
Heinz 57 Steak Sauce (соус к мясу),
Hellman's Real Mayonnaise (майонез),
Hellman's Light Mayonnaise (майонез),
Hellman's Low-Fat Mayonnaise (майонез),

Хлопья, тости, чипси:

Kellog's Corn Flakes,
Raisin Bran Crunch,
Cracklin' Oat Bran,
Frosted Flakes,
Smart Start,
All-Bran,
Rice Krispies,
Just Right Fruit & Nut,
Corn Pops,
Honey Crunch Corn Flakes,
Smacks,
Froot Loops (цветные хлопья-колечки), Apple Jacks (хлопья-колечки со вкусом яблока),
All-bran Apple Cinnamon/Blueberry (отруби со вкусом яблока, корицы, голубики).
Chocolate Chip (шоколадные чипсы), Pop Tarts (печенье с начинкой, все вкусы),
Nutri-grain (тосты с наполнителем, все виды),
Crunch (шоколадно-рисовые хлопья),
Pringles (чипсы со вкусом Original, Low Fat, Pizza-licious, Sour Cream & Onion, Salt & Vinegar, Cheezeums).
Lays Potato Chips (all),
Cheetos (all),

КАКОЙ АРБУЗ?!
ЭТО КРЫЖОВНИК,
ПРОСТО У НЕГО
ГЕНЫ ХОРОШИЕ!...

4. Генна інженерія: досягнення і перспективи (розповідь).

ГЕННА ІНЖЕНЕРІЯ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Генна інженерія є сукупністю методів, що дозволяють створювати синтетичні системи на молекулярно-біологічному рівні. Генна інженерія дає можливість конструювати функціонально активні структури у формі рекомбінантних ДНК поза біологічними системами (in vitro), а потім вводити їх в клітині;. Методи генної інженерії засновані на отриманні фрагментів вихідної ДНК і їх модифікації. Для отримання вихідних фрагментів ДНК різних організмів використовується декілька способів:

- отримання фрагментів ДНК з природного матеріалу шляхом розрізання вихідної ДНК за допомогою специфічних нуклеаз (рестриктаз);
- прямий, хімічний синтез ДНК, наприклад для створення зондів;
- синтез комплементарної ДНК (кДНК) на матриці мРНК використанням ферменту зворотної транскриптази (ревертази).

Визначення нуклеотидного складу фрагментів ДНК проводиться за допомогою радіоактивних зондів - молекул ДНК із заздалегідь відомою структурою, до складу якої входять радіоактивні ізотопи фосфору або водню. Якщо структура виділеного фрагмента хоча б частково комплементарна структурі зонда, то відбувається ДНК-гібридизація, і на мікрофотографії препарату з'являється засвічення від радіоактивного ізотопу.

Виділенні ділянки ДНК вбудовуються у вектори перенесення ДНК. Вектори – це невеликі молекули ДНК, здатні проникати в інші клітини і реплікуватися в них. Як вектор часто використовують плазміни (кільця молекул ДНК прокаріотичних елітин), а також ДНК вірусів. В еукаріотів як вектори використовують мобільні генетичні елементи – ділянки хромосом, здатні утворювати безліч копій і вбудовуватися в інші хромосоми. У складі одного вектора можна комбінувати різні фрагменти ДНК (різні гени). Щойно утворені фрагменти ДНК називають рекомбінантними.

Вектори перенесення ДНК разом з упродовженними фрагментами ДНК різними способами вводять у прокаріотичні або еукаріотичні клітини й отримують трансгенні клітини. У процесі розмноження трансгенних клітин відбувається клонування необхідних фрагментів ДНК, зокрема, окремих генів. Клоновані гени еукаріотів піддають різним модифікаціям (наприклад, додують перед ними сильні промотори) і укорінюють у клітини-продуценти. Основна проблема полягає в тому, щоб чужорідні гени експресувались постійно, тобто повинен відбуватися синтез необхідних речовин без шкоди для клітини-хазяїна.

Практичні досягнення сучасної генної інженерії полягають ось у чому:

1. Створені банки генів, або клонотеки, що є колекціями клонів бактерій. Кожний з цих клонів містить фрагменти ДНК певного організму (дрозофіли, людини й інших).

2. На основі трансформованих штамів вірусів, бактерій і дріжджів здійснюється промислове виробництво інсуліну, фінтерферону, гормональних препаратів. На стадії випробувань перебуває виробництво білків, що дозволяють зберегти зсідання крові при гемофілії, та інших лікарських препаратів.
3. Створені транс генні вищі організми (миші кролики деякі рослини), у клітинах яких успішно функціонують гени інших організмів.
4. Розроблені методи клонування суворо певних ділянок ДНК, наприклад метод полімеризації ланцюгової реакції (ПЛР). ПЛР – технології застосовуються для ідентифікації певних нуклеотидних послідовностей, що використовується під час ранньої діагностики захворювань, наприклад виявлення ВІЛ-носіїв.

Учені дедалі частіше використовують так звані «проривні технології». Вони базуються на найсучасніших досягненнях науки і техніки. Але як прогресивні ці технології існують не довго: те, що вчора здавалося неймовірним, фантастичним – сьогодні стає буденним. Свого часу прогресивними технологіями стали технології мікробіологічного синтезу (зокрема, добування антибіотиків), технології клітинної інженерії (гібридизація соматичних клітин і клонування організмів), технології генної інженерії (добування ЛНК).

Проривні, принципово нові технології можуть бути небезпечними для людини і навколишнього середовища, оскільки наслідки їх застосування непередбачувані. Впровадження проривних технологій, як правило, супроводжується появою нових видів продуктів і нових типів відходів. У принципі, будь-який новий харчовий або промисловий продукт повинен проходити всебічну перевірку на алергентність, канцерогенність і мутагенність, на сумісність з іншими продуктами, на безпеку для навколишнього середовища. Проте прогресивні технології, за своїм визначенням, роблять таку перевірку неможливо. Тому проривні технології викликають у населення цілком зрозуміле недовір'я, як наприклад, у випадку з впровадженням у раціон генетично модифікованих організмів.

Яку ж безпеку можуть становити транс генні рослини для людини та навколишнього середовища, і чи ж можливість звести її, якщо вона є, до мінімуму?

Побоювання, пов'язані із споживанням трансгенних продуктів, викликані генами стійкості до антибіотиків. Вважається, що експресія даних генів веде до наявності в рослинних тканинах (зокрема в їстівних частинах) ферментів, що руйнують антибіотики. Ця обставина теоретично загрожує ситуацією даремного прийому лікарських препаратів, що містять антибіотики подібного ряду, що і маркерний ген, через їх часткове або навіть повне руйнування ферментами, що містяться в рослинній їжі.

Проте тут слід зазначити, що це все ж таки вельми мало ймовірно, особливо якщо врахувати, що не всі овочі або фрукти вживаються в їжу в сирому вигляді, а після кулінарної (температурної) обробки ферментативні

властивості цих білків не збережуться. Звичайно ж, певна проблема з генами стійкості до антибіотиків, однак, існує, і в даний час серйозні зусилля спрямовані на те, щоб або відмовитися від їх використання як маркерів, або зробити так, щоб згодом спеціальний маркерний ген можна було б видалити, і на сьогодні вже є декілька шляхів для усунення цих генів, що стають небажаними, з трансгенних рослин.

Деякий страх споживання якого-небудь природного білка, що «змінив» свого «хазяїна», існує. Але треба враховувати, що людина з продуктами харчування вживає, принаймні, сотні мажорних білків, у тому числі й рослинного, і тваринного походження. І хіба погано, що в салаті ці білки міститимуться відразу в одному з компонентів цієї страви?

Преса лякає обивателів «їжею Франкенштейна», «продуктовим Чорнобилем» і якимсь «рибопомідором», трансгенними деревами, що виділяють токсини і знищують все живе навколо, супербур'янами, яким не страшні гербіциди й холоди. Проте; підраховано, що тільки в 12 % статей про генетично модифіковані продукти автори ґрунтувалися на результатах достовірних наукових досліджень. Більша частина публікацій у популярних виданнях містить недостовірну інформацію або просто вигадки.

Дедалі частіше звучать аргументи на користь генної інженерії. Учені говорять про те, що практичне застосування транс генних джерел, особливо рослин - це необоротний процес. Разом із тим, учені дуже обережні в оцінці можливих ризиків. Вони вважають, що потрібні точні та повні відомості про генні технології, які використовуються, а також чітке законодавче регулювання цього питання. Учені повинні ясно уявляти межі своїх експериментів, погодившись не тільки з науковим ефектом, але й з вимогами безпеки. А споживачі повинні мати інформацію, перевіряти обов'язкове маркування - чи є у складі продукту генетично модифіковані компоненти чи ні.

Європа не хоче ні вирощувати, ні закуповувати генетично модифіковану продукцію, А США і найбільші експортери сільськогосподарської продукції Канада, Аргентина, Мексика, Австралія, Китай – за таку продукцію. Чому?

Сьогодні 95 відсотків усіх посівів ГМР (генетично модифікованих рослин) — де нетипові для Європи — соя, кукурудза, рапс і бавовна, Крім того, сільське господарство в Європі доведене до досконалості, що призвело до кризи перевиробництва. За перевищення квот штрафують, за скорочення площ доплачують. Тому європейські країни не вітають продуктивніші ГМО.

У 2005 році виповнилося 10 років комерційного використання ГМО' у світовому сільському господарстві. За цей час площі під ГМР зросли більш ніж у 50 разів і становлять 90 мільйонів гектарів. ГМР вирощують близько 8,5 мільйона фермерів більш ніж у двадцяти країнах. Десятирічний досвід використання ГМР покапав, що фермера, які вирощують ГМР, отримують більші прибутки, ніж ті, хто вирощує аналогічні, але не модифіковані культури.

"Більше чверті всіх ліків, які використовуються зараз у світі, містять інгредієнти з рослин. Нещодавно біотехнології генної інженерії почали використовуватися для створення ГМ-рослин, що продукують спеціальні терапевтичні білки, які раніше синтезували, використовуючи тільки рекомбінантні мікроорганізми (бактерії, гриби, дріжджі) або трансформовані клітини тварин.. Білки, що синтезуються рослинами, набагато краще підходять для лікування людини і тварин, ніж ті самі білки, синтезовані в бактеріях і дріжджах, ГМР є дешевим і безпечним джерелом для отримання повністю функціональних лікарських білків (антитіл, вакцин, ферментів тощо) як для людини так і для тварин.

Усі генетично модифіковані продукти повинні мати спеціальне маркування. Покупець повинен все знати про продукти, які він використовує.. Якщо він не бажає використовувати в їжу генетично модифіковані, продукти, то він повинен мати таку можливість.

5. Переваги і недоліки ГМО (робота в мікрогрупах).

Для початку ми з'ясуємо хто з присутніх є прихильником а хто противником ГМО? Тож, тепер я попоную вам влаштувати невеличку дискусію для якої ми оберемо дві команди по 3-5 чоловік,. Кожній з груп в якості допоміжних матеріалів будуть надані деякі відомості про ГМО.

Команди мають можливість підготуватись доки всі інші учасники виховного заходу опрацьовують науково-популярний фільм «ГМО: їсти чи не їсти?» (20 хв)

Для прихильників ГМО :

КОРИСТЬ ГМ- ПРОДУКТІВ

- Населення земної кулі досяглося 6 мільярдів і збільшиться вдвічі в наступні 50 років.
- Забезпечення продуктами харчування населення планети стає усе більш проблематично. ГМ - Продукти можуть допомогти розв'язати цю проблему декількома шляхами:
- Виведені Гм- Городин і фрукти, здатні захистити себе від комах і бур'янів - підвищується врожайність, якість, знижується собівартість продукції.
- Існують ГМ городин і фрукти здатні протистояти вірусам, бактеріям і грибкам.
- Виведені Гм- Городин і фрукти, що можуть переносити заморозок, який у звичайних випадках знищили б урожай. Це у свою чергу розширює зону агрокультури. Країни третього світу, де рис є основним, і часто єдиним, продуктом на

столі, страждають від нестачі вітамінів. ГМ- Продукти можуть допомогти розв'язати цю проблему.

- Основна проблема - недолік вітаміну А. Swiss Federal Institute of Technology вивів спеціальний вид рису, високим змістом бета-каротину (вітаміну А) і заліза. НА жаль вони не одержали грант на поширення насіння у країнах третього світу через анти- гм виступів у Європі. Ситий голодного не розуміє...

- Фармацевтичні Гм- Продукти. Дослідники працюють над виведенням сортів помідор і картоплі, що містять вакцини й ліків для країн третього світу. Це дешевше, простіше виростити, чим доставити й не має потреби в спеціальних методах зберігання. Вакцина від гепатиту В може вирости на генно- модифікованому помідорі!

- Деякі види дерев (Poplar) виведені спеціально для знищення забруднень ґрунту важкими металами.

- В 2000 році вже тринадцять країн робили Гм- Продукти для комерційних цілей, до 68% від загального виробництва. Ми вже давно їмо це!

Для противників ГМО:

КРИТИКА ГМ- ПРОДУКТІВ

Екологи, релігійні організації, деякі вчені й багато з нас часто виступають із критикою Гм- Продуктів. Одна із причин - більшість країн не має законів, що регулюють виробництво й споживання Гм- Продуктів. Споживачі не знають, що купують, не знають, як це відбивається на їх здоров'ї.

- Екологія. Ніхто поки не знає вірогідно як впливає те або інше Гм- Рослина на навколишню флору й фауну. Однак уже зараз деякі дослідження показують, що Гм- Кукурудза знищують УСІХ комах незалежно від того, чи шкідливі вони для врожаю чи ні. Порушується екологічний баланс в ареалі проживання.
- *Гербицидостійкі трансгенні культури стають добровільними бур'янами, проростаючи після збору врожаю, і вже потрібні інші типи гербицидів, щоб їх знищити.* Це наносить ще більшу шкода навколишньому середовищу й біологічній різноманітності. Монокультури рослин, уведені за допомогою біотехнології, несприятливо вплинуть на видову різноманітність і харчову безпеку у світі. Завдяки "зеленій революції" можуть зникнути до 95% різновидів рослин, використовуваних у сільському господарстві на початку ХХ століття. Монокультури піддаються епідеміям хвороб і шкідників через їхню одноманітність.

- Деякі види комарів встигнули виробити імунітет до нових видів пестициду ДДТ. Нічим їх тепер не вб'єш...
- Гм- Рослини схрещуються зі звичайними, що приводить до того, що бур'яни того ж підвиду (наприклад Гм- Кукурудза передала гени звичайній дикої кукурудзі, яка по суті є бур'яном) стають несприйнятливими до гербіцидів. Навіть з'явився такий термін - супербур'ян! Знову все та ж проблема - нічим їх тепер не вб'єш! Алергія. Багато дітей у США і Європі мають серйозну алергію на Гм- Арахіс. Нове покоління - нова алергія! Трансгенні *рослини, що мають гени стійкості до шкідників і хворобам, мають більший алергенний потенціал*, ніж немодифіковані. Нові бактеріальні білки, вбудовані в багато зернових рослин, не можна протестувати на алергенність, тому що алергійні реакції розвиваються вже після вторинної взаємодії з алергенами. Це означає, що для захисту споживачів необхідні відповідні маркери по відділенню Гм- Продуктів від інших, а також післяпродажовий моніторинг.
- Фірми корпорації "Монсанто", які створюють Гм- Продукти, продають і гербіциди разом із сертифікованими насіннями. *Для монокультур також потрібне більша кількість води, добрив, пестицидів і важкої механізації, що несе руйнівні наслідки для навколишнього середовища.*
- Інший приклад - Гм- Помідори. Арктичні риби "поділилися" своїми генами, для того щоб зробити помідори більш стійкими до заморозку. Видалася б, усі добре, однак ті, у кого алергія на рибу - тепер будьте обережні й з помідорами! Вони можуть бути смертельно небезпечні для вас!
- Невідомо, як нові Гм- Продукти впливають на здоров'я людей. Наприклад, ген із проліску, впроваджений у Гм- Картопля для стійкості до колорадського жука, викликає підвищений вміст рослинних лектинов, що несприятливо для ссавців (отже, і для кожного з нас); Так, англійський учений- генетик Мае-wan Но у книзі "Генна інженерія. Мрія або страшний сон?" як приклад приводить ризик передачі антибіотикостійкості генно-інженерним штамом азотфіксирующої бактерії *Rhizobium*, що звичайно живе в коріннях бобових. Штам містить ген, що кодує антибіотикостійкість до шигеллам - збудникам дизентерії. *Є ризик передачі такої стійкості іншим патогенним бактеріям, що чревате виникненням хвороб з антибіотикоустойчивостю й токсичністю для людини, нанесенням шкоди навколишньому середовищу.*

- Згодом було доведено, що ДНК не переварюється в кишечнику й може перетерпіти різні модифікації. Експерименти продемонстрували, що, коли тваринам (мишам) додавали в їжу ДНК вірусів або бактерій, значні фрагменти ДНК не розщеплювалися в кишечнику й були виявлені в крові, лейкоцитах, селезінці й печінки.
- Група французьких генетиків виявила, що деякі патогенні бактерії здатні проникати безпосередньо в клітки ссавців за рахунок ушкодження клітинної стінки. Учені розв'язали використовувати ці штами, зокрема *E.coli* (кишкову паличку) і *Shigella flexneri* (дизентерійну), для переносу трансгенної ДНК у клітки ссавців. Перенесена ДНК розмножилася або вмонтувалася в геном, тобто забезпечила передачу ДНК кліткам-нащадкам.
- Ці переноси генів між видами бактерій, вірусів, рослин і тваринним світом надзвичайно небезпечні. Вони здатні проникати в клітки тварин, вступаючи у взаємодію з ендогенними (внутрішніми) вірусами, відновлюючи свої функції, вбудовуючись у клітинні геноми. У результаті взаємодії з кишковими бактеріями конструйовані гени можуть передавати її патогенним мікроорганізмам, роблячи їх невразливими для антибіотиків. Такий горизонтальний обмін генами між бактеріями вже виявлений у мишей, курей і... людину. *Якщо чужорідна ДНК вмонтується в клітинний геном, це може привести до раку.*
- Створення трансгенних дріжджів з метою підвищення ферментації привело до нагромадження в дріжджах токсичного рівня метаболітів і метилглюкосяля - отрутного продукту. Трансгенні рослини, крім впливу на організм людини й тварин, будуть виявляти й виявляють ефект на екологію навколишнього середовища. Виникає небезпека перехресного запилення з дикими родичами й виникнення супербур'янів, стійких до гербіцидів. Так, у Європі *гербицидостійкіє олійні культури вже схрестилися з деякими дикими видами.*

Це дуже маленька частина списків ЗА й ПРОТИ Гм- Продуктів. Насправді обоє списку можна збільшити практично нескінченно

6. Закріплення матеріалу (опрацювання науково-популярного фільму «ГМО: їсти чи не їсти?» (20 хв)

Перед переглядом студентам ставляться завдання:

- 1) опрацювати відеофільм;
- 2) з'ясувати шляхи отримання ГМО;
- 3) закріпити свої знання про ГМО;
- 4) визначити для себе переваги і недоліки ГМО та їх значення для людини і навколишнього середовища.

7. Підсумки заняття.

Вивчивши дані матеріали, ми можемо знайти багато як за так і проти використання ГМО в своєму житті. Безперечно кожен з нас має обрати свою точку зору, і кожна з них матиме право на існування. Але як говорять філософи, насправді правда завжди знаходиться десь посередині. Та не забуваймо, що вибір завжди залишається за кожним з нас. Дякую за увагу.

Зміст курсу біології, зокрема розділу «Людина» (8—9 класи), сприяє також *статевому вихованню* учнів — формуванню моральних і гігієнічних норм поведінки, пов'язаних із фізіологією та психологією статевого розвитку. Воно вимагає великої просвітницької роботи. Статеве виховання — це соціальне й моральне виховання в поєднанні зі статевою освітою, яке нерозривно пов'язане з фізичним, санітарно-гігієнічним, естетичним, трудовим та правовим розвитком особистості. Заміна його статевою освітою неприпустима, бо суто просвітницька робота радше зашкодить, ніж буде корисною, сприятиме ранньому пробудженню статевих інстинктів і потягу до їх задоволення. Сексуальна освіта виправдана тоді, коли узгоджується з формуванням у школярів високих моральних якостей.

Завдання статевого виховання: навчити молодь керувати статевим інстинктом, підпорядкувати його розумові, моральним принципам; сприяти всебічному гармонійному розвитку особистості; прищеплювати з дитинства гігієнічні павички, що забезпечує нормальне формування статевої системи та функціонування її в зрілому віці; дати знання про психофізіологічні особливості чоловічого й жіночого організмів; формувати ставлення до статевого потягу як невід'ємної складової любові; виховувати відповідальність за гармонійність майбутніх подружніх відносин.

Є два погляди на організацію статевого виховання дітей у школі: 1) інформацію з проблем статі діти мають здобувати лише на спеціальних уроках гігієни та психофізіології статі; 2) недоцільно проводити спеціальні заняття зі статевого виховання, оскільки це надасть тематиці небажаної привабливості, а тому інформація з питань статі має органічно входити в навчальний процес із біології.

Обидва підходи можуть застосовуватися в школі. Співбесіди вчителів з учнями зі статевих проблем у процесі виховної роботи під час гю-закласних заходів зазвичай проводити важко, бо в учнів немає потрібних знань і тому переважає почуття удаваного сорому. Тож статеве виховання й частково статева освіта є обов'язковим елементом біологічної освіти. Доцільно проводити спеціальні заняття з гігієни статі. Однак це не виключає активної роботи вчителів біології зі статевого виховання в щоденному навчальному та виховному процесі.

Під час вивчення розділу «Людина» здорове ставлення до питань статі в учнів можна виховувати двома шляхами; формуючи біологічні поняття та закріплюючи морально-етичні норми поведінки юнаків та дівчат, Окрім уроків, слід проводити бесіди з питань гігієни статі та моралі (окремо для

хлопчиків і дівчат). Не приховуючи біологічної основи статевого потягу, властивого тваринам у формі інстинкту розмноження, необхідно наголошувати, що в людини він підпорядкований нормам моралі. Таким чином, визначають біологічний і моральний статевий потяг, У бесідах значну увагу треба приділяти розкриттю також і гігієнічних умов майбутнього статевого життя юнаків та дівчат.

Статева освіта передбачає здобуття школярами сексуальних знань, строго диференційованих у віковому статевому аспекті з урахуванням соціальної та моральної зрілості учнів. Треба, щоб викладання відповідного матеріалу не лише мало просвітницький характер, а й обов'язково було невід'ємною частиною процесу морально-етичного виховання.

Семінарське заняття

Тема: Продовження роду. Планування сім'ї.

При підготовці до цього уроку-семінару складаємо план заходів, що чітко окреслює коло тих питань, які будуть висвітлені в ході уроку.

I Етап. Проведення анкетування серед учнів старших класів.

АНКЕТА

1. Що, на вашу думку, є основою для створення сім'ї?
 - А)статева зрілість
 - Б) наявність освіти
 - В) Кохання
 - Г) Хороше матеріальне забезпечення
2. Чи відомо вам про наслідки раннього статевого життя?
3. Які засоби, що попереджають вагітність, вам відомі?
4. Чи потребуєте ви спілкування на заборонені теми?
5. З ким вам легше обговорювати ці теми?
 - А) з батьками
 - Б) з друзями
 - В) з учителем
 - Г) ваш варіант

II Етап. Обробка даних анкетування та узагальнення одержаних результатів.

III Етап. Ознайомлення учнів з темою уроку та визначенням тем для повідомлень. Темі для повідомлень: «Хвороби, що передаються статевим шляхом»; «Запліднення і вагітність»; «ВІЛ та СНІД, про що необхідно пам'ятати»; «Штучне переривання вагітності»; «Контрацепція – історія та сучасність».

IV Етап. Кожен учень при підготовці до уроку складає своє родинне дерево.

V Етап. Бажано запросити на урок-семінар лікаря та запланувати і ході уроку його виступ.

Після того, як усі етапи підготовки пройдено, учитель перевіряє готовність учнів до уроку та проводить урок.

Тема: Продовження роду. Планування сім'ї.

Мета: сформувати знання про біосоціальну природу створення сім'ї та планування сім'ї; ознайомити учнів із наслідками раннього статевого життя для організму підлітка; систематизувати знання про хвороби, що передаються статевим шляхом та способи їх профілактики; розширити знання про способи регуляції народжуваності, сприяти вихованню в учнів ставлення до кохання як біосоціального явища.

Основні поняття: контрацепція, хвороби, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї, кохання.

Обладнання: виставка родинних дерев учнів, заготовки для двох схем, що будуть заповнюватися протягом уроку.

Схема 1: Наслідки раннього статевого життя.

Схема 2. Засоби контрацепції.

Учитель. Добрий день діти та шановні гості!

Сьогодні ми проводимо урок-семинар «Продовження роду. Планування сім'ї». На нього ми запросили лікаря-гінеколога та «фахівців», які допомагали в організації нашого уроку, обробляючи результати анкетування, яке проводилось серед учнів 9-11 класів. Протягом уроку ці «фахівці» будуть інформувати нас про результати анкетування.

Мета нашого уроку полягає в тому, щоб ознайомитись із заходами щодо планування сім'ї. Продовження роду. Планування сім'ї та регуляції народжуваності. Систематизувати знання про наслідки раннього статевого життя. З'ясувати такі поняття, як кохання, родина, родинне дерево.

Запишемо тему сьогоднішнього уроку у робочі зошити.

Звучить пісня Ніни Матвієнко «Ой роде наш красний», на фоні пісні звучать слова : РОДИНА...РОДИНА – це наша колыска, де ми народились, зросли і змужніли. РОДИНА – це тиха гавань, у розбурханому морі буденності. РОДИНА – це як острів надії. Тут тебе завжди вислухають, зрозуміють і сприймуть таким, яким ти є насправді.

Учитель. Кожному з вас, діти, було запропоновано до уроку намалювати родинне дерево. Знання про ваш родовід, про вашу родину знайшло відображення у ваших малюнках. Звернемося до деяких із них (аналіз родинних дерев: коріння – прадіди, стовбур – діди, гілки – батьки, плоди і листя - діти).

Перший фахівець. При підготовці до уроку-семинару ми, під керівництвом учителя, провели анкетування серед учнів 9-11 класів і на основі одержаних результатів, зробили висновки, про які повідомимо і вам.

Другий фахівець. Учням було запропоновано таке питання: «Чи потребуєте ви спілкування на заборонені теми?» Більшість із опитаних дали ствердну відповідь. Отже обговорювати дану тему просто необхідно.

А ось у відповідь на запитання «З ким ви найбільше обговорюєте ці питання?» більшість (80%) зізналися, що обговорювали ці теми з друзями, а інші 20% з батьками.

Третій фахівець. Одним з питань анкети було таке «чи відомо тобі про наслідки раннього статевого життя?» Лише п'ять відсотків з усіх опитаних відповіли заперечно, всі інші дали ствердну відповідь, але коли постало додаткове запитання, які ці наслідки, то лише один учень чітко пояснив які саме.

Учитель. Отже давайте детальніше зупинимось на питанні наслідки раннього статевого життя..

Щоб краще розібратися в цьому накреслимо в робочих зошитах схему «Наслідки раннього статевого життя» Після виступу кожного учня, який готував повідомлення, будемо заповнювати схему.

Учитель. Один з найнеприємніших наслідків раннього статевого життя це венеричні захворювання, або хвороби що передаються статевим шляхом. Ці хвороби досить часто називають хворобами поведінки. Перші дані про них були відомі ще з давніх часів. Але початок у вивченні та лікуванні цих хвороб було покладено у 14 столітті. А у 1527 році французький лікар Жак Батенкур ввів у медичну термінологію поняття «венеричні хвороби», на честь богині кохання і краси Венери... Чому саме Венери? Мабуть тому, що хворіли на ці хвороби переважно люди, які не шанобливо ставились до богині, за що вона їх карала.

(Повідомлення учнів про венеричні хвороби 1. Сифіліс, 2 Гонорея, 3 Трихомоноз).

Учитель: Небажана вагітність є одним із наслідків раннього статевого життя. Давайте пригадаємо, що таке запліднення (питання до класу). В нормі вагітність закінчується пологами, але якщо вагітність небажана? Які наслідки для організму підлітка може мати аборт (заповнення схеми1. Обговорення питання).

Учитель: А тепер кілька слів про СНІД та ВІЛ, адже ця хвороба може бути також серед наслідків необдуманих статевих стосунків, при недотриманні норм безпечного сексу (повідомлення учнів про ВІЛ та СНІД).**Фахівець.** При відповіді на питання «Які вам відомі засоби попередження вагітності та зараження венеричними хворобами?» лише один процент учнів зазначив, що нічого не знає з цього питання інші вказали на існування таких контрацептивів, як презервативи та протизаплідні таблетки.

Учитель: Отже, наступним етапом нашого кроку буде питання про засоби контрацепції. Сам термін «контрацепція» в перекладі з латинської означає «проти зачаття». Засоби, які застосовуються для попередження вагітності і зараження венеричними хворобами, називаються контрацептивами. Вони ж, у свою чергу, поділяються на кілька груп, то ж розглянемо деякі з них (Повідомлення учнів. Заповнення схеми №2).

1.Механічні контрацептиви,2 Біологічні контрацептиви, 3 Хімічні контрацептиви.

Учитель: А тепер надаємо слово лікарю, якого ми запросили. (виступ лікаря).

Учитель: Шановні гості та учні! Питання, яке залишилося нам обговорити, є вічним і невичерпним, йому присвячували присвячують поети і музиканти свої твори, художники, під впливом цього почуття, створюють свої шедеври на полотні. Це питання просте й складне одночасно. Мова, як ви мабуть здогадалися, йтиме про Кохання...

Фахівець: Із усіх опитаних, на питання «Що ви вважаєте основою для створення сім'ї?» відповіді розділилися таким чином: 10% вказали хороше матеріальне становище; 5% наявність освіти; а 85% з упевненістю заявили, що першочерговою основою для створення сім'ї є кохання. (звучить лірична мелодія. На її фоні слова)

У давньосхідному трактаті «Гілка персика» є таке визначення кохання:

Три джерела мають потяги людини:

ДУША, РОЗУМ І ТІЛО.

Потяги душі народжують дружбу,

Потяги розуму народжують повагу,

Потяги тіла народжують бажання.

Поєднання трьох потягів народжують КОХАННЯ!

Учитель: Так, кохання – це складне і водночас прекрасне почуття. Життя людини, котра жодного разу не відчула у своєму серці голос кохання, схоже на похмурий осінній день...

Відомий фітотерапевт Наталія Зубицька так красиво і романтично сказала про кохання:

Полетіли б кудись, в якісь інші світи

І до дійсності не повертати,

Серед росяних трав по стежині іти,

В поцілунках твоїх помирати.

О, я б ладна летіти в найдальші світи,

Щоб всі прикрощі й болі забути.

Тільки б поруч з тобою іти і іти

І від того щасливою бути.

Учитель. Підводячи підсумок уроку, необхідно сказати, продовження роду, планування сім'ї починається не з моменту вступу людини до шлюбу, а значно раніше. Мабуть, з моменту її народження, з того часу, коли людина починає усвідомлювати, що мати щасливу родину, здорових дітей залежить лише від неї самої. Сподіваємось, що знання, які ви здобули на уроці, стануть своєрідною знахідкою на довгому життєвому шляху кожного з вас.

(підведення підсумків уроку.)

ДОДАТКИ

I. Вихованість

Критерії вихованості

Критерій (від гр. *kriterion*) — ознака, на основі якої здійснюється оцінка, мірило. Критерії вихованості — це теоретично розроблені показники рівня сформованості різних якостей особистості(колективу).

Критерії вихованості умовно поділяють на «тверді» і «м'які». До «твердих» критеріїв належать важливі статистичні дані, які в комплексі характеризують загальний стан вихованості молоді: кількість правопорушень і тенденції їх зміни; кількість молодих людей, які відбувають покарання за скоєні злочини; кількість розлучень і сімей, які розпалися; темпи поширення пияцтва, наркомани, куріння, проституції серед молоді та багато інших показників. У педагогіці ці критерії використовуються порівняно мало; упродовж десятиліть не прийнято було говорити про проблеми, які виявляються при використанні цих критеріїв.

Для характеристики шкільного виховання застосовуються «м'які» критерії, що допомагають педагогам одержати загальне уявлення про хід і результати виховного процесу.

У психолого-педагогічній літературі є чимало методик і програм діагностики вихованості, які звертаються до різних критеріїв. За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості умовно поділяють на дві групи: 1) пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі — судженнях, оцінках, вчинках, діях особистості (провідні якості особистості, основні відношення особистості, віддалений результат виховання, суспільна спрямованість, поведінка у проблемній ситуації та ін.) і 2) пов'язані з явищами, прихованими від очей вихователя — мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями.

Більшість з наявних методик і програм вивчення вихованості школяра громіздкі, недостатньо враховують реальні можливості класного керівника, фактор його часу. Педагог реально може здійснити обґрунтування мінімуму найбільш типових ознак, які характеризують вихованість учнів.

Як визначити цей мінімум? Пригадаємо, що особистість характеризується таким рівнем психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо управляти власною поведінкою і діяльністю (С.Л. Рубінштейн). Отже, вихованість особистості характеризується не сукупністю окремих якостей, а їх певною ієрархією, змодельованою відносно вектора «мотив — ціль»: мотиви діяльності «цементують» загальну спрямованість особистості на об'єктивну мету діяльності; осмислена мета виконує роль орієнтира у побудові програми дій; програма визначає модель діяльності, її етапи, засоби і способи вирішення тих чи інших завдань; ефективно виконання діяльності передбачає самоконтроль, самооцінку, корекцію, визначення цілі вищого рівня тощо. Показниками вихованості виступають такі інтегральні прояви особистості, як система цінностей (смислів), здатність включатися у різні

види діяльності, проявити в ній цілеспрямованість, осмисленість, самостійність, творчу активність, відповідальність.

Кожен з визначених критеріїв тісно пов'язаний із суб'єктивною позицією особистості, її цілеспрямованою активністю. Тому визначені компоненти взаємодіють, утворюють цілісність.

У визначенні показників і ознак вихованості учня вихідними є: з одного боку, інтегральні прояви особистості, їх структура, з іншого — їх динаміка: «зона найближчого розвитку».

Оскільки суб'єктом діяльності вихованець стає в міру того, як розвиваються мотиви, цілі, здатність свідомо і самостійно будувати і творчо реалізувати програму дій, здійснювати самоконтроль, самооцінку, корекцію діяльності, суттєвою ознакою його вихованості є ступінь співвідношення регуляції і саморегуляції. Саме це співвідношення показує, які мотиви є домінуючими, як конкретизуються суб'єктивні цілі, як поєднуються знання, уміння, переконання, дії.

Таким чином, вихованість особистості учня є цілісним утворенням, яке має високий рівень сформованості змістового, структурного і динамічного компоненту.

«Ключем» для практичного визначення ступеня сформованості цих компонентів є диференційовані описи — ознаки різних рівнів вихованості.

Ступені вихованості

Інтегральне оцінювання позиції вихованця дозволяє виділити чотири ступені вихованості школярів, серед яких два ступені для учнів, вихованість яких задовольняє педагога, а два — для тих, у кого позитивний ступінь вихованості ще не досягнутий (Б.П. Бітінас).

Активна позиція. Вона характеризується позитивними оцінками всіх інтегральних проявів, їх взаємозв'язками, саморегуляцією. Отже, до цієї групи належать вихованці, які сприйняли ідеали суспільства, будують свою поведінку відповідно до норм, визначених суспільством, намагаються самостійно і творчо реалізувати ці ідеали і норми у відповідній діяльності, поведінці.

Пасивна позитивна позиція. Спрямованість змісту інтегральних проявів, сталість поведінки і діяльності також оцінюється позитивно. Проте активність вихованця не можна визнати достатньою. У зв'язку з цим нижчим є рівень їх самоорганізації і самоконтролю. Тому до цієї групи належать учні, які постійно дотримуються норм суспільної поведінки, добросовісно виконують завдання педагогів, включаються у суспільно цінну діяльність, але спонукають їх до цього мотиви одного плану діяльності (частіше результативного). Однобічність мотивації недостатньо активізує сам процес діяльності, обмежує можливості прояву ініціативи, творчості. Завданням класного керівника є актуалізація позиції цих школярів у системі колективних відносин, розвиток мотивів процесуального і результативного плану діяльності в єдності.

Нестійка позиція. Спрямованість змісту інтегральних проявів вихованості позитивна, проте сталість поведінки оцінюється негативно. Ознаки активності, самоорганізації, саморегуляції відсутні. Це означає, що у вихованців цієї групи соціальні ідеї не набули статусу особистісних спонукальних сил поведінки і діяльності. Тому поведінка ситуативна, залежить від випадкових обставин. Правильна поведінка, діяльність вихованців можуть спонукатися соціально малоцінними мотивами, завдяки чому вони легко потрапляють під негативні впливи. Учні цієї групи — основний об'єкт і суб'єкт виховних дій.

Негативна позиція. Вона характеризується негативною спрямованістю змісту позиції особистості; при цьому активність, самоорганізованість і саморегуляція лише ускладнюють негативну оцінку ступеня вихованості. Порушення суспільних норм поведінки для учнів цієї групи є нормою. Мотиви їх поведінки і діяльності асоціальні. Вихованці цієї групи є об'єктом перевиховання. Це передбачає руйнування їх актуальної позиції.

Загальна характеристика позиції вихованця є універсальною, тобто такою, яка може бути використана у характеристиці будь-якої окремої його позиції — громадянської, патріотичної, екологічної, естетичної, ділової і под

Методи діагностики вихованості

Уяву про ступінь сформованості у школяра необхідних якостей може скласти лише комплекс діагностичних методів.

Для вивчення інтегральних проявів особистості у поведінці, діяльності педагоги використовують метод спостереження, за допомогою якого можна побачити ці прояви в цілому, багаторазово, у різних умовах і взаємозв'язках.

Упродовж останнього десятиліття передова педагогічна практика створює експериментальні справи і ситуації — обмежені часом види діяльності учнів, які дозволяють побачити прояви особистості, одержати інформацію, яка потрібна педагогу. Виділяють такі види справ: перевірні, виховуючі, контролюючі, закріплюючі. Експериментальні справи і ситуації можуть створюватися як для всього колективу, так і для окремої особистості. В обох випадках вони результативні лише тоді, коли в їх основі лежать завдання, вирішення яких викликає значний інтерес у вихованців.

Метод компетентних оцінок рівня вихованості. Суть його полягає в тому, що оцінку вихованості школярів дають компетентні особи (вчителі, інші класні керівники, адміністрація школи). На основі цієї оцінки класний керівник робить відповідні висновки. Близьким до методу компетентних оцінок є рейтинг — метод діагностики, коли до аналізу складних явищ виховання залучаються різні педагоги. На основі одержаних даних поглиблюються знання класного керівника про учнів, що допомагає краще їх вивчити й осмислити суть своєї педагогічної діяльності.

Окремим випадком рейтингу є метод самооцінки. Оцінка людиною власних якостей особистості відіграє суттєву роль у її розвитку. Усвідомлення вихованцем зв'язків між власними вчинками і якостями особистості сприяє осмисленню цих якостей як причини здійснених вчинків.

Аналіз вихованості проводиться і за допомогою методу незалежних характеристик, коли окремо один від одного класний керівник, актив класу, сам учень, його батьки, товариші характеризують рівень вихованості за певною програмою. Більш оперативно цю інформацію можна одержати і проаналізувати за допомогою педагогічного консилиуму.

Для оцінки проявів вихованості використовуються й інші практичні методи діагностики: прямі питання типу «Що таке милосердя?», «Для чого людям моральність?» і под. Відповіді на них допомагають вихователю і самому вихованцю краще розібратись у різних якостях особистості, осмислити їх. Для визначення ставлень учнів до тих чи інших фактів, вчинків, дій, подій, використовуються спеціальні питання в усній чи письмовій формі: «Яких людей ти вважаєш порядними?» і под. Вони можуть бути відкритими, що вимагають вільної аргументованої відповіді, або закритими, що передбачають вибір однієї з альтернативних відповідей.

Для діагностики оцінних суджень широко практикуються твори на завдану тему: «Толерантність — як я її розумію», «Яким би я хотів бути» і под. Цінність творів у тому, що вони виражають внутрішні позиції школярів, їх сумніви, роздуми, прагнення.

Діагностичне значення має і позиція «промовчання», яка характеризує намагання частини учнів залишитись у тіні, відхилитися від прямих відповідей на поставлені питання, зайняти нейтральну чи примиренську позицію.

Одержані відомості розширюють і поглиблюють знання класних керівників про вихованців, показують можливі причини, які сприяють закріпленню і розвитку позитивних проявів особистості чи, навпаки, живлять негативні прояви.

Важливо розпізнавати й аналізувати в єдності ступінь сформованості всього комплексу інтегральних проявів особистості, його спрямованість, структуру компонентів, співвідношення зовнішньої регуляції і саморегуляції.

Узагальнення даних вивчення особистості, вияв рівнів вихованості окремого учня і колективу упорядковує діяльність класного керівника, допомагає зіставити результати роботи і цілі виховання; конкретизувати завдання з урахуванням результатів діагностування; відібрати зміст, форми і методи роботи, які змінюють позицію особистості у системі взаємин, забезпечують збагачення позитивного досвіду діяльності, ставлень і поведінки.

II. Дидактичні матеріали до уроків

*До виховного заходу «Толерантність»
(картки «риси толерантної людини»)*

ДОБРЕ СПІВПРАЦЮЄ З ІНШИМИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА

ГОТОВА
СПРИЙМАТИ
ДУМКИ ІНШИХ.

ПОВАЖАЄ ПРАВА
ІНШИХ.

ПОВАЖАЄ
ЛЮДСЬКУ
ГІДНІСТЬ.

СПРИЙМАЄ
ІНШОГО ТАКИМ,
ЯКИМ ВІН Є.

ЗДАТНА
ПОСТАВИТИ СЕБЕ
НА МІСЦЕ
ІНШОГО.

ПОВАЖАЄ ПРАВО
БУТИ ІНШИМ.

ВИЗНАЄ
РІЗНОМАНІТНІСТЬ.

ВИЗНАЄ РІВНІСТЬ
ІНШИХ.

ТЕРПИМА ДО
ЧУЖИХ ДУМОК,
ВІРУВАНЬ,
ПОВЕДІНКИ.

ВІДМОВЛЯЄТЬСЯ
ВІД
ДОМІНУВАННЯ Й
НАСИЛЬСТВА.

ВМІЄ СЛУХАТИ І СПІЛКУВАТИСЯ

Ситуаційні задачі до виховного заходу «Толерантність»

1 ситуація.

Батьки Антона переїхали на нову квартиру, і він перейшов в іншу школу. Спочатку Антон почувався ніяково в компанії однокласників, які поводитися досить впевнено і здавалися старшими, ніж його друзі. Але потім він потоваришував з однокласниками і вони часто зустрічалися.

І ось одного разу, коли вони зібралися, Антону запропонували спробувати сигарету... Антон ніколи не палив ...

2 ситуація.

Оксана дружить з Сергієм, але він багато і часто палить. Оксані неприємно дихати димом, і вона вирішила сказати Сергію про це.

3 ситуація.

Подруга Ліля запросила Оксану на день народження, де зібралися знайомі хлопці та дівчата. Деякі із юнаків того самого віку, що й дівчата, а деякі із запрошених – старші. Вони принесли з собою вино і запропонували Олені і Лілі. Ліля випила бокал, а Олена ніколи раніше не пила так багато вина. Якось спробувавши невелику кількість, вона відчула легке сп'яніння і зараз не хоче пити.

4 ситуація.

Руслан дружить з Олегом. Одного разу Олег запросив Руслана у компанію незнайомих хлопців, які були старші за віком.

Вони запропонували йому спробувати наркотичну речовину. Думаючи про безпеку і не маючи бажання пробувати наркотик, Руслан хоче піти.

Картки з визначеннями до виховного заходу «ГМО – користь чи шкода?»

Біотехнологія — комплекс біологічних методів, розроблених за допомогою фундаментальних досліджень, які застосовуються в даний час у медицині, розробці та виробництві споживчих товарів, продуктів тощо.

Генна інженерія - сукупність методів і технологій, зокрема технологій добування рекомбінантних РНК і ДНК, з виділення генів з організму, здійснення маніпуляцій з генами і введення їх в інші організми

Генетично модифіковані організми, ГМО — продукти харчування, а також живі організми, створені за допомогою генної інженерії. Наслідки від їх застосування недостатньо вивчені і, на думку авторитетних учених, можуть спричинити різні захворювання у людей.

Трансгенний організм –
організм до якого за
допомогою методів генної
інженерії внесений
чужорідний генетичний
матеріал.

Пам'ятка покупця

ЧИТАЙТЕ ЕТИКЕТКИ НА ПРОДУКТАХ і уникайте компонентів на соєвій основі, таких, як соєве борошно, сир тофу, соєве масло, лецитин (E322) і гідролізований рослинний білок, компонентів на кукурудзяній основі - таких, як модифікований крохмаль, кукурудзяне борошно, кукурудзяний крохмаль, кукурудзяне масло й полента.

Цих компонентів треба уникати просто тому, що немає способу довідатися, чи містять вони похідні генетично змінених сої або кукурудзи.

КУПУЙТЕ ДЛЯ СЕБЕ ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ З НАДІЙНОГО ДЖЕРЕЛА. Сертифіковані органічні продукти мають набагато меншу ймовірність бути порушеними генною інженерією. По можливості віддавайте перевагу органічним, натуральним продуктам.

УНИКАЙТЕ ресторанів швидкого харчування й низкобюджетних продуктів, оскільки генетично змінені інгредієнти в першу чергу вводяться в більш дешеві сорти.

ХЛІБОБУЛОЧНІ ВИРОБИ: при покупці таких продуктів, як хліб, уникайте "добавок для поліпшення борошна" і "речовини для просочення тесту", які можуть являти собою суміш генетично змінених ензимів і добавок. Подібним чином "аскорбінова кислота" може бути генетично зміненої похідної.

УНИКАЙТЕ маргарину. Віддавайте перевагу органічному вершковому маслу.

ШОКОЛАД може містити лецитин з генетично зміненої сої, а також "рослинний жир" і "сироватку", порушені генною інженерією. Увесь лецитин являє собою соєвий лецитин. Його кодівий номер - E322.

ЩОДО ХАРЧОВИХ ДОБАВОК ДЛЯ ЗДОРОВ'Я, вітамінів і ліків: обертайте на них особлива увага, оскільки деякі компоненти можуть бути зроблені за допомогою біотехнологій і становити небезпеку. Генетично змінена харчова добавка "Триптофан" привела до смерті 37 споживачів і зробила інвалідами ще 1500 людей. Крім цього, за останні 10 років надходили повідомлення про генетично змінений варіант "людського інсуліну", що викликає проблеми у хворих діабетом, роками успішно польовувалихся "тваринам інсуліном".

МЕД. У декількох сортах меду вже були виявлені сліди ДНК генно-модифікованого олійного рапсу. Якщо на етикетці банки меду зазначене: "імпортований мед" або "виробництво декількох країн", то радимо уникати таких сортів. Віддавайте перевагу місцевому меду.

СУХОФРУКТИ. Багато сортів сухофруктів, включаючи ізюм і фініки, можуть бути покриті маслом, отриманим з генетично зміненої сої. Купуйте сорту сухофруктів, на етикетці в яких не зазначена наявність "рослинної олії".

Будьте пильні - сьогодні це теж застара здоров'я.

Фрагмент презентації до виховного заходу «Гарний вигляд як запорука успіху»

Розвиток стилю у 20-му сторіччі

Мода 1900-1910рр

20-ті роки в світовій моді. Емансіпе

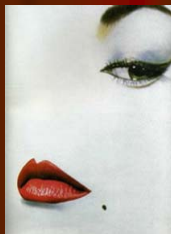
Сюрреалізм в моді 30-х років

Мода 40-х

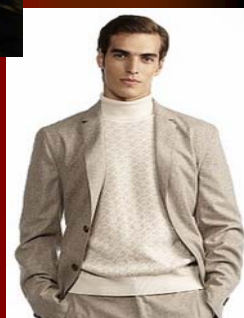
Образ 50-х

Історія міні. 60-і роки

70-і в історії моди

Мода 80-х в ссср

Мода 90-х

Список використаних джерел

2. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать. - М 1991.
3. Берн Е. Игры, в які грають люди. - М., 1988.
4. Вишневський О.І. Гуманізація шкільного життя. // Рад. школа. - 1990. - №1.
5. Волинець А.Г. Сучасні педагогічні інновації і школа майбутнього // Рідна школа. - 1993. - №8.
6. Воробьев Г.Г. Школа будущего начинается сегодня. - М., 1991.
7. Голубев Н.К., Битинас Б.П. Введение в диагностику воспитания. - М., 1989.
8. Гришин Д.М., Колдунов Я.И. Руководство самовоспитанием школьников. - М., 1973.
9. Гуревич К.М. Индивидуально-психологические особенности школьников. - М., 1988.
10. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник. - К., 1997.
11. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. - М., 1987.
12. Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи // Рад. школа. - 1991, № 6.
13. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. - К., 1981.
14. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. //Вибр. твори: В 5 т. - К., 1977. - Т 5.
15. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. - К., 1971.
16. Турбовский Я.С. Средства и методы педагогического воздействия. - М., 1980.
17. Агейкіші Р. Екологічні ігри на природі. Вкладка //Хімія. Біологія. .2004. •-№68(392). — С. 1--16.
18. Кех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-техполої засади. —К.: Либідь, 2003. — 280с.
19. Кех І.Д. Виховання особистості: У 2 кп. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. - К.: Либідь, 2003.— 344 с.
20. Виховання моральності підростаючого покоління / К. І, Чорна, В. О. Білоусова, П. 1. Гапнусско та Ш.; "За рсд. К, [. Чорної. - К.: Богдана, 2005. 280 с.
21. Воспитание учащихся в процессе обучения биологии / П. Д. Енерсн, Л. І. Мягкова, Н. П- Бруновт; Под рсд. Й. Д. Звсрса. — М.: Просвещение , 1984.— 160с.